

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΤΟΣ 33ον

ΜΑΡΤΙΟΣ 1970

ΑΡΙΘ. 309

Η ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΣ ΜΑΣ

Είναι χρήσιμο να μελετήσωμε τὰ πιὸ συνηθισμένα αἰσθήματα ἐνοχῆς στὴν καθημερινή ζωή, πρὸς τὰ ὁποῖα ὁ πολὺς κόσμος κλίνει.

Τὴν σκληρότητα καὶ βιαιότητα, τὸ μῖσος καὶ τὴν προδοσία, τὴν ἀπάτη, ἀδίκια καὶ μοιχεῖα καὶ τόσες ἄλλες.

Αὐτὸ πού ἰδιαίτερα θὰ προσέξωμε ἐδῶ ὡς ἱατροὶ καὶ ψυχολόγοι, εἶναι τὸ αἶσθημα ἐνοχῆς πού δοκιμάζει κάθε ἄνθρωπος, ὄχι γιὰ τὸ κακὸ πού ἔκαμε, ἀλλὰ γιὰ τὸ καλὸ πού δὲν ἔκαμε. Εἶναι τὸ θέμα τῆς τελευταίας κρίσεως, ὅπως ὁ Χριστὸς τὴν περιέγραψε, θέμα ποιητικὸ πού ὁμοιάζει μὲ παραβολή (Ματθ. κε' 31-46).

Ἐν ἀντιθέσει μὲ τὸν ἠθικολόγο, ὁ ὁποῖος φαντάζεται πάντοτε ὅτι θὰ κριθοῦμε διὰ τὰ λάθη πού κάναμε, ὁ Χριστὸς ὁμιλεῖ γιὰ τὶς καλές πράξεις πού παραλείψαμε, ἐνοχὴ περιέργη, πιὸ πλατεῖα, ἀτελείωτη.

Αὐτὸ τὸ κείμενο ἐνδιαφέρει πολὺ ἐμᾶς τοὺς ἱατροὺς, γιατί δείχνει ὅτι ὁ Χριστὸς ἐγνώριζε τὸ ἀσυνείδητο πολὺ πρὶν ἢ ψυχολογία τὸ ἀνακαλύψῃ.

Αὐτοί, πού τοποθετεῖ ὁ Χριστὸς, κατὰ τὴν τελικὴν κρίσιν, δεξιά του καὶ ἀριστερά του, ἐκδηλώνουν τὴν πιὸ ζωηρὴ ἔκπληξι' οἱ μὲν ἔκαμαν τὸ καλὸ χωρὶς νὰ τὸ ξέρουν, οἱ ἄλλοι ἀπέφυγαν τὶς εὐκαιρίες πού τοὺς ἔδωσε ἢ ζωὴ ἐπίσης χωρὶς νὰ τὸ ξέρουν.

Ἐπάρχει ἐδῶ μία ἀντίθεση μεταξὺ τοῦ καθηκόντος καὶ τῆς ζωῆς. Πολλοὶ ἄνθρωποι ἔχουν ἀναγάγει τὸ καθῆκον σὲ θρησκεία, δηλαδή μιὰ διαγωγὴ συμβατική, οὔτε ζωντανή οὔτε αὐθόρμητη.

Ὅταν τὸ σκεφθοῦμε καλά, αὐτὴ ἡ ἠθικὴ τοῦ καθηκόντος, φαίνεται ὡς μιὰ προσασία κατὰ τῆς ἐνοχῆς, συνίσταται στὴ σχολαστικὴ ἐκτέλεσι ὠρισμένου ἀριθμοῦ καθηκόντων, γιὰ νὰ ἔχωμε ἥσυχη τὴν συνείδησι ὅτι τὰ ἐξετελέσαμε.

Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι λέγουν μὲ μιὰ ὠραία καὶ ἀπλοικὴ βεβαιότητα: δὲν ἔχω τίποτα γιὰ τὸ ὁποῖο νὰ φέξω τὸν ἑαυτό μου, ἔκαμα τὸ καθῆκον μου.

Ἄλλὰ αὐτὴ ἡ ἀπώθησις τῆς ἐνοχῆς συνεπάγεται μιὰ σκληρυνσι τῆς καρδιάς, δὲν βλέπομε πιὰ τίποτε ἀπὸ ὅτι ὁ Θεὸς μᾶς ζητεῖ ἔξω ἀπὸ τὸ πρέπον, τὸ συμβατικὸ καθῆκον. Εἶναι ἀκριβῶς αὐτὸ πού τονίζει ὁ Ἰησοῦς στὴν παραβολὴ τῆς τελευταίας κρίσεως γιὰ νὰ ζωντανέψῃ εἰς τοὺς νομιμόφρονες ἀκροατές του, τὸ αἶσθημα τῆς ἐνοχῆς μὲ ὅλη τὴν ἀνησυχαστικὴ εὐρύτητά του.

Παραθέτομε ἕνα ἄλλο κείμενο τοῦ Ἰησοῦ: «...Ὅταν ποιήσητε πάντα τὰ διαταχθέντα ὑμῖν, λέγετε ὅτι δοῦλο ἄχρηστοί ἐσμεν, ὅτι ὁ ὀφειλόμενος ποιῆσαι πεποιήκαμεν» (Λουκ. ιζ' 10).

Ὅτι ἀληθινὰ συγκινεῖ τοὺς ἀρρώστους μας εἶναι ὅτι ἔκτακτο κάνομε γι' αὐτούς, ὅτι ξεπερνᾷ τὸ καθῆκον, μέσα σὲ μιὰ αὐθόρμητη ἔξαρσι τῆς καρδιάς, ἀκόμα κι' ἂν αὐτὸ εἶναι μιὰ λέξις προσωπικὴ, στενά προσωπικὴ.

Αἰσθανόμεαστε συνεχῶς τὸν κίνδυνο τῆς ρουτίνας κατὰ τὴν ἐξάσκησι τῆς ἀγάπης, ἢ ὁποῖα χάνει τὴν οὐσία της καὶ γίνεται ἕνα ἐπάγγελμα.

Ποῖος ἀπὸ μᾶς δὲν αἰσθάνεται ἀνησυχία μπροστὰ σ' αὐτὴ τὴν ἐπαγγελματικοποίησι τῆς αὐτοθυσίας!

Ἡ ἐνοχή τῆς παραλείψεως ἔχει μία ἔκτασι γενικώτερη, περιλαμβάνει ὅ,τι ὠνευρευτήκαμε καὶ δὲν πραγματοποιήθηκε, ποιήματα θαμμένα στὸ θάθος ἐνὸς μυστικοῦ συρταριοῦ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα λείπει κάποιος στίχος, μία διόρθωσις. Περιλαμβάνει ὑποσχέσεις πού προφέραμε μέσα στὴν μυστικὴ ἔξαρσι μιᾶς ἀνεπανάληπτης στιγμῆς, ὅ,τι ἀτελῶς πραγματοποιήσαμε κι' ἐγκαταλείψαμε, ὅ,τι εἶναι ἡμίτελές, ἐνδόμυχο, ἀνέκφραστο, ἀσχημάτιστο μέσα μας.

“Ὅσο εἴμαστε νέοι μπορεῖ νὰ ἔχωμε αὐταπάτες· ὅ,τι κάνομε μᾶς παρηγορεῖ δι' ὅ,τι δὲν κάνομε, ὅ,τι ὄνειρευόμαστε κι' ὅ,τι ἐλπίζομε γι' αὐτὸ πού λείπει ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Οἱ νέοι ὑπολογίζουν στὸ μέλλον γιὰ νὰ ἰσοφαρίσουν τὸ παρὸν καὶ παρελθόν.

“Ὅσο προχωρεῖ ὁ ἄνθρωπος σὲ ἡλικία, αὐτὰ τὰ σκότη διαλύονται, θεβαιωνόμαστε ὅτι ξεγελοῦσαμε τὸν ἑαυτὸ μας προσποιούμενοι ὅτι πιστεύομε σὲ πραγματοποιήσεις πού δὲν θὰ γίνουν ποτέ· στὸ κατώφλι τῆς ὄριμότητος καὶ τοῦ γήρατος, φοβερές κρίσεις ἔρχονται, πηγές ἀσθενειῶν ψυχῆς καὶ σώματος. Καὶ εἶναι ἀκριβῶς ἡ ὥρα πού οἱ δυνάμεις ὀλιγοστεύουν, πού ἡ ἰκανότης γιὰ ἐργασία μικραίνει, πού οἱ κοινωνικὲς ὑποχρεώσεις πολλαπλασιάζονται καὶ ἀφίνουν λίγη θέσι στὸν αὐθορμητισμό. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται τότε ὅτι ἄφησε τὸν ἑαυτὸ του νὰ ἐκμηδενισθῇ ἀπὸ τὴν ζωὴ, ὅτι χιλιάδες δευτερεύουσες ἐργασίες τὸν γέμισαν, κι' ὅτι ἡμέρα μὲ ἡμέρα ἐκεῖνο πού περισσότερο ἀπὸ κάθε τι σκέφτηκε νὰ πραγματοποιήσῃ, χάθηκε γιὰ πάντα.

Τί μένει ἀπὸ ἐκεῖνο πού τὸν ἀπορρόφησε τόσο; Πόσες ὠρες ἀξίζουν πραγματικὰ μέσα σὲ μιὰ ζωὴ, πού ἀφίνουν μιὰ γεῦσι πληρότητος καὶ ἀνθοφορίας;

Δέχθηκα κάποτε τὴν ἐπίσκεψι ἐνὸς φίλου· ἦταν ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς πού ἀποκαλοῦν ἀνθρώπους ὑποθέσεων, ἦταν τῆς ἴδιας ἡλικίας μὲ μένα, εἶχε πάντοτε ζωηρὲς θρησκευτικὲς ἀπασχολήσεις. Ἐνῶ ἄλλοι ἄνθρωποι ὅμοιοί του καὶ Χριστιανοί, παρεδέχοντο, περίεργα, ἕνα οἰκονομικὸ καὶ κοινωνικὸ σύστημα θαθεῖα

ἀντίθετο μὲ τὴν πίστι των, ἐκεῖνος δὲν ἔπαψε νὰ θασανίζεται θλέποντας τὴν ἀνοχὴ τῶν Ἐκκλησιῶν, τὴν ἐπιφυλακτικότητα τῶν, τὴν δειλία τῶν πιστῶν. Εἶναι σαφές ὅτι οἱ ἄνθρωποι μέσα στὴν καθημερινὴ ἐργασία των ἔπρεπε νὰ συνεργάζονται στενώτερα καὶ πιὸ ἐνεργητικὰ μὲ τοὺς θεολόγους γιὰ νὰ δώσουν γόνιμες ἰδέες μέσα στὸν σημερινὸ κόσμο. Τὸ μεγαλύτερο θάσανό του ἦταν ἡ δικὴ του ἀνοχὴ, ἦταν γιὰτί τόσο συχνὰ ἔθιξε αὐτὰ τὰ προβλήματα μυστικὰ μέσα στὰ θάθη τοῦ ἑαυτοῦ του, ἢ μὲ τὴν εὐκαιρία μιᾶς θραδυᾶς συζητήσεων ἀγόνων καὶ ἀκαδημαϊκῶν, πού δὲν ἔφτασαν σ' ἕνα συγκεκριμένο συμπέρασμα. Ἀπορροφημένος ἀπὸ μιὰ θαρεῖα ἐπαγγελματικὴ προσπάθεια, ἀπὸ οἰκογενειακὲς φροντίδες, ἐγκατέλειπε τὶς σκέψεις πού κρατοῦσαν τὴν μεγαλύτερη θέσι μέσα του. “Ἐνας ἐξαίρετος γιατρός τὸν περιποιήθηκε, ἀλλὰ χωρὶς ἀποτέλεσμα, καὶ διερωτᾶται μήπως αὐτὸ ὀφείλεται στὴν συγκεχυμένη ἐνοχὴ πού δοκιμάζει κάνοντας τὸν ἀπολογισμό τῆς ζωῆς του;

Ἐν ἕντι Jean Paul Sartre θεβαιώνει μὲ δύναμι ὅτι ἡ ζωὴ μας δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ αὐτὸ πού ἐπιτελέσαμε. Ἐν ἕντι μέρος μου πιστεύω ἀντιθέτως ὅτι λογαριάζεται ὅ,τι θελήσαμε νὰ κάνωμε, ὅλες οἱ ὀμιχλώδεις δυνατότητες πού φέρομε μέσα μας. Καὶ τότε ἡ σκληρὴ ἀντίθεσι μεταξὺ τοῦ ὄνειρου κι' αὐτοῦ πού θγήκε ἀπὸ αὐτὸ, θαραίνει πάνω μας σὰν μιὰ ἀπέραντη ἐνοχὴ.

Ποιὸς δὲν ἀπογοητεύθηκε ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του; Ποιὸς δὲν πάσχισε νὰ παρηγορηθῇ μ' ἕνα πικρὸ ἀφορισμὸ πάνω στὴ ζωὴ; Διάβασα στὶς ἐφημερίδες τὴν ἀπάντησι τοῦ Simenon πρὸς ἕνα συγγραφέα, ὁ ὁποῖος ἰσχυρίζετο ὅτι «μὲ τὸ νὰ μὴ ἐλπίζωμε τίποτα ἀπὸ τὴν ζωὴ, δὲν ἀπογοητευόμαστε ποτέ». Πόσο εἶναι ἀλήθεια, ἀπὴντησε γελώντας ὁ Simenon, «κι' ὅταν δὲν ἀναπνέωμε, δὲν ὑπάρχει φόβος νὰ καταπιούμε μικρόβια!»

Ἄλλοι προσπαθοῦν νὰ ἡρεμήσουν ἐνθυμούμενοι ὅ,τι ἄξιο, θαρραλέο ἢ πρωτότυπο μπόρεσαν νὰ κάμουν, ἄλλοι πα-

ραπονούνται για τους γονείς των, την γυναίκα των, τον προϊστάμενο ή τους φίλους των και ρίχνουν σ' αυτούς όλη την ένοχη για τις άποτυχίες των, προσποιούνται ότι πιστεύουν, ότι μόνο έξω-τερικές περιστάσεις τους εμπόδισαν να πραγματοποιήσουν αυτό που ήθελαν στη ζωή των.

Ήλλά στο θάθος όλη αυτή ή πικρία έκφράζει μιά δυσαρέσκεια προς τον έ-αυτόν των.

Πήρα ένα γράμμα από ένα φοιτητή, ό όποιος μου έγραφε: «Σέ τίποτε δέν είμαστε ίκανοί, ή ταπεινοφροσύνη μās όδηγεί να γνωρίσωμε την άλαζονεία μας, ή ειλικρίνεια να διαπιστώσωμε την ψευ-τιά, μόνο ό θάνατος θα μās γλυτώση από τους φόβους που μās σχίζουν, ή ά-ναμονή της χάριτος του Θεού γίνεται ύποφερτή μόνο με την βοήθεια του Θε-ού». Ποιός δέν συλλαμβάνει την σοβαρό-τητα αυτού του ανθρώπινου δράματος!

Ματαιότης ματαιότητων, έλεγε ό Έκ-κλησιαστής. Ποιός δέν άπογοητεύτηκε από τον έαυτό του;

Ποιός δέν αισθάνθηκε όδυνηρά την ματαιότητα των προσπαθειών του; Ή-κόμα και στην άναζήτησι του ιδανικού που κρατούσε την μεγαλύτερη θέσι στην καρδιά του. Ήκόμα κι' όταν επιτύχωμε σ' ένα σημείο, καταλαβαίνουμε μιά ήμέ-ρα ότι όλη αυτή ή λυσσώδης προσπάθεια που καταβάλαμε δέν ήταν τίποτε άλλο από ένας τρόπος ν' αναπληρώσωμε τό-σες άλλες άποτυχίες. Ή επιτυχία μας σε μιά περιοχή δέν μās παρηγορεί διά την άποτυχία μας σε μιά άλλη γίνεται ζω-ρότερη, τούναντίον, από την αντίθεσι. Θυμούμαι κάποιον άνδρα που έφθασε στην μεγαλύτερη κοσμική διασημότητα, κι' όμως επανελάμβανε θλιβερά μέσα στο γραφείο μου: «κατέστρεψα την ζωή μου».

Ό M. Jean Cuitton, γράφει ό άθβάς Thellier de Poncherille, ό όποιος ήταν ή προσωποποίησι της άθωότητος, κι' ό-μως στο πνευματικό του ήμερολόγιο ά-ποκαλύπτεται συντετριμμένος από την ιδέα της μετριότητός του. Ήνοχη του ήμιτελους του σχετικού, ένοχη κάποιας προδοσίας του έαυτού μας, των έμπνεύ-

σεών μας, των πεποιθήσεων, της ανθρώ-πινης κλίσεώς μας.

Δέν ήμouνα για σένα, λέγει ένας άν-δρας στην γυναίκα του, ή μιά γυναίκα στον άνδρα της, αυτός που ώφειλα και ήθελα να είμαι, δέν σε έκαμα άληθινά ευτυχισμένο, ήμouνα ένα πρόσκομμα στη ζωή σου, άντι να σε βοηθήσω να φθά-σης εκεί που μπορούσες.

Ήνοιξετε την Ήγίαν Γραφήν: Θα ι-δητε από την μιά άκρη ως την άλλη αυ-τούς τους ανθρώπους που ή κλησις του Θεού απέσπασε από την άσημότητα της ζωής των, τους έρριξε μέσα σε μιά μεγα-λη περιπέτεια, τους έντυσε με μιά δημι-ουργική δύναμι, που δέν προήρχετο από τους έαυτούς των. Αισθανόμαστε, λοι-πόν, καλά ότι αυτή ή ένοχη του ήμιτε-λους, είναι μιά ένοχη από έλλειψι έμ-πνεύσεων, από έλλειψι έπαφής με τον Θεό και σιωπής εκ μέρους μας εις την κλησι Του.

★ ★ ★

Θίγουμε εδώ ένα θέμα εξαιρετικό της μοντέρνας ψυχολογίας. Αυτή θέλησε να ιδη τον άνθρωπο μέσα στην εξέλιξι του, μέσα στον δυναμισμό του. Ό Freud μās άποκαλύπτει ότι μένει μικρό και όπι-σθοδρομικό σε μās, τον φόβο της ζωής, των εύθυνών, την νοσταλγία ενός κατα-φυγίου στην μητρική παρηγοριά. Είμα-στε όλοι παιδιά κι' αισθανόμαστε ένοχοι που είμαστε τόσο λίγο θαρραλέοι, τόσο λίγο δυνατοί, κι' ελάχιστα ενήλικες.

Ό C. Jung πλαταινει τις έννοιές του, όμιλώντας για όλοκληρωσι, επικαλού-μενος τό ανθρώπινο πεπρωμένο, που πρέ-πει να φθάση στην πληρότητά του.

Ήλλά ή νέα γέννησι, για την όποια ό-μιλει ό Χριστός, ή μεταμόρφωσι του άν-θρώπου από τό Ήγιον Πνεύμα που βλέ-πομε μέσα στην πρώτη Έκκλησία ξε-περνά τις θέθηλες έννοιες της «ένηλικι-ώσεως» του Freud και της όλοκληρώ-σεως του Jung.

Κι' όμως μεταξύ των πιστών όλων των Χριστιανικών Έκκλησιών υπάρχουν ψυ-χές μικρές, δειλές, τόσο λίγο άκτινο-βόλες. Ήπό ποιά παραμόρφωσι ό Χρι-στιανισμός τόσο συχνά συντρίβει τους

άνθρώπους αντί να τους ελευθερώσει; Αισθανόμαστε υπεύθυνοι αυτού του Χριστιανισμού, ένοχοι γι' αυτή την παραμόρφωση, στην οποία παίρνομε μέρος, ένοχοι που άφίνομε άχρησιμοποίητη τη δύναμι του Χριστού. Είμαστε θέβαια αδύνατοι κι' όχι ένοχοι γι' αυτό, αλλά ό απόστολος Παύλος διακηρύττει ότι μέσα σ' αυτή την αδυναμία μας, πρέπει να λάμψη ή δύναμις του Θεού (Β' Κορινθ. ιβ' 10).

Άπέναντι του Θεού αισθανόμαστε ένοχοι, που δέν γίναμε αυτό που περιμενε από μās, που άφεθήκαμε να παραλύσωμε από φόβο, να πλασθούμε από τό περιβάλλον μας, να πετρώσωμε από την ρουτίνα, να γίνωμε στείροι από τόν κονφορμισμό, να μñν είμαστε ό έαυτός μας, ν' αντιγράφωμε τούς άλλους, αντί να έπωφελούμαστε από τά ιδιαίτερα χαρίσματα που ό Θεός μās ένεπιστεύθη. Έδώ φαίνεται ή αντίθεσις μεταξύ της ψευδοϋς ένοχής που μās επέβαλε ή κοινωνία, και της δικής μας ευθύνης μπροστά στον Θεό. "Ενας ποιητής μου είπε ότι άρχίζει να γράφη τά ποιήματά του μ' ένα αίσθημα ένοχής, γιατί αισθάνεται ένοχος να μουτζουρώνη χαρτιά αντί να κερδίζει την ζωή του με άλλο τρόπο, με άκόμα πιό έντονη ένοχή αισθάνεται να πνίξη μυστικά τό ταλέντο που πήρε από τόν Θεό (Ματθ. κε' 18). Τό δρᾶμα κάποτε γίνεται πιό συνταρακτικό.

Δέν είναι πάντοτε ή κοινωνία και οι προλήψεις της που μās έμποδίζουν να είμαστε ό έαυτός μας, κάποτε μπορεί να είναι κι' ένας άδελφός μέσα στην ίδια με μās πίστι. Θά ήταν θεβαίως λάθος να ένεργοϋμε του κεφαλιού μας για να μη προδώσωμε τόν έαυτό μας, αλλά συχνά συμβαίνει να νοιώθη ένας άνθρωπος ένοχος, γιατί άφέθηκε να σταματήσει στο δρόμο του από την συμβουλή φίλου, ή συγγενοϋς πολύ αυταρχικού. Άπό ένα σύμπλεγμα κατωτερότητας έδωσε στην γνώμη του άλλου περισσότερη αυθεντικότητα από τις δικές του πεποιθήσεις, από τις όποιες άπομακρύνθηκε, και άφνιδίως βλέπει ότι ή ζωή του όχι μόνο δέν έγινε πιό γόνιμη, αλλά έμεινε στείρα, γιατί άφέθηκε να έπηρεασθῆ και

υπήκουσε στους ανθρώπους παρά στον Θεό (Πράξ. ε' 29), ότι δέν κράτησε θερμά τις ιδέες του, και πρόδωσε τόν έαυτό του.

Αυτή την έννοια της πιστότητος στον έαυτό μας την αισθάνεται θαθεία κάθε άνθρωπος, όποιος κι' άν είναι οι πεποιθήσεις του. Είναι μιá παγκόσμια πηγή ένοχής, γιατί κανείς δέν αισθάνεται πάντοτε πιστός προς τόν έαυτό του. Μιá ένοχη παγκόσμια, μὰ λίγο ένσυνείδητη, γιατί μās είναι πολύ δύσκολο να τό όμολογήσωμε στον έαυτό μας. Όμιλοϋσα τελευταίως με ένα Γάλλο φιλόσοφο, του έλεγα ότι ή δειλία μου φαίνεται πολύ διαδεδομένη, μὰ λίγο ένσυνείδητη. Είναι, μου είπε, γιατί οι άρχαίοι είχαν τοποθετήσει τό θάρρος πολύ ύψηλά μέσα στην ιεραρχία τών άρετῶν.

Στην οικογένεια συμβαίνει συχνά να μη αντιμετωπίζονται με θάρρος οι δυσκολίες, αλλά να παραμερίζονται. Ό σύζυγος ή ή σύζυγος από φόβο ότι δέν θά τόν καταλάβουν ή ότι θά χαθῆ ή γαλήνη του σπιτιού, κλείνεται στον έαυτό του, διακόπτει τόν διάλογο, και άπομακρύνεται ψυχικά. Πολύ πριν γίνη άπιστος με την κοινή έννοια της λέξεως, έγινε άπιστος κατά την βιβλική τάξι, πάνω στην όποια θέλησε να κτίση τό σπιτικό του. "Ενας άνθρωπος που μπορεί να στάθηκε με θάρρος μπροστά σε δυσκολίες της κοινωνικής κι' επαγγελματικής του ζωής, αντίλαμβάνεται ότι του έλειψε τό θάρρος για να δημιουργήση μιá τέλεια συζυγική ένωση, στάθηκε δειλός.

Τό ίδιο συμβαίνει με την ένοχη που άφίνει πάντοτε μιá έκτρωσι σε έγγαμες ή άγαμες γυναίκες, σε συζύγους, έραστάς, ή γονείς που προέτρεψαν σ' αυτό. Ό άνθρωπος αισθάνεται ένοχος σ' αυτή την άπόπειρα έναντίον της ζωής, και δοκιμάζει έντονα τό αίσθημα της ντροπής, γιατί φάνηκε δειλός.

Ένοχη συχνή στους άνδρες είναι επίσης μιá ώρισμένη στάσι έναντι της γυναίκας, που τήν παρασύρουν σ' ένα δεσμό χωρίς να έχουν τό θάρρος, ούτε να διακόψουν, ούτε να προχωρήσουν στο γάμο, την ίδια ένοχη αισθάνεται τότε και

ή γυναίκα, πού είναι καταδικασμένη σε μιὰ λαθραία ζωή.

Ἐκείνη στιγμή πού ὁ ἄνθρωπος γνωρίζει τίς ἀξίες, εὐρίσκεται κατ' ἀναγκαιότητα ἔνοχος, ὅταν τίς προδίδη σε κάθε εὐκαιρία.

Χρειάζεται ἐπίσης πολὺ θάρρος γιὰ νὰ κρατηθῆ ὡς τὸ τέλος ἕνας διάλογος μετὰ τὴν σύζυγο, ἢ τὸν καλύτερό μας φίλο, γιὰ νὰ εἶναι κανεὶς ἀληθινός, ν' ἀναγνωρίζη, ὅταν ἔχη ἄδικο, νὰ ἐπωμισθῆ ὅλες τίς εὐθύνες του, νὰ συγχωρήσῃ, νὰ κρατήσῃ πιστὰ τὴν ἀλληλεγγύη μετὰ τοὺς φίλους, ἀκόμα κι' ὅταν αὐτοὶ μᾶς ἀπογοητεύουν.

Μοῦ ἔκαμε πάντοτε ἐντύπωση ἡ ἀδιάβλητη πιστότης πού ὁ Χριστὸς κράτησε μετὰ τοὺς μαθητές Του. Τοὺς ἐξέλεξε καὶ παρ' ὅλο πού συχνὰ δὲν τὸν καταλάβαιναν, Τοῦ ἔκαναν ἄστοχες ἐρωτήσεις καὶ ἐφαίνοντο φιλόδοξοι καὶ δειλοὶ, ἐξακολουθοῦσε νὰ ἔχη ἐμπιστοσύνη σ' αὐτοὺς καὶ νὰ τοὺς ἀναθέτῃ τὴν τελείωσι τοῦ γηίνου ἔργου Του.

Οἱ ἄνθρωποι τείνουν στὴν φυγὴ κατὰ διαφόρους τρόπους: μετὰ τὴν σιωπὴ, τὴν φλυαρία, τὴν ἀπραξία, τὴν πληξί, μετὰ τὴν τέρψι τοῦ φαγητοῦ ἢ τῆς βιβλιοθήκης, μετὰ τὴν ἀνάγνωσι τῆς ἐφημερίδος, μ' ἕνα πλεκτό, μετὰ τὸ σπόρ, ἢ καθισμένοι στὴν φωτιά, μετὰ πνευματώδεις συζητήσεις ἢ ἐλαφρὲς κουβέντες. Κρυβόμαστε πίσω ἀπὸ ἕνα ἐπίσημο κανονισμὸ γιὰ νὰ σκεπάσωμε τὴν εὐθύνη μας, νὰ προστατεύσωμε τὸν ἑαυτὸ μας ἀπὸ τὴν ἐνοχί, κι' αὐτὴ ἡ φυγὴ εἶναι ἀκόμα πιὸ ἔνοχη. Κρυβόμαστε τότε στὸ θυμὸ, καὶ τότε στὴν γλυκύτητα, στὴν αἰσθηματικότητα, ἢ ἐπιθετικότητα, στὸν κοنفორμισμὸ ἢ μπόεμισμὸ, στὴν κρίσι τῶν νεύρων ἢ τὴν αὐτοκυριαρχία, στὴν ἀρρώστια ἢ τὴν στωικότητα.

Πιστοὶ πρὸς τὸν ἑαυτὸ μας, θὰ πῆ νὰ εἶμαστε ὅμοιοι μετὰ τὸν ἑαυτὸ μας σε κάθε περίπτωσι, κι' ἀντιμέτωποι μ' ὅποιοιδήποτε συζητητὴ. Ἀποσιωποῦμε συχνὰ τίς πεποιθήσεις μας ἢ τίς ἀμφιβολίες πού παρεμβάλλονται ἀναπόφευκτα. Σκεπάζο-

με τὰ αἰσθήματά μας, ἢ τὰ ἐκδηλώνομε πιὸ θερμὰ ἀπὸ ὅ,τι εἶναι στὴν πραγματικότητα. Ὁ πιστὸς πρὸς τὸν ἑαυτὸ του εἶναι φυσικός, αὐθόρμητος, χωρὶς φόβο γιὰ τὴν κριτικὴ τῶν ἄλλων. Ἡ ἐξωτερικεὺσι τῶν αἰσθημάτων εἶναι αἰτία σε ἀντιφατικὲς ἐνοχές. Πολλὰ πρόσωπα ντρέπονται νὰ κλάψουν, ὑπάρχουν οἰκογένειες πού θεωροῦν ἔνοχα τὰ δάκρυα, ὅπως καὶ κάθε ξέσπασμα χαρᾶς. Ἄρρωστοι μετὰ διαβεβαίωσαν ὅτι δὲν ἤθελαν νὰ ἔλθουν στὸ ἰατρεῖο μου ἀπὸ φόβο νὰ μὴ κλάψουν. Ὁ Χριστὸς ἔκλαψε μετὰ ἀπλότητα ὅταν πλησίασε τὸν τάφου τοῦ φίλου Του Λαζάρου. Πολλοὶ σύζυγοι ὅταν περάσῃ ὁ μῆνας τοῦ μέλιτος, ἀποφεύγουν νὰ ἐξωτερικεύσουν τὴν ἀγάπη τους πρὸς τὴν σύζυγο, σὰν νὰ ἦταν μιὰ ἔνοχη ἀδυναμία, ἀναξία ἐνὸς ἀνδρα, συγχρόνως αἰσθάνεται συγκεχυμένα ἔνοχος γιὰ τὴν νευρικότητα τῆς συζύγου, ἢ ὁποία προέρχεται ἀπὸ δίψα γιὰ λίγη ἀγάπη. Ἀποφεύγομε ἐπίσης τὸν Θεὸ, συχνὰ κάνομε τεχνάσματα, ἢ ἕνα εἶδος ἐμπορικῆς συναλλαγῆς μαζί Του. Εἶναι στιγμὲς πού ἡ ἐτικέττα τῆς εὐλαθείας πού κολλᾶμε στὸν ἑαυτὸ μας, δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ψευτιά. Ἀποφεύγομε τὴν αὐτοσυγκέντρωσι γιὰ νὰ μὴ ἀκούσωμε τί ἔχει νὰ μᾶς πῆ. Ἰσχυριζόμαστε ὅτι ὁ Θεὸς σιωπᾷ ὅταν δὲν μᾶς ἀρέσει αὐτὸ πού μᾶς λέγει. Γι' αὐτὸ ὁ βασιλεὺς Ἀχαάβ ἐφυλάκισε τὸν προφήτη Μιχαία, γιὰτί τοῦ προεῖπε τὸν θάνατό του στὸν πόλεμο πού θὰ ἔκανε.

Δὲν εἶναι ἀρκετὸ ν' ἀκούη κανεὶς τὸν Θεὸ· πρέπει καὶ νὰ ὑπακούη.

Ἡ ἐνοχί τῶν παραλείψεων μᾶς ἀκολουθεῖ συνεχῶς στὴν ἐξάσκησι τοῦ ἐπαγγέλματός μας. Δίνομε στοὺς ἀρρώστους μας ὅ,τι ὁ Θεὸς ἐπιθυμεῖ νὰ δώσωμε; Τίς περισσότερες φορὲς ἀρκοῦμεθα σε μιὰ ἐπιφανειακὴ ἱατρικὴ. Αὐτὸ δὲν φθάνει. Θὰ ἔπρεπε νὰ προχωροῦσαμε βαθύτερα, νὰ πλησιάσωμε τὰ προβλήματα μιᾶς ζωῆς πού μαντεύομε πίσω ἀπὸ τὴν ἀγωνία ἐνὸς ἀρρώστου. Ἀλλὰ αὐτὸ θὰ ἦταν δύσκολο καὶ θ' ἀπαιτοῦσε χρόνο. Ἴσως δὲν ξέρομε τί νὰ ποῦμε μπροστὰ σε λεπτὰ προβλήματα, φοβούμεστε μήπως παρασυρθοῦμε σ' ἕνα χῶρο πού δὲν

μάς είναι οικείος, σέ ζητήματα ήθικὰ ἢ θρησκευτικὰ, τὰ ὁποῖα καὶ μεῖς οἱ ἴδιοι δὲν αἰσθανόμαστε σαφῶς. Τότε δίνομε μιὰ συνταγὴ γιὰ τὸ φαρμακεῖο, μιὰ συμβουλὴ ὑγιεινῆς, μιὰ ἐνθαρρυντικὴ λέξι, μιὰ ἐκδήλωσι συμπαθείας, κι' αὐτὸ εἶναι ἄρκετό. Δοκιμάζομε νὰ θεβαιώσωμε τὸν ἑαυτὸ μας ὅτι κάναμε τὸ καθήκον μας ὡς γιατροί· τὰ λοιπὰ ἕνας φίλος, ἕνας ἱερεὺς ἢ ἐξομολόγος μπορεῖ νὰ τὰ κάμη καλύτερα ἀπὸ μάς. Ὁ ἄρρωστος μας ὅμως περίμενε ἀπὸ μάς τοὺς ἴδιους τὴν ἰδική μας οὐσιαστικὴ συμβολὴ τῆς ἀγάπης. Ἐνας Ὀλλανδὸς ψυχίατρος ὠμίλουσε τελευταῖα γιὰ τὴν ἰατρικὴ τῆς προσωπικότητος μ' ἕνα γυναικολόγο, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀντιρρήσεις. Αἰσθάνομαι ὅτι εἶμαι μόνο ἕνας τεχνικός καὶ γιὰ νὰ κάμω καλὰ τὴ δουλειά μου πρέπει ν' ἀπασχοληθῶ ἀποκλειστικὰ μὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἐιδικότητά μου· ὅ,τι ἀνήκει στὸ πρόσωπο, σ' ὀλόκληρο τὸν ὄργανισμό, στὴν ψυχολογία καὶ πνευματικὴ ζωὴ, τ' ἀφίνω στοὺς ψυχιάτρος καὶ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐκεῖνη τὴν στιγμή ὁ γυναικολόγος εἶχε μιὰ τηλεφωνικὴ κλήσι· ὅταν κατέβασε τὸ ἀκουστικὸ ἦταν ἀναστατωμένος. Πρὶν μερικὲς ἡμέρες, εἶπε, ἐξήτασα μιὰ γυναῖκα, τὴν ὁποῖα ὁ γιατρός της τὴν ἔστειλε γιὰ νὰ μάθη ἂν ἦταν ἔγκυος. Δὲν ἦταν, τῆς τὸ εἶπα καὶ ἔφυγε. Αὐτὴ τὴν στιγμή ὁ γιατρός της μοῦ τηλεφωνεῖ, ὅτι ἠτύοκτόνησε μόλις γύρισε στὸ σπιτί της.

Ἐγκυος ἢ ὄχι, τὸ ζήτημα φαίνεται καθαρῶς τεχνικό, ἀλλὰ ἕνα ἀνθρώπινο ζήτημα δὲν εἶναι ποτὲ καθαρῶς τεχνικό. Γι' αὐτὴ τὴν γυναῖκα εἶχε ἀπέραντο ἀντίκτυπο, διακινδύνευε κάθε ἰδέαν της γιὰ τὴν ζωὴ, τὴν εὐτυχία, τὶς ἀξίες.

Ὅλους τοὺς συναδέλφους καὶ θεολόγους ποὺ μὲ κατηγοροῦν ὅτι παρασύρω τοὺς ἰατροὺς νὰ θγοῦν ἀπὸ τὰ ὄρια τοῦ ἐπαγγέλματός των, ἐρωτῶ ποῦ χαράσσουν αὐτὰ τὰ ὄρια καὶ στὸ ὄνομα ποίων κριτηρίων;

Ἐγὼ ποῦ προσπαθῶ νὰ γίνω ἕνας πρωταθλητῆς τῆς ἰατρικῆς τῆς προσωπικότητος, συλλαμβάνω τὸν ἑαυτὸ μου σὲ ἔνοχος δειλίες. Ὁ πόνος δὲν γνωρίζει σύνορα, ὁ ζωντανὸς πόνος, ὁ πόνος τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ προσώπου. Ἡ κλήσις μας ὡς ἰατρῶν εἶναι νὰ βοηθήσωμε τὴν ἀνθρώπινη δυστυχία. Ἐχομε ἕνα τεχνικό καθήκον καὶ δὲν μποροῦμε νὰ τὸ ἀμελήσωμε χωρὶς ἕνα ζωηρὸ αἶσθημα ἐνοχῆς, ἀλλὰ αἰσθανόμεθα ὅτι αὐτὸ τὸ καθήκον εἶναι εὐρύτερο, δὲν προσδιορίζεται στενόκαρδα. Τὸ φάρμακο ποὺ δίνομε, ὅσο κι' ἂν εἶναι αὐτὸ ποὺ χρειάζεται στὴν περίπτωσι, δὲν λύει τὸ πρόβλημα. Βλέπομε πόσο αὐτὴ ἡ καθαρῶς τεχνικὴ ἰατρικὴ εἶναι ἀνεπαρκῆς.

Ἡ ἐπιθεώρησις «Παρουσία», κάνει λόγο γιὰ μιὰ πλατεῖα ἔρευνα ποὺ ἔκανε πάνω στὴν προσωπικὴ ἐπαφὴ ἀρρώστου καὶ ἰατροῦ. Πρόκειται νὰ διτῶμε ὅλο τὸν πόνον τῶν ἀρρώστων μας καὶ νὰ τὸν ἀντιμετωπίσωμε χωρὶς δειλία καὶ ὑπεκφυγῆς. Κι' ἂν ὁ πόνος αὐτὸς προέρχεται ἀπὸ αἶσθημα ἐνοχῆς, δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ποῦμε ὅτι δὲν εἶναι τῆς δικαιοδοσίας μας.

Οἱ κλινικὲς ἐργασίες ποὺ ἔγιναν ὡς τώρα δείχνουν πόσο ἀπέραντο ρόλο παίζουν τὰ αἰσθήματα ἐνοχῆς πάνω στὴν μοῖρα ἐνὸς ἀρρώστου, στὴν ἐκκόλαψι πολλῶν ἀσθενειῶν, καὶ τὴν ἀποτυχία θεραπευτικῶν μεθόδων.

Ἄς ἀνοιξομε τὰ μάτια, ἄς δοῦμε μέσα στὴν πελατεία μας τὰ πλήθη αὐτὰ τῶν πληγωμένων ἀνθρώπων, συντετριμμένων, φορτωμένων ἀπὸ μυστικὴ ἐνοχὴ ἀληθινὴ ἢ ὄχι, ἢ καὶ διάχυτη, μέχρι τοῦ βαθμοῦ νὰ αἰσθάνωνται ἐνοχὴν ἀκόμα καὶ γιατί ζοῦν. Αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ἐνοχῆς εἶναι πιὸ συχνὸ ἀπὸ ὅ,τι θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ φαντασθῆ.

PAUL TOURNIER

Η ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ ΩΣ ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ ΒΙΟΥ

Αί θεωρίαί του ψυχοφυσικού παραλληλισμού, του Behaviorismus, τών εξηρημένων άντανακλαστικῶν, τὰς ὁποίας πολλοὶ καὶ σήμερον ἀκόμη ἐπιχειροῦν νὰ χρησιμοποιήσουν διὰ τὴν καθολικὴν ἐρμηνείαν τοῦ ψυχικοῦ βίου, δὲν ἱκανοποίησαν, διότι ἦσαν μονομερεῖς καὶ δὲν ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν τὴν ζωντανὴν πραγματικότητα.

Ἄντι νὰ δημιουργήσουν μίαν νέαν θεωρίαν πρὸς ἐρμηνείαν τοῦ ψυχικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου, οἱ νεώτεροι ψυχολόγοι, κατέφυγαν εἰς τὴν ἐμπειρίαν, ὡς τὸ κατάλληλον μέσον διὰ τὴν πραγματικὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ προβλήματος.

Εἰς τὸ βιβλίον του: «Τὰ ἄμεσα δεδομένα τῆς συνειδήσεως», ὁ Bergson λέγει ὅτι τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνθρώπου εἰς οἰανδήποτε στιγμήν, ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ ἄμεσα δεδομένα τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς. Καὶ τὰ δεδομένα αὐτὰ ἔχουν ἀξίαν μόνον, ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἐπίγνωσιν αὐτῶν, ἐφ' ὅσον δηλαδή ἔχει ἀντίληψιν τοῦ ὅτι αὐτὴν τὴν στιγμήν εἰς τὸ ἐσωτερικόν του συμβαίνει αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο τὸ γεγονός, τὸ συναίσθημα, ἢ σύνθεσις, ἢ ἀνάλυσις, ἄλλως τὰ δεδομένα αὐτὰ μένουσιν ἄνευ ἀξίας διὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ ἡ ἐξέτασις των θὰ ἦτο σχηματικὴ.

Ἡ ἐξέτασις δύο ἐννοιῶν, τοῦ χώρου δηλαδή καὶ τοῦ χρόνου, προσεῖλκυσεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν προσοχὴν τοῦ Bergson, ὁ ὁποῖος ἠθέλησε νὰ διαλύσῃ μίαν πλάνην, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς δύο αὐτὰς ἐννοίας: Τὴν πλάνην δηλαδή νὰ νομίζωμεν ὅτι μετροῦμεν καὶ ἀντιλαμβάνομεθα τὸν χρόνον, ἐνῶ δὲν κάμνομεν τίποτε ἄλλο ἀπὸ τοῦ νὰ προβάλλωμεν τὴν κίνησιν εἰς τὸν χώρον. Χωρὶς αὐτὴν τὴν προβολήν, χωρὶς τὴν τοποθέτησιν εἰς τὸν χώρον τῶν διαφόρων σημείων, τὰ ὁποῖα

εἰς τὴν διάνοιάν μας καθορίζουν χρονικὰς περιόδους, ἡ ἀντίληψις τοῦ χρόνου δὲν εἶναι δυνατὴ. Ὅταν λέγωμεν π.χ. ὅτι μία ἄμαξοστοιχία διανύει τόσα χιλιόμετρα τὴν ὥραν, προσπαθοῦμεν νὰ παραστήσωμεν εἰς τὴν διάνοιάν μας τὸ μῆκος μεταξὺ δύο σταθμῶν διὰ νὰ ἐκτιμήσωμεν τὸν χρόνον ποῦ ἀντιστοιχεῖ εἰς μίαν ὥραν. Πολλάκις ἀνατρέχομεν εἰς τὴν παράστασιν τῶν δεικτῶν τοῦ ὥρολογίου εἰς τὸν χώρον, εἰς τὴν πλάκα τοῦ ὥρολογίου ἐν προκειμένῳ, διὰ νὰ σχηματίσωμεν τὴν ἰδέαν τοῦ χρόνου. Καὶ ὅμως ἡ διάρκεια εἶναι θεμελιώδης ιδιότης τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου, χαρακτηριστιζομένη ὡς διαδοχὴ γεγονότων.

Ἐφ' ὅσον λοιπόν, διὰ τῆς προβολῆς ἐπὶ τὰ ἐκτός, δὲν ἀντιλαμβάνομεθα πράγματι τὸν χρόνον, ποῖον εἶναι τὸ μέσον, τὸ ὁποῖον προσπορίζει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἱκανότητα τῆς μετρήσεως τοῦ χρόνου; Ὁ Bergson στρέφεται πρὸς τὰ ἐντὸς καὶ λέγει ὅτι ἡ συνειδήσις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἐκεῖνη ποῦ ἀντιλαμβάνεται τὴν διάρκειαν καὶ τὴν διαδοχὴν τῶν γεγονότων. Τὸ εὐχάριστον καὶ τὸ δυσάρεστον συναίσθημα, τὸ ὁποῖον συνοδεύει τὴν ἐντύπωσιν ἐνὸς ἐξωτερικοῦ φαινομένου, ἢ α ἢ β παράστασις, ἢ ὁποῖα ἐδημιουργήθη εἰς τὴν ψυχὴν, ἀποτελοῦν στοιχεῖα διὰ νὰ σχηματισθῇ ἡ ἐννοια τοῦ χρόνου.

Αὕτη ἡ στροφή ἐπὶ τὰ ἐντὸς τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου εἶχε πολὺ μεγάλας συνεπειὰς διὰ τὴν ψυχολογίαν. Ὁ Bergson εἰσάγει τὴν ἐννοίαν τῆς ποιότητος διὰ τὰ ψυχικὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα, ἐπειδὴ ἀκριβῶς διαφέρουν κατὰ ποιόν, μᾶς δίδουν τὴν ἐννοίαν τῆς διαδοχῆς. Ἡ συνειδήσις, δηλαδή, ἐδῶ ἐπεμβαίνει ἐνεργῶς, τὸ ἐγὼ ἀναφαίνεται εἰς πᾶσαν

στιγμήν διὰ τὴν χρωματιστὴν τὰς ἐντυπώσεως καὶ τὰς ἀντιλήψεις τοῦ ἔξω κόσμου καὶ διακρίνει τὰς ψυχικὰς καταστάσεις, αἱ ὁποῖαι ρέουν ἀδιακόπως, χωρὶς νὰ χωρίζονται μεταξύ των. Ἡ ἐσωτερικὴ ζωὴ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀποτελεῖ μουσικὴν, εἰς τὴν ὁποῖαν ἡ συνείδησις δίδει τὸν τόνον καὶ τὴν ἁρμονίαν.

Τὸ ἀκατέργαστον, ὡς εἴπωμεν, ὕλικόν εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία θὰ χρησιμεύσῃ ὡς ζωντανὸν ὄργανον ἐνεργείας, προσφέρει ἡ μνήμη. Εἰς τὸ περιφημον ἔργον του: «Ἦλη καὶ μνήμη», ὁ Bergson, καταφέρει καίρια πλήγματα κατὰ τοῦ ὕλισμου καὶ τῆς θεωρίας τῶν ἐγκεφαλικῶν κέντρων, μετὰ τὴν ὁποῖαν ἐνόμισαν οἱ ψυχολόγοι τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, ὅτι ἔλυσαν τὸ πρόβλημα τῆς σκέψεως καὶ τοῦ λόγου. Ἡ μνήμη δὲν θεωρεῖται ὡς ἀπλὴ ἐπιβίωσις τῶν ἀντιλήψεων καὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἐντυπώσεων. Ἡ «πνευματικὴ μνήμη», ὅπως τὴν ὀνομάζει, εἶναι δύναμις, ἡ ὁποία εἰσδύει βαθύτερον εἰς τὸν ὀργανισμὸν καὶ διαποτίζει ὀλόκληρον τὸ ἐσωτερικὸν εἶναι. Ἀποτελεῖ τὸ ὑπόστρωμα οὕτως εἰπεῖν τῆς συνειδήσεως καὶ παρέχει εἰς αὐτὴν τὴν δυνατότητα τῆς ἀδιαλείπτου συνεχείας. «Ὅλαι αἱ μνημονικαὶ εἰκόνες, καὶ αἱ ἀπλούστεραι, ὅπως καὶ αἱ συνθετώτεραι, εὐρίσκουν ἓνα modus operandi εἰς τὴν συνείδησιν. Καὶ τώρα ἀντιλαμβάνομεθα διὰ ποῖον λόγον ἡ συνείδησις δὲν εἶναι στατικὴ, ἀλλὰ δυναμικὴ, ἐξελισσομένη διαρκῶς πρὸς τὰ ἔμπροσθεν καὶ ἀποθλέπουσα εἰς τὸ μέλλον. Τὰ «μνημονικὰ ἴχνη» ἀποτελοῦν πνευματικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ὀρίζουν τὰ ψυχικὰ γεγονότα καὶ τὰ καθιστοῦν ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ σῶμα. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἀνεξαρτησία καὶ ἡ ἰκανότης τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ ψυχικοῦ ἢ τοῦ πνευματικοῦ φαινομένου ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ χώρου, μαρτυρεῖ τὴν ὑπαρξιν τῆς ψυχῆς. Ἐφ' ὅσον τὰ ψυχικὰ φαινόμενα ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν μακρὰν ἀπὸ τὰ σωματικά, τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ψυχὴ δύναται νὰ ἔχη ἰδίαν ζωὴν. Ἡ μνήμη διὰ τὴν ἐκφραστῆν, ἔχει ἀνάγκην ἐνὸς ὀργάνου καὶ αὐτὸ εἶναι ὁ ἐγκέφαλος. Δὲν σημαίνει ὅμως ὅτι τὸ μνημονικὸν κέντρον τοῦ ἐγ-

κεφάλου ταυτίζεται μετὰ τὴν μνήμην. Ἀπλούστατα ὁ ἐγκέφαλος μεταφράζει τὴν μνήμην εἰς κίνησιν, εἶναι τὸ ὕλικόν μέσον, τὸ ὁποῖον θὰ μεταφέρῃ τὸ πνευματικὸν εἰς τὸ σωματικὸν διὰ τὴν γίνῃ ἢ πράξις. Διὰ τὸν λόγον αὐτόν, ἡ ἀμνησία δὲν καταστρέφει τὴν συνείδησιν, ἡ ὁποία ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχῃ εἰς τὸ θάθος τοῦ ἑαυτοῦ μας. Ἀξιοσημείωτον εἶναι, ὅτι καὶ εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν, ἡ θεωρία τῶν «μνημονικῶν ἴχνων», ὡς τῶν πνευματικῶν στοιχείων τῆς συνειδήσεως, ὑποστηρίζεται ἀπὸ μεγάλους συγχρόνους ψυχολόγους καὶ ψυχιάτρους.

Συνειδητοποιοῦμεν, λοιπόν, τὰ γεγονότα ὅταν λαμβάνωμεν ἐπίγνωσιν αὐτῶν, ὅταν χρησιμοποιοῦμεν τὸ ὄργανον τῆς συνειδήσεως. Συνείδησις, ἐπομένως, εἶναι ἡ ἐπίγνωσις τῶν φαινομένων ἐκ τῆς ἐπαφῆς τοῦ ὑποκειμένου μετ' αὐτῶν. Διὰ τῆς μελέτης τῆς συνειδήσεως ἐμφανίζεται νέος τρόπος ἐρεύνης, ἓνα νέον ὄργανον εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ψυχικοῦ κόσμου. Ἐφ' ὅσον ἡ συνείδησις ἐνεργεῖ χάριν τοῦ ὑποκειμένου, τὸ ὑποκείμενον εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θὰ λάβῃ ἐπίγνωσιν, θὰ χαρακτηρίσῃ, θὰ ἀνεύρῃ ἀξίας. Ἀλλὰ καὶ τὸ ὑποσυνειδητόν, καὶ τὸ ἀσυνειδητόν ἀκόμη, τὴν συνείδησιν λαμβάνει ὡς θάσιν, εἴτε διὰ τὴν ὠθήσῃ τὸ ψυχικὸν περιεχόμενον ὑπ' αὐτὴν, εἴτε διὰ τὴν φέρῃ εἰς τὴν ἀκτῖνα τῆς δράσεως τῆς καὶ νὰ λυτρώσῃ τὸν ἄνθρωπον διὰ τῆς ἐπίγνωσεως νέων στοιχείων. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας καὶ ἡ καθάρσις, γίνεται πάντοτε διὰ τῆς συνειδήσεως, τῆς ὁποίας ἡ ἀποστολὴ συνίσταται εἰς τὸ νὰ κάμῃ τὸν ἄνθρωπον νὰ ζῆσῃ ὅσον τὸ δυνατόν πλουσιώτερον καὶ ἀξιολογώτερον τὸν ἐσῶρον κόσμον τῆς ψυχῆς. Αὐτὴ εἶναι εἰς τοὺς καιροὺς μας ἡ μεγαλύτερα ἀνάγκη τῆς ψυχικῆς ὑγιεινῆς διὰ τὴν δυναθῆναι τὴν ζῆσῃ ὁ ἄνθρωπος ὡς μία πλήρης προσωπικότης μετὰ πλουσίον ψυχικὸν περιεχόμενον κατόπιν τῆς καταπιέσεως, τὴν ὁποῖαν τοῦτο ὑπέστη ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἀρνητικῆς διανοήσεως.

Ἡ συνείδησις εὐρίσκεται εἰς τὴν ὑ-

πηρεσίαν τοῦ ἀνθρώπου διὰ νὰ τὸν ἐξυπηρετήσῃ. Οἱ παλαιότεροι ψυχολόγοι ὅμως, ἤρνοῦντο τὴν συμμετοχὴν τοῦ ὑποκειμένου. Αὐτὸ ἦτο ὁ σκόπελος, τὸν ὁποῖον ἤθελαν νὰ ἀποφύγουν, διότι τοὺς ἠμπόδιζε νὰ κάμουν νόμους ἐρμηνεύοντας τὴν ψυχικὴν κατασκευὴν τοῦ ἀνθρώπου κατὰ μίμησιν τῶν φυσικῶν νόμων. Ἡ προσπάθειά των, ὅμως, αὐτὴ δὲν ἔβλεπε τὸ πρόβλημα, διότι ἡ ὑπαρξίς τῆς συνειδήσεως τοῦ ὑποκειμένου παρουσιάζεται ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐμπειρίαν.

Ἐξετάζοντες τὰ φαινόμενα τοῦ ψυχικοῦ θίου, βλέπομεν ὅτι τὰ διάφορα ψυχικά γεγονότα ὅταν μελετηθοῦν ἐν συναρτήσῃ μὲ τὸ ὑποκείμενον, ἀποκτοῦν πλεον μίαν θέσιν, ἓνα νόημα. Ἡ συνειδήσις λοιπὸν ὑπὸ τὰς διαφόρους τῆς ἐκφάνσεις εἶναι ἡ κινουσα δύναμις Αἱ ψυχικαὶ λειτουργίαι, ὅπως λ.χ. ἡ μνήμη, ἡ κρίσις, μία συναισθηματικὴ ἢ βουλητικὴ κατάστασις, προσκομίζει ὕλικὸν εἰς τὴν συνειδήσιν διὰ νὰ οἰκοδομησῇ αὕτη τὸ οἰκοδόμημα τοῦ ψυχικοῦ θίου.

Καὶ τότε τὰ ψυχικὰ φαινόμενα λαμβάνουν ἄλλην ὄψιν. Ὅταν ταῦτα ἐξετάζονται ἔξω ἀπὸ τὸν παράγοντα τῆς συνειδήσεως, καθίσταται ἀνερμήνευτος καὶ αὐτὴ ἡ ὑπαρξίς τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν. Διὰ τῆς κεντρικῆς λειτουργίας ὅμως τῆς συνειδήσεως εὐρίσκουν καὶ αὐτὰ τὴν ἐρμηνείαν των. Ἡ συνειδήσις ὁμοιάζει μὲ τὸ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα, τὸ ὁποῖον φῶτιζει, θερμαίνει, κινεῖ. Αὕτη παρουσιάζει διαφόρους ἐκφάνσεις καὶ ἐκδηλώσεις καὶ ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἀπόψεως περιέχουν κάποιαν δόσιν ἀληθείας αἱ διάφοροι θεωρίαι, αἱ ὁποῖαι ἐξετάζουν ταύτας μεμονωμένας. Τὰς ἐκδηλώσεις ὅμως αὐτάς πρέπει νὰ τὰς ἐξετάζωμεν ὡς τμήματα μιᾶς καταστάσεως μεταβαλλομένης ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν καὶ ἐχούσης κινήτηριον δύναμιν τὴν συνειδήσιν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ὅλα τὰ μέρη τοῦ ψυχικοῦ θίου, συνδέονται εἰς μίαν ὁλότητα εἰς τὴν συνειδήσιν, ἡ ὁποία πάντοτε κατευθύνεται εἰς ἓνα ὠρισμένον σκοπὸν. Καὶ ἡ ἀρχὴ αὕτη τοῦ συνδέσμου τῶν μερῶν τοῦ ψυχικοῦ θίου εἰς ἓν ὅλον, εἶναι ἡ πρυτανεύουσα ἀρχὴ εἰς

τὴν κατασκευὴν τοῦ ψυχικοῦ ὄργανισμοῦ.

Ἐφ' ὅσον εἰς τὴν συνειδήσιν γίνεται συνεχῆς ἐξαγωγή καὶ προσαγωγή τῶν γεγονότων — χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς καταλήψεως — βλέπομεν ὅτι αὕτη εἶναι ὁ πόλος τοῦ ψυχικοῦ θίου τοῦ ἀνθρώπου, περὶ τὸν ὁποῖον περιστρέφεται τὸ ψυχικὸν γεγονός.

Ἡ συνειδήσις, ὑπὸ τὴν τριπλῆν τῆς ἔννοιαν, τὴν γνωστικὴν, τὴν ἠθικὴν, τὴν θρησκευτικὴν, εἶναι ὄργανον τὸ ὁποῖον λειτουργεῖ ὄχι εἰς ὠρισμένας περιστάσεις, ἀλλὰ συνεχῶς, εἰς τρόπον ὥστε παρὰ τὰς σωματικὰς καὶ ψυχικὰς μεταβολὰς τοῦ ἀνθρώπου, νὰ μένη τὸ ἀμετάβλητον καὶ θαυτέρον ὑπόστρωμα τῆς προσωπικότητος. Καὶ ὅσον περισσότερον χρησιμοποιεῖται, τόσον περισσότερον τελειοποιεῖται, καὶ φθάνει εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς λειτουργίας τῆς.

Ὅτως ἡ συνειδήσις ἐπεκτείνεται ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς (1), καὶ ἀποδεικνύεται ὅτι δὲν εἶναι ἀπλοῦν ἀντανεκλαστικὸν τόξον, ὅπως διάφοροι ψυχολόγοι ἠθέλησαν νὰ τὸ θεωρήσουν. Μὴ θέλοντες νὰ παραδεχθοῦν τὴν ὑπαρξίς τῆς, διότι τότε θὰ ἀνέτρεπε τὰς θεωρίας των, ἀλλὰ καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ τὴν ἀρνηθοῦν, προσεπάθησαν νὰ παραμερίσουν τὴν συνειδήσιν, θεωροῦντες αὐτὴν ὡς μέγα ἀντανεκλαστικὸν ὄργανον, ὡς κατὰ τὸ ὁποῖον δὲν ὑπάρχει ἐκ φύσεως εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἐπιβάλλει εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἔξωθεν ἀπὸ τὸ περιβάλλον, ἀπὸ τὴν κοινωνίαν κ.λ.π. Ἀνεξαρτήτως τοῦ γεγονότος, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐνοήσωμεν πῶς ὁ ἄνθρωπος προσλαμβάνει ἔξωθεν ἓνα ὄργανον, τὸ ὁποῖον οὐδαμοῦ συναντᾶται, ἐν τούτοις καὶ ἡ προσπάθεια μιᾶς τοιαύτης ἐρμηνείας ἀποδεικνύει, ἂν μὴ τι ἄλλο, τὸ ἀδύνατον τῆς παραγνώσεως τῆς συνειδήσεως.

Εἰς τὴν κατανόησιν τῆς συνειδήσεως συνετέλεσε πολὺ καὶ ἡ ψυχοπαθολογία. Ἐκεῖ βλέπομεν ὅτι εἰς τὸν πάσχοντα, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἀρχίζει νὰ ἀναπτύσσει

(1) Erich Neumann: «Ursprungsgeschichte des Bewusstseins». Zürich 1949.

ται άδιοράτως άκόμη τὸ νόσημα, τὴν πρώτην προσβολὴν ύφίσταται ἢ συνειδησις. Προσβαλλομένη κατὰ τρόπον διαθρωπικόν, άρχίζει νά άδυνατῆ εἰς τὴν εκτέλεισιν τῆς κυρίας άποστολῆς τῆς, δηλ. τὴν συνένωσιν τῶν ψυχικῶν γεγονότων καὶ τὴν κατάκτησιν τοῦ σκοποῦ. Σὺν τῷ χρόνῳ δὲν άποδίδει πλέον (ὅπως συμβαίνει μὲ ἕνα μουσικόν ὄργανον, τὸ ὁποῖον ἐφθάρη) τὰς λεπτὰς άποχρώσεις, τὸ νόημα τῶν πέριξ συμβαινόντων, ὥστε νά τὰ συλλαμβάνη καὶ νά τὰ άφομοιώνη. Μὲ τὴν πρόδοον τῆς προσβολῆς θλόπομεν ὅτι, καίτοι αἱ διάφοροι ψυχικαὶ λειτουργίαι (μνήμη, κρίσις, συλλογισμός) λειτουργοῦν καλῶς, δὲν φέρουν ὅμως τὸ ὑλικόν των εἰς τὴν κυρίαν πηγὴν τοῦ ψυχικοῦ θίου, τὴν συνειδησιν, ἀλλὰ τὸ άφήνουν άσύντακτον καὶ άνευ κυριάρχου, ὁ ὁποῖος θά τὸ τακτοποιήσῃ καὶ θά τοῦ δώσῃ τὴν κατάλληλον κατεύθυνσιν.

Ἀπὸ τῆς άπλουτέρας ψυχικῆς εκδηλώσεως μέχρι τῆς άγωνίας καὶ μέχρι τῆς πλήρους φρενικῆς διαταράξεως, ἢ συνειδησις βαθμιαίως ύφίσταται διάσπασιν⁽²⁾.

Εἰς τὰ νοσήματα αὐτὰ καὶ ἰδίως εἰς τὴν σχιζοφρενίαν, κατὰ τὴν εκφρασιν τῶν διασήμων ψυχιάτρων Minkowski καὶ Stransky, συμβαίνει «διάσπασις τῆς ενδοψυχικῆς άρμονίας» κατὰ τὸν πρῶτον, «διάσπασις τῆς ψυχικῆς ενότητος» κατὰ τὸν δεύτερον. Ἐκ τῆς ψυχοπαθολογίας καταφαίνεται ἡ μεγίστη αξία τῆς ψυχικῆς ενότητος, τῆς ὁποίας ἢ διάσπασις ἔχει ὡς συνέπειαν τὴν ψυχικὴν άσθένειαν.

Ποῖος ὅμως εἶναι ὁ ρυθμιστῆς τῆς άρμονίας καὶ ενότητος αὐτῆς; Ἡ συνειδησις. Ἄνευ αὐτῆς δὲν ὑπάρχει τὸ ὄργανον τὸ ὁποῖον θά λύσῃ τὰς συγκρούσεις καὶ θά συνενώσῃ τὰς ψυχικὰς λειτουργίας πρὸς ἕνα ὀρισμένον σκοπόν. Εἰς τὴν σχιζοφρενίαν ἢ συνειδησις ύφίσταται «άποσυνθετικὴν ἐπεξεργασίαν». Καὶ εἶναι τραγικόν διὰ τὸν ἐπιστήμονα τὸ φαίνόμενον τοῦ μεγαλειώδους άγῶνος, τὸν ὁποῖον καταβάλλει ἢ συνειδησις πρὸς διατήρησιν τῆς δυνάμεως καὶ

τῆς αξίας τῆς, ὅταν θαυμηδόν χάνη ἔδαφος, ὅταν χάνη τὴν ἰσορροπίαν, τὴν άρμονίαν τῆς καὶ άγωνίζεται νά διατηρηθῆ εἰς κάποιον ἐπίπεδον, νά ἐπιβίωσῃ, νά εξακολουθήσῃ ὑπάρχουσα, μέχρις ὅτου ἐπέλθῃ ἢ καταρρευσις τῆς.

* * *

Πρὸς διατήρησιν τοῦ πολυτίμου αὐτοῦ ὄργανου τῆς συνειδήσεως εἰς τὸν φυσιολογικόν άνθρωπον, ὑπάρχουν εἰς τὸν ψυχικόν ὀργανισμόν διάφοροι μηχανισμοί, ἐν οἷς:

α) Ἡ άρχὴ τῆς αὐτονομίας, καθ' ἣν ἢ συνειδησις πρέπει νά θεωρεῖται ὡς αὐτόνομον ὄργανον.

β) Ἡ άρχὴ τῆς έναρμονίσεως. Κατ' αὐτὴν ἢ συνειδησις εἶναι τὸ ὄργανον τὸ έναρμονίζον τὰς εκδηλώσεις τῶν συγκρούσεων τοῦ ψυχικοῦ θίου, αἱ ὁποῖαι άλλως θά κατέληγον κάποτε εἰς ψυχικὰς άνωμαλίας.

γ) Ἡ άρχὴ τῆς αὐτοκριτικῆς, καθ' ἣν ἢ αὐτοκριτικὴ εἶναι ἔργον τῆς συνειδήσεως καὶ δὴ άπαραίτητον ἔργον διὰ τὴν ὁμαλὴν λειτουργίαν τοῦ ψυχικοῦ θίου.

δ) Ἡ άρχὴ τῆς διευθυνούσης ἐνεργείας. Τοιαύτη διευθύνουσα ἐνέργεια εἶναι ὁ πόθος, ἢ ἐπιθυμία, τὸ συναίσθημα, τὸ ὁποῖον προηγεῖται τῆς γνώσεως. Εἰς πᾶσαν περίστασιν ὑπάρχει μία διευθύνουσα ἐνέργεια, ἢ ὁποία εἶναι χαρακτηριστικὴ τάσις τῆς ψυχικῆς διαθέσεως τοῦ ανθρώπου.

ε) Ἡ άρχὴ τῆς κατακτήσεως τῆς πραγματικότητος. Ἡ πρᾶξις τοῦ ἐγῶ ἔχει δοθῆ ἀπὸ τὸν πόθον, ὁ ὁποῖος μαζί μὲ τὸν λαθάνοντα ψυχισμόν τοῦ ὑποσυνειδήτου καὶ τὴν μυστικὴν ἐσωτερικὴν πείραν, τὴν ὁποῖαν διαθέτει κάθε ἄτομον, ἔρχονται νά θέσουν εἰς κίνησιν τὴν συνειδησιν καὶ διὰ ταύτης ὀλόκληρον τὴν προσωπικότητα. Εἰς αὐτὴν τὴν άρχὴν στηρίζεται ὁ πόθος τῆς κατακτήσεως τῆς ἰδανικῆς ψυχῆς (Jung) ὅπως ἐπίσης καὶ τῆς τελικῆς άπολυτρώσεως τῆς ψυχῆς.

Ἡ συνειδησις εἶναι ὁ ρυθμιστῆς τῆς ὑλικῆς ζωῆς, δεικνύων τὴν σκοπιμότητα τῆς ζωῆς αὐτῆς. Ἀντικαθιστᾷ τὰς ἐν-

(2) Jean Delay: «Études de Psychologie médicale». Paris 1953.

νοίας αίτιον καὶ αίτιατόν, διὰ τῶν ἐνοιοῶν μέσον καὶ σκοπός. Τὰ ψυχικά γεγονότα ἐρευνῶνται δι' αὐτῆς, ὄχι κατὰ τὴν μηχανικὴν αίτιότητα, ἀλλὰ κατὰ τὴν σκοπιμότητα τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως. Τὸ φαινόμενον τῆς συντηρήσεως π.χ. κατὰ τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν ἀπὸ ψυχολογικῆς ἀπόψεως δὲν εἶναι μηχανικὴ πράξις, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔνεκα τοῦ αίτιοῦ τῆς πείνης θὰ προσλάβῃ ξέωθεν τροφὰς ὁ ὄργανισμός, ἀλλὰ εἶναι τὸ φαινόμενον κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ ἀνθρώπινος ὄργανισμός ζητεῖ νὰ διατηρηθῇ εἰς καλὴν σωματικὴν κατάστασιν διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἀποστολὴν του

Ἡ συνείδησις μὲ τὴν ἐνότητά της ἀποδεικνύει τὴν δημιουργικὴν της ἀξίαν καὶ τὴν θέσιν της εἰς τὸν ψυχικὸν ὄργανισμόν. Ὅπου ὑπάρχει ἄκτις τῆς συνειδήσεως ἐκεῖ εἶναι καὶ ἡ ἀλήθεια. Ἡ μελέτη τοῦ πρωτοφανοῦς αὐτοῦ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου γεγονότος, τὸ ὁποῖον μόνον εἰς τὸν ἄνθρωπον παρ οὐσιάζεται, ἀποκαλύπτει μίαν ἀκτῖνα τῆς πραγματικότητος τῆς ψυχῆς, ἀκτῖνα τὴν ὁποίαν στέλλει ἡ ψυχὴ διὰ νὰ μαρτυρήσῃ τὴν ἰδικὴν της πραγματικότητά.

Διὰ τῆς συνειδήσεως ἡ ψυχὴ δὲν ἀφήνει ἀμάρτυρον ἑαυτὴν. Δεικνύει μίαν ἀναντίρρητον πραγματικότητα, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ μεγάλου ψυχιάτρου Jung καὶ τοῦ διδασκάλου τῆς ψυχιατρικῆς εἰς τὸ Παρίσι, Henri Baruk⁽³⁾, ἡ ὁποία

(3) Κατὰ τὸν Henri Baruk ἡ συνείδησις ἀποτελεῖ τὸ θαυτέρον συστατικὸν στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως. Ἴδου τί λέγει ἐπὶ λέξει εἰς τὸ σύγγραμμά του: «Psychiatrie Morale Experimentale, Individuelle et Sociale», Paris 1945, ὅταν κάμῃ λόγον περὶ τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως: «Loin d'être, comme le pense Freud, une sorte de frein artificiel résultant de la simple introjection de la contention sociale, la conscience morale nous est apparue dans nos observations et nos expériences comme l'élément le plus profond de la nature humaine, élément qu'il est impossible de méconnaître et qui a pour rôle; s'il est suivi, de donner la paix et la sérénité, et, s'il est tourné, de déterminer les plus effroyables réactions individuelles et sociales. Ainsi s'

δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ θεωρίας, ἀλλὰ εἶναι τὸ θεμέλιον τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐπὶ τῇ θάσει τῆς πραγματικότητος αὐτῆς, τὰ θέματα τῆς ψυχολογίας, πρέπει νὰ ἐξετάζωνται ἐν συνειρμῷ πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, μὲ τοὺς πόθους καὶ τὰς ἐφέσεις της. Τότε ἡ μελέτη τοῦ ἀσυνειδήτου, τὸ ὁποῖον θὰ κληθῇ νὰ προσφέρῃ ὕλικόν εἰς τὴν συνείδησιν, θὰ ἐπιτύχῃ τὴν διεύρυσιν τῶν διαστάσεων τῆς προσωπικότητος, καὶ τὴν ὑγιᾶ ἀνάπτυξιν της, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸ θαυτέρον νόημα τοῦ ἀσυνειδήτου κόσμου τῆς ψυχικῆς σφαίρας, κατὰ τὴν ὁμολογίαν ὄλων τῶν πρωτοπόρων τῆς σπουδῆς τοῦ ἀσυνειδήτου, Freud, Adler, Jung⁽⁴⁾.

Μόνον δι' αὐτῆς τῆς ὁδοῦ ἡ ψυχολογία θὰ τεθῇ εἰς τὴν ὑψηρεσίαν τοῦ ἀνθρώπου, διὰ νὰ ἀπαρτισθῇ ἐπὶ τῇ θάσει τῆς ψυχολογίας τοῦ βάθους ἢ ἀνθρωπολογικῆ ψυχολογία, ἡ ὁποία καὶ θὰ δυνηθῇ νὰ βοηθήσῃ εἰς τὴν ἐπίλυσιν τῶν προβλημάτων καὶ τῶν ἐσωτερικῶν συγκρούσεων τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. (Paul Haberland: Der Mensch καὶ Ludwig Binswanger: Grundformen und Erkenntnis Menschlichen Daseins).

ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗΣ

explique ce mystère psychologique et philosophique en vertu duquel le bien et le mal ont la même origine, ainsi que la puissance formidable et terrifiante du principe morale, que l'on ne peut jamais ni tourner ni tromper, auquel aucune force ne peut être comparée, et qui constitue à la fois le ferment et le régulateur invincible des sociétés humaines».

(4) Ἐπὶ τοῦ θέματος τοῦ ἀσυνειδήτου καὶ τῶν νεωτέρων ἀνθρωπολογικῶν ἀντιλήψεων περὶ τούτου πρέπει νὰ ἀνατρέξῃ ὁ ἀναγνώστης εἰς ἰδιαιτέρας ἐργασίας.

Αἱ ἀμβλώσεις εἰς τὴν Ἑλλάδα

Ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, σὲ μιά πρόσφατη καὶ θαρυσήμαντη ἐγκύκλιο πρὸς τὸν Ἑλληνικὸ λαό, ἀναφέρεται εἰς τὸ θέμα τῶν ἀμβλώσεων ἢ ἐκτρώσεων, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὰ τελευταῖα χρόνια πρόβλημα κοινωνικὸ μὲ ἐπικίνδυνες συνέπειες γιὰ τὴ μελλοντικὴ ἐπιβίωσι τοῦ ἔθνους.

«Ἡ γεννητικότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, γράφει ἡ ἐγκύκλιος τῆς Συνόδου, κατῆλθεν εἰς ἀνεπίτρεπτα πλέον ἐπίπεδα, ἀπειλοῦντα τὸν πληθυσμὸν μας, μὲ προοδευτικὴν μείωσιν, ἀντὶ τῆς ἐπιβαλλομένης ἀναλόγου αὐξήσεως μὲ τὴν πάροδον τῶν δεκαετιῶν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν γεννήσεων ἐν τῇ χώρᾳ μας ἔχει περιορισθῆ σημαντικῶς, πρῶτον τὸ ὁποῖον ἔχει ὡς συνέπειαν, ὅτι ἐνῶ ἐπιταχύνεται ὁ ρυθμὸς γηράνσεως τοῦ πληθυσμοῦ, ἀντιθέτως ἐπιβραδύνεται σοβαρῶς ὁ ρυθμὸς τῆς ἑτησίας αὐξήσεως καὶ ἀνανεώσεώς του.

Ἐνῶ ἄλλαι χώραι εἶναι θαλαραὶ καὶ ἀνθίζουν ἐξ ἐπόψεως πολλαπλασιασμοῦ τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ Ἑλλάς ἀντιθέτως ἐκ τῆς ἐπόψεως ταύτης ὀλίγον κατ' ὀλίγον φθίνει καὶ μαραίνεται, διότι τὸ ποσοστὸν τῶν γερόντων τῆς αὐξάνει, ἐνῶ αἱ γεννήσεις νέων ἀνθρώπων ὀλονὲν καὶ περισσότερον ἐλαττοῦνται.

Στὴ συνέχεια ὑπογραμμίζεται ὅτι μιά ἀπὸ τὶς κυριώτερες αἰτίες τῆς θλιβερᾶς καὶ ἀνησυχητικῆς αὐτῆς πραγματικότητος εἶναι ἡ ἐπιδημία τῶν παρανόμων ἀμβλώσεων. «Ἡ ἐφάμαρτος καὶ ἐγκληματικὴ αὐτὴ ἐνέργεια δὲν ἀπειλεῖ μόνον τὴν ἐπιβίωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἀλλὰ πλήττει κυρίως καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν οἰκογενειακὴν ἐστίαν, ἣτις ἀποτελεῖ τὸ ζωτικὸν κύτταρον εἰς τὸν ὄργανισμὸν τοῦ ἔθνους», τονίζεται μεταξὺ τῶν ἄλλων. (Βλέπε «Ἐκκλησία», 1-15 Ἰουνίου 1968, σελ. 245-247).

Τοιουτοτρόπως, μὲ τὴ σπουδαία καὶ ἐμπεριστατωμένη ἐγκύκλιο τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας, ἔρχεται στὴν ἐπικαιρότητα τὸ σοβαρὸ αὐτὸ καὶ πάντοτε φλέγον πρόβλημα τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας.

Κατὰ τὸν ἰατρὸ Λ. Μαντᾶν, ἀμβλωσι ὀνομάζομε «τὴν διὰ διαφόρων μέσων, φαρμακευτικῶν ἢ ἐγχειρητικῶν, προκαλουμένην διακοπὴν τῆς κυήσεως, πρὸ τοῦ τέρματος τοῦ πέμπτου μηνὸς αὐτῆς, δι' ἐγκλητικὸν καθαρῶς σκοπὸν». (Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν «Ἡλίου», τόμος 2ος, σελ. 480).

Ὁ ὅρος ἐκτρωσι, χρησιμοποιεῖται — πρέπει νὰ χρησιμοποιηθῆται — στὶς περιπτώσεις ποῦ ἡ διακοπὴ τῆς κυήσεως γίνεται ὄχι γιὰ ἐγκληματικούς σκοπούς, ἀλλὰ γιὰ θεραπευτικούς, ὅπως εἶναι ἡ σωτηρία τῆς ζωῆς τῆς μητέρας.

Στὴν οὐσία θέβαια καὶ ἡ ἀμβλωσι-ἐκτρωσι εἶναι, ἀλλὰ πρέπει νὰ γίνετα ἡ διάκρισι αὐτῆ.

Παραμένει γεγονός ἀναμφισβήτητο, ποῦ ὁμολογεῖται καὶ ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τοὺς ἰατροὺς καὶ τοὺς κοινωνιολόγους ὅτι οἱ ἀμβλώσεις ἀποτελοῦν, ὄχι μόνον στὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ στὶς περισσότερες σημερινῆς κοινωνίες, πληγὴ ἀνοιχτὴ καὶ αἰμορροῦσα. Μάστιγα κοινωνικῆ, ποῦ ταλαιπωρεῖ τὸ σῶμα κάθε πολιτείας καὶ στιγματίζει τὸν πολιτισμὸ μας.

Τὸ πρόβλημα τῶν ἀμβλώσεων παρουσιάζεται ὀξύτερο στὶς κοινωνίες τοῦ καιροῦ μας. Ἀπασχολεῖ σοβαρὰ τὰ κράτη, τοὺς νομοθέτες, τοὺς ἰατροὺς, τοὺς κοινωνιολόγους καὶ τὶς θρησκείες. Δὲν ἔχει ὅμως βρεθῆ καμμιά λύσι τοῦ προβλήματος, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ θρίσκουν τὸν θάνατο πολλὰ ἄτομα καὶ νὰ ἐπακολουθοῦν οἰκογενειακὲς τραγωδίες.

Στὴν Εὐρώπη οἱ γυναῖκες ποῦ καταφεύ-

γουν στην άμβλωση ανέρχονται σε εκατοντάδες χιλιάδες. Ανάλογα με κάθε χώρα το ποσοστό κυμαίνεται μεταξύ 20-28%. Στην Δυτική Γερμανία φαίνεται ότι φτάνει τα 30%, ενώ στην Αγγλία παρατηρείται σχετική αύξηση.

Στην Γαλλία, σε αναλογία με τον πληθυσμό, γίνονται οι περισσότερες άμβλώσεις. Υπολογίζεται ότι 400.000-1.000.000 Γαλλίδες κάνουν κάθε χρόνο παράνομη άμβλωση. Οι Ήνωμένες Πολιτείες διεκδικούν τη δεύτερη θέση.

Ειδικά για την Αμερική οι άμβλώσεις έχουν προσλάβει μεγαλύτερες διαστάσεις. Σύμφωνα με τα υπάρχοντα στοιχεία, υπολογίζουν ότι κάθε χρόνο γίνονται ένα εκατομμύριο άμβλώσεις, ότι πέντε χιλιάδες γυναίκες πεθαίνουν από έλλειψη έπαρκών ιατρικών φροντίδων και ότι δεκάδες χιλιάδες άλλων γυναικών παρουσιάζουν διάφορα συμπτώματα.

Πρέπει να σημειώσουμε ότι τα στοιχεία αυτά δεν είναι πλήρη και ακριβή. Στην εξακρίβωση υπάρχουν πάντα μεγάλες δυσκολίες, γιατί οι άμβλώσεις γίνονται πάντοτε κρυφά. Η μυστικότητα τηρείται, διότι στα πιά πολλὰ κράτη η άμβλωση αποτελεί παράνομη και εγκληματική ενέργεια έναντιον άθιας ψυχής και για τούτο τιμωρείται αυστηρά από τούς νόμους της πολιτείας.

Είς την Ελλάδα η κατάσταση δεν παρουσιάζεται καλύτερη. Η ύλιτική αντίληψη της σημερινής εποχής και η απομάκρυνση από τη χριστιανική ζωή συντέιναν στην δημιουργία νοσογόνου κλίματος.

Κορυφαίοι Έλληνες Ιατροί και άλλοι ειδικοί έπιστήμονες υπογραμμίζουν συχνά την επικίνδυνη έκταση του κακού και προειδοποιούν για τις σοβαρότατες συνέπειες, που έχουν οι άμβλώσεις στο βιολογικό και δημογραφικό μέλλον της χώρας μας. Συγκεκριμένα ο καθηγητής της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών και Ακαδημαϊκός κ. Νικ. Λούρος, σε έπίσημη ανακοίνωσή του στην Ακαδημία, ανέφερε χαρακτηριστικά ότι περισσότερα από 100.000 παιδιά χάνονται κάθε χρόνο έξ αιτίας των άμβλώσεων, στις οποίες καταφεύγουν οι Έλληνίδες.

Σημειώνουμε ακόμη ότι οι 1.400.000 περίπου χιλιάδες γυναικών, που βρίσκονται σε γόνιμη ηλικία, φέρνουν στη ζωή μόνο 150-160 χιλιάδες ζώντα θρέφη κάθε χρόνο, αντί των 260-280 χιλιάδων. Προπολεμικά ή αναπαραγωγική δυναμικότητα των 950.000 γυναικών της ίδιας περιόδου (14-45 έτων), έφτανε στις 200.000 θρέφη. Η μείωση αυτή οφείλεται κατά το πλείστον στις άμβλώσεις. (Βλέπε Άριστ. Δεληθάνη: Το δημογραφικόν μας πρόβλημα και η αντιμετώπισίς του, είς «Σχολική ύγιεινή», Μάρτιος 1968).

Έξ άλλου το Ίνστιτούτο Δημογραφικών Μελετών, που διευθύνει ο καθηγητής κ. Β. Βαλαώρας, σε συνεργασία με την Έλληνική Έταιρεία Εϋγονικής, της οποίας πρόεδρος είναι ο καθηγητής κ. Λούρος, ύστερα από μια συστηματική έρευνα πάνω στα έλληνικά δεδομένα, διεπίστωσαν ότι μεταξύ των έγγάμων γυναικών ένα ποσοστό 35% έχουν κάνει μία ή περισσότερες άμβλώσεις.

Καταπληκτικό είναι το γεγονός ότι στην Αθήνα υπάρχει ένα θλιβερό ίσοζύγιο: Ένας τοκετός αντιστοιχεί με μία άμβλωση ή έκτρωσι!

Διαπιστώθηκε ακόμα ότι στην Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη και στις άλλες μεγάλες πόλεις γίνονται τα 47% του συνόλου των άμβλώσεων, ενώ οι αγροτικές περιοχές έχουν πάντοτε πολύ μικρό ποσοστό.

Πρέπει δέ να πούμε ότι οι αριθμοί και τα ποσοστά, που παραθέσαμε, αναφέρονται μόνο στις έγγαμες γυναίκες. Για την περίπτωση των αγάμων δεν υπάρχουν στατιστικά στοιχεία, γιατί άπόλυτη μυστικότητα καλύπτει τις σχετικές ενέργειες. Αν λοιπόν υπολογίσουμε και τις άμβλώσεις αυτών, ο αριθμός των 100.000 ανέρχεται σημαντικά.

Τοιουτοτρόπως δημιουργείται για τη χώρα μας ένα δξύ κοινωνικό πρόβλημα, τó όποιο αποτελεί σήμερα μία θλιβερή πραγματικότητα, με σοβαρές κοινωνικές και έθνικές συνέπειες.

ΤΑ ΑΙΤΙΑ

Οί κυριώτεροι λόγοι για τούς όποιους οι γυναίκες καταφεύγουν στην άμβλωση

καί ἔκτρωσι τῶν παιδιῶν τους εἶναι οἱ ἐξῆς:

1) Ὅταν οἱ ἔγγαμες γυναῖκες εἶναι ὑπάλληλοι ἢ ἐργαζόμενες, ἀποφεύγουν τὴν πολυμελῆ οἰκογένεια, γιὰ νὰ ἔχουν τὸν χρόνο νὰ ἐργαστοῦν καὶ νὰ ζήσουν οἰκονομικῶς ἀνετώτερα.

2) Στὶς περιπτώσεις, ποῦ διατρέχει κίνδυνο ἡ ζωὴ τῆς μητέρας γίνεται ἡ «ιατρικῶς ἐνδεδειγμένη» ἔκτρωσι, μὲ σκοπὸ νὰ σωθῆ ἡ μητέρα, ποῦ εἶναι τέλεια μορφή τῆς ζωῆς, ἀπὸ τὴν ἀτελέστερη καὶ ἀσυμπλήρωτη ἀκόμα ζωὴ τοῦ παιδιοῦ. Ἡ περιπτώσι αὐτὴ δὲν τιμωρεῖται ἀπὸ τὸν ποινικὸ νόμο.

3) Ὅταν ἀποβλέπῃ νὰ ἀπαλλάξῃ τὴ μητέρα ἀπὸ τὸν καρπὸ μιᾶς συλλήψεως, ποῦ ἔγινε ὕστερα ἀπὸ θιασμό, αἰμομιξία ἢ ἀποπλάνησι κοριτσιοῦ, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει ἀκόμα συμπληρώσει τὰ δεκαπέντε του χρόνια. Ἡ ἔκτρωσι αὐτὴ θεωρεῖται «ἠθικῶς ἐνδεδειγμένη» καὶ δὲν προβλέπεται καμμία ποινὴ ἀπὸ τὸν ἰσχύοντα ποινικὸ κώδικα.

4) Στὴν ἀμβλωσι καταφεύγουν καὶ οἱ νέες κοπέλλες, ποῦ ἔρχονται ἀπὸ τὸ χωριὸ στὴν Ἀθήνα ἢ σὲ ἄλλες μεγαλοπόλεις, μὲ σκοπὸ νὰ ἐργαστοῦν. Ἐκεῖ ἀνύποπτες γίνονται θύματα ἐκμεταλλευτῶν καὶ παραστρατοῦν. Στὸ τέλος θὰ καταλήξουν στὴν ἀμβλωσι, γιὰ νὰ μὴ μάθῃ ὁ πατέρας ἢ ὁ ἀδελφὸς τὸν καρπὸ τοῦ παρανόμου δεσμοῦ.

5) Στὴν προηγούμενη περίπτωσι ἀνήκουν καὶ τὰ κορίτσια πλουσιῶν οἰκογενειῶν τῶν μεγάλων πόλεων, τὰ ὁποῖα ζοῦν μέσα στὸ «μοντέρνο» περιβάλλον, μὲ τὶς ἀντιθρησκευτικὰς πεποιθήσεις καὶ τὶς ὕλιστικὰς συνέπειες.

6) Τέλος ἡ γενικώτερη ἀπουσία θρησκευτικῆς πίστεως καὶ ζωῆς, καθὼς καὶ ὁ πανσεξουαλισμὸς τῆς ἐποχῆς, δημιουργήσαν, ἐκτὸς τῶν ἄλλων κακῶν καὶ τὸ κοινωνικὸ πρόβλημα τῶν ἀμβλώσεων.

ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

Τὰ ἀποτελέσματα ἀπὸ τὶς ἀμβλώσεις εἶναι ὀλέθρια καὶ οἱ συνέπειες σκληρές. Οἱ γυναῖκες ποῦ καταλήγουν στὴν ἀμβλωσι παραβαίνουν τὴ σαφῆ ἐντολὴ τοῦ Δη-

μιουργοῦ: «Οὐ φονεύσεις» καὶ γίνονται οἱ ἴδιες φόνισσες τῶν παιδιῶν τους, σωστὲς Μήδειες. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ κανόνες τῆς Ἐκκλησίας (Καν. β' καὶ η' τοῦ Μ. Βασιλείου, ξγ' συνόδου Ἐλθίρας, κα' Ἀγκύρας, ψα' Τρούλ. κ.λ.π.), τιμωροῦν αὐστηρὰ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι προβαίνουν σὲ ἀμβλωσι ἢ συνεργοῦν. Ἐπιβάλλουν τὴν τριετὴ στέρησι τῆς θείας Κοινωνίας, μέχρι τὴν ἰσόβια.

Ἐκτὸς τούτου οἱ περισσότερες γυναῖκες ἐκθέτουν σὲ μεγάλους κινδύνους τὴν ὑγεία καὶ τὴ ζωὴ τους. Ἐπειδὴ οἱ ἀμβλώσεις γίνονται μὲ ἄκρα μυστικότητα, δὲν λαμβάνονται ὅλα τὰ μέτρα ὑγιεινῆς, γιὰτὶ ἐνεργοῦνται ἀπὸ ἄτομα, ποῦ δὲν ἔχουν ἐπαρκῆ ἐπιστημονικὴ γνῶσι καὶ κατάρτισι καὶ δὲν διαθέτουν τὰ ἀπαραίτητα ἐπιστημονικὰ μέσα.

Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι πολλὰς γυναῖκες πληρώνουν μὲ τὴ ζωὴ τους. Κι' ἂν ἐπιζήσουν, σύμφωνα μὲ τὰ ἱατρικὰ δεδομένα, κινδυνεύουν ἀπὸ μολύνσεις, αὐτόματες ἀποβολές, πρόωρο τοκετό, λευκόρροια κ.λ.π. Ὑπῆρξαν καὶ περιπτώσεις, ποῦ γυναῖκες παρουσίασαν πλευρίτιδα καὶ φυματίωσι.

Τὸ χειρότερο εἶναι ὅτι ὑπάρχουν πολλὰς πιθανότητες νὰ μείνουν στειρές. Ὅπως ἀποδεικνύουν οἱ στατιστικὲς τὸ 1/3 τῶν γυναικῶν ποῦ ὑποβάλλονται σὲ ἀμβλωσι ἢ ἔκτρωσι γίνονται ὀριστικὰ ἀνίκανες νὰ τεκνοποιήσουν. «Ἐρχεται ὥρα κατὰ τὴν ὁποῖαν αἱ καταφεύγουσαι εἰς τὰς ἐκτρώσεις, ἐπιθυμοῦν νὰ ἀποκτήσουν τέκνον, ἀλλὰ δὲν δύνανται πλέον νὰ ἱκανοποιήσουν τὸν πόθον των αὐτόν. Ὁ ὀργανισμὸς των ἔχει ὑποστῆ ἀνεπανόρθωτον διάθρωσιν. Δὲν εἶναι δυνατὸν πλέον νὰ ἀπολαύσουν τοῦ θείου δώρου καὶ τοῦ προνομίου τῆς μητρότητος. Τὸ ἔχουν ἀπολέσει διὰ παντός. Τὸ ὄνειδος τῆς προκληθείσης ὑπ' αὐτῶν ἀτεκνίας θὰ τοὺς συνοδεύῃ εἰς ὀλόκληρον τὴν ζωὴν των» (Ἀπὸ τὴν ἐγκύκλιον τῆς Συνόδου).

Ἄλλὰ ἡ ἀμβλωσις δημιουργεῖ συχνὰ καὶ ψυχικὰ τραύματα, πολλὰς φορὲς ἀθεράπευτα καὶ νευρώσεις, ποὺ βασανίζουν σὲ ὅλη τὴ ζωὴ. «Δημιουργοῦν, σημειώνει χαρακτηριστικὰ ἡ Ἱερά Σύνοδος, τύψεις εἰς τὴν συνείδησιν, μαρασμὸν εἰς τὴν καρδίαν,

θλίψιν καὶ στενοχωρίαν εἰς τὴν ψυχὴν, θαρ-
ρεῖαν καὶ καταθλιπτικὴν ἐνοχίαν, ἣτις προ-
έρχεται ἔκ τοῦ ὅτι δι' αὐτῶν ἀφαιρεῖται
μία ζωὴ ἄνευ δικαίωματος καὶ παρὰ πάντα
θεῖον καὶ ἀνθρώπινον νόμον. Τουτουτρό-
πως ἡ εἰρήνη καὶ ἡ χαρὰ ἐξαφανίζεται ἔκ
τῆς οἰκογενείας ἐκείνης, εἰς τὴν οἰκίαν
τῆς ὁποίας πλανῶνται αἱ σκιαὶ τῶν ἀνθρω-
πίνων ὑπάρξεων, αἵτινες ἐθουσιάσθησαν εἰς
τὸν Μολῶχ τοῦ ἐγωῖσμοῦ ὀρισμένων ἀν-
θρώπων. Τὸ αἷμα τῶν φονευθέντων πλασμά-
των τοῦ Θεοῦ θοᾶ καὶ κράζει ἐνώπιον τοῦ
θρόνου τοῦ Θεοῦ καὶ ταράσσεται καὶ ἀνα-
στατώνει τὴν ψυχὴν τῶν παιδοκτόνων γο-
νέων καὶ ἱατρῶν, οἱ ὅποιοι κατεπάτησαν
θεῖους καὶ ἀνθρωπίνους νόμους («Ἐκκλη-
σία», ἐνθ. ἀν.).

Ἄλλὰ τὸ ζήτημα τῶν ἀμβλώσεων ἔχει
καὶ γενικώτερη, ἐθνικὴ καὶ κοινωνικὴ ση-
μασία. Ἰδιαίτερα στὴν χώρα μας, πού τὸ
δημογραφικὸ πρόβλημα θρῖσκεται σὲ ἐπι-
κίνδυνη καμπὴ, ἡ ἀπώλεια κάθε χρόνου
πλέον τῶν 100.000 παιδιῶν, ἀπειλεῖ μὲ βιο-
λογικὸ μαρασμὸ τὴν ἑλληνικὴ φυλὴ. «Γε-
νοκτονία» καὶ «τραγικὴ πραγματικότητα»,
χαρακτηρίζει ὁ καθηγητὴς κ. Λοῦρος, ἀπὸ
τὸ ἐπίσημο θῆμα τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν,
στὴν «τερατώδη συχνότητα» τῶν ἀμβλώσεων
στὴν Ἑλλάδα.

Ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς, ἀντὶ νὰ αὐξάνη,
ὅπως θὰ ἦταν καὶ φυσικό, μειώνεται, τὴ
στιγμὴ μάλιστα πού ὁ πληθυσμὸς τῶν γει-
τόνων μας αὐξάνει συνεχῶς. Ἔτσι κατὰ τὴν
πενταετίαν 1959-1963 σὲ 1.000 κατοίκους
οἱ δημογραφικοὶ συντελεστὲς παρουσίασαν
τὴν ἐξῆς ἐξέλιξι κατὰ νομούς: Φλωρίνης
ἐτήσια μείωσι 15,5 ἄτομα, Δράμας 11,3
ἄτομα, Καστοριάς 9,1 ἄτομα, Θεσπρωτίας
7,8. Συνολικὰ σὲ 19 νομούς τῆς χώρας
μας τὸ ποσοστὸ γεννητικότητος ὄχι μόνο
δὲν παρουσίασε καμμιὰ αὐξηση, ὅπως θὰ
ἦταν φυσιολογικό, ἀλλὰ καὶ κατέθηκε σὲ
ἀνεπίτρεπτα ἐπίπεδα.

Ἐξ ἄλλου ἡ Ἑλλάδα συγκαταλέγεται
στὴν Εὐρωπαϊκὴς χώρες, οἱ ὁποῖες ἐμφανί-
ζουν τὸν μικρότερο συντελεστὴ φυσικῆς αὐ-
ξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ. Στὴν προκειμένη
περίπτωσι τὰ στατιστικὰ στοιχεῖα, πού μᾶς
δίνει ὁ ΟΟΣΑ, εἶναι πολὺ ἐνδιαφέροντα
καὶ ἀποκαλυπτικά:

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ αὐτὰ ἡ μέση φυσι-

κὴ αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ τῶν χωρῶν - με-
λῶν τοῦ ΟΟΣΑ, κατὰ τὴν περίοδο 1954-
1964, ἦταν: 0,4% γιὰ τὴν Αὐστρία, 0,6%
γιὰ τὸ Βέλγιο, τὴν Ἱταλία, τὴν Πορτογα-
λία, τὴν Σουηδία καὶ τὴν Βρετανία, 0,7%
γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴ Δανία, 1,2% γιὰ
τὴν Γαλλία καὶ τὴν Γερμανία, 1,3% γιὰ
τὴν Ὀλλανδία, 1,8% γιὰ τὴν Ἑλβετία,
2,1% γιὰ τὴν Ἰσλανδία καὶ 2,8% γιὰ τὴν
Τουρκία.

Οἱ Ἑλληνίδες γυναῖκες γεννοῦν τὰ λι-
γώτερα παιδιά ἀπ' ὅλες τὶς γυναῖκες τοῦ
κόσμου! Ἄπίστευτο φαίνεται, ἀλλὰ εἶναι
ἀληθινό. Ἀπὸ ἔρευνες πού ἔγιναν ἀποδει-
κνύεται, ὅτι σὲ 100 γυναῖκες τῆς ἀναπαρα-
γωγικῆς ἡλικίας γεννιῶνται: Στὴν Ἀλβανία
697 θρέφη, στὴν Τουρκία 510, στὶς
Η.Π.Α. 354, στὴν Κύπρον 349, στὴν Γιουγκο-
σλαβία 316, στὴν Ἱταλία 237, στὴν Ἑλλά-
δα 219.

Ἐκτός ἀπὸ τὸν παράγοντα τῆς μετα-
ναστεύσεως, πού ἔπαιξε σημαντικὸ ρόλο,
κυρίως κατὰ τὴν δεκαετία 1954-1964, ἡ
κυριώτερη αἰτία τῆς μειώσεως τοῦ ἑλληνι-
κοῦ πληθυσμοῦ εἶναι οἱ ἀμβλώσεις καὶ ἐκ-
τρώσεις, οἱ ὁποῖες ἔχουν ἀκόμη σὰν συνέ-
πεια τὴν θαθμιαία γήρανσι τοῦ πληθυσμοῦ,
μὲ τὴν αὐξηση τοῦ ποσοστοῦ τῶν ἡλικιω-
μένων ἀτόμων.

ΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΓΙΝΗ

Ἡ ἑλληνικὴ νομοθεσία ἔχει πάρει σαφῆ
θέσι ἔναντι τῶν ἀμβλώσεων. Τὸ ἄρθρον 304
τοῦ ἰσχύοντος ποινικοῦ κώδικος (ν. 1492/
1950), δὲν προβλέπει καμμιὰ ποινὴ μόνο
γιὰ τὴν ἱατρικῶς καὶ ἠθικῶς ἐνδεδειγμέ-
νη διακοπὴ τῆς ἐγκυμοσύνης. Γιὰ ὅλες τὶς
ἄλλες περιπτώσεις καὶ εἰς τὰ ἄρθρα 305
καὶ 306 καθορίζει αὐστηρὲς ποινὲς καὶ τι-
μωρεῖ τὴν μὲν μητέρα μέχρι τρία χρόνια
φυλακῆ, τὸν δὲ γιατρὸ πολὺ θαρύτερα.

Ἄλλὰ τὸ πρόβλημα τῶν ἀμβλώσεων δὲν
λύνεται μὲ τὶς ποινὲς. Χρειαζέται σοβαρὴ
μελέτη τοῦ θέματος. Εἶναι ἀνάγκη ἡ Ἐκ-
κλησία καὶ ἡ Πολιτεία, ἀφοῦ ἐρευνησοῦν
ἀπὸ κάθε πλευρὰ τὸ ζήτημα, νὰ τὸ δοῦν
μὲ πολλὴ ἀγάπη καὶ πόνο γιὰ νὰ πάρουν
συγκεκριμένους ἀποφάσεις καὶ μέτρα.

Προπάντων εἶναι ἀπαραίτητη ἡ διαφῶ-
τισι τοῦ λαοῦ, ἰδιαίτερα δὲ τοῦ γυναικείου

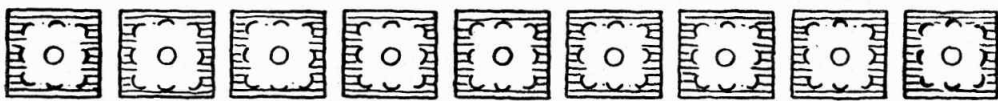
κόσμου. Ἡ σημερινή Ἑλληνίδα θὰ πρέπει νὰ ὀπλιστῆ μὲ φρόνησι καὶ ἠθικὴ δύναμι, ὥστε νὰ μὴν παρασύρεται καὶ παραστρατῆ. Νὰ γνωρίζη τὶς συνέπειες ποὺ θὰ ἔχη ἓνα λάθος της, μιὰ ἀπερισκεψία στὶς ἐνέργειές της.

Εἶναι ὅμως βασικὴ ἀνάγκη νὰ παρθοῦν κοινωνικά μέτρα. Ἡ Πολιτεία καὶ ἡ Ἐκκλησία νὰ προστατέψουν τὴν μητρότητα καὶ νὰ ἐνισχύσουν τὴν οἰκογένεια. Νὰ δοθοῦν εἰδικές παροχές πρὸς τὶς ἐγκύους ὑπαλλήλους καὶ ἐργαζομένες γυναῖκες. Νὰ ἰδρυθοῦν ἀκόμη σὲ κάθε πόλι θρεφοκομεῖα καὶ παιδικοὶ σταθμοί.

Ἐπιβάλλεται ἀκόμη νὰ θεσπίσῃ ἡ Πολιτεία οἰκονομικά καὶ ἄλλα κοινωνικά μέτρα γιὰ τὶς πολυμελεῖς καὶ πολύτεκνες οἰκογένειες καὶ νὰ παραχωρήσῃ κάποια ἐνίσχυσι στὰ ἀνήλικα παιδιά.

Τὸ κοινωνικὸν πρόβλημα τῶν ἀμβλώσεων εἶναι σοβαρώτατο. Γιὰ νὰ ἐπιθιώσουμε ὡς βιολογική, ἔθνικὴ καὶ πολιτιστικὴ ὄντοτητα, εἶναι ἀνάγκη ἐπιτακτικὴ νὰ τὸ προσέξουμε. Πρὶν νὰ εἶναι ἄργά.

Γ. ΚΟΥΒΕΛΑΣ

Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΥ

‘Ο κλάδος «ψυχολογία του εργοστασίου».

Προτού παρουσιασθῆ ἡ πορεία καὶ ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις τῆς ψυχολογίας τοῦ εργοστασίου, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς μέχρι σήμερα, εἶναι ἀναγκαῖο νὰ καθορίσουμε τί ἀκριβῶς ἐννοοῦμε, ὅταν λέμε «Ψυχολογία τοῦ εργοστασίου». «Ψυχολογία τοῦ εργοστασίου» εἶναι ἐκεῖνος ὁ εἰδικὸς κλάδος τῆς ἐφηρμοσμένης ψυχολογίας, ὁ ὁποῖος ἀσχολεῖται μὲ τὰ ψυχικὰ δεδομένα καί, ὄλως ἰδιαίτερα, μὲ τῆς ἀνθρώπινες σχέσεις μέσα στὸ εργοστάσιο. Ὁ ὀρισμὸς αὐτός, πού δίνει ὁ Bornemann, ἀνταποκρίνεται, κατὰ τὴν γνώμη μας, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον στὴν ἔρευνα καὶ τὸν σκοπὸ τῆς ψυχολογίας τοῦ εργοστασίου. Γιὰ τὸν λόγον αὐτὸν θεωρεῖται περιττὴ ἡ ἀναγραφὴ μερικῶν ἀκόμα.

‘Η ψυχολογία τοῦ εργοστασίου καὶ συγγενεῖς κλάδοι τῆς ψυχολογικῆς ἐρεῦνης.

Ἡ ἐργασία εἶναι πρωταρχικὸ στοιχεῖον ἀντιθετὰ πρὸς τὸ εργοστάσιο, πού εἶναι δευτερεῖον. Αὐτὸ φαίνεται πολὺ καθαρὰ στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐργασία ὑπῆρχε πάντοτε καὶ σήμερα ἀκόμα ὑπάρχει ἐργασία καὶ χωρὶς εργοστάσιο. Ἐργοστάσιον ὅμως χωρὶς ἐργασία δὲν ὑπῆρξε καὶ οὔτε πρόκειται καὶ στὸ μέλλον νὰ ὑπάρξῃ. Εἶναι, λοιπὸν, ἡ ψυχολογία τοῦ εργοστασίου δευτερευούσης ἐνῶ ἡ ψυχολογία τῆς ἐργασίας πρωταρχικῆς σημασίας; Κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν διαχωρισμὸν αὐτόν. Σκοπὸς τῆς ἐπιστήμης δὲν εἶναι ἡ κατηγοροποίησης καὶ κατάταξις τῶν διαφόρων ἐπιστημονικῶν κλάδων σὲ ἱεραρχικὴ κλίμακα. Τὸ εργοστάσιον εἶναι ἕνας τόπος τεχνικῆς παραγωγῆς ἀγαθῶν, πού ἔλαβε ὑπόστασιν μὲ τὴν βοήθειαν

τῆς τεχνικῆς ἐξελίξεως. Ἡ «βιομηχανικὴ ἐπανάστασις», ἐχώρισε τὴν ἐργασία σὲ δύο βασικοὺς τομεῖς: τὸν τομέα τῆς ἐντὸς τοῦ εργοστασίου καὶ τὸν τομέα τῆς ἐκτὸς τοῦ εργοστασίου ἐργασίας. Ἐκεῖνο πού ξεχωρίζει αὐτοὺς τοὺς δύο κλάδους τῆς ψυχολογικῆς ἔρευνας εἶναι ἡ ἀφετηρία καὶ τὰ θεμέλια. Ἡ ψυχολογία τῆς ἐργασίας ἐξετάζει τῆς γενικῆς προϋποθέσεις καὶ συνθήκες τῆς ἐργασίας, ἐφ’ ὅσον συνδέονται μὲ ψυχικὰ βιώματα. Ὁ σκοπὸς τῆς ψυχολογίας τῆς ἐργασίας μπορεῖ νὰ διατυπωθῆ ὡς ἐξῆς: Αὔξησις τῆς ἀποδόσεως διὰ τῆς ἐργασίας καὶ ἐξουδετέρωσις ὄλων τῶν ἐμποδίων, πού ἐπηρεάζουν ἀρνητικὰ τὸν ρυθμὸ τῆς ἐργασίας καὶ ἔχουν σὰν ἀποτέλεσμα τὴν μείωσι τῆς παραγωγῆς. Ἡ ψυχολογία τοῦ εργοστασίου τοποθετεῖ τὸν ἄνθρωπον στὸ κέντρο τῶν ἐρευνῶν καὶ τῆς μελέτης τῆς. Θὰ μπορούσαμε νὰ τὴν ὀνομάσουμε καὶ «κοινωνικὴ ψυχολογία τοῦ εργοστασίου», ὅπως προτείνει ὁ Bornemann. Ἡ προσπάθεια τοῦ εργοστασίου εἶναι νὰ ἐπιτύχῃ, ὅπως ἀλλοίως θὰ λέγαμε, ἕναν ἐξανθρωπισμὸ τοῦ εργοστασίου, ὁ ὁποῖος νὰ ἔχῃ συγχρόνως καὶ ἀνάλογη ἐπίδρασι στὴν παραγωγικότητα καὶ ἀποδοτικότητα τοῦ εργοστασίου. Ὁ ἕνας κλάδος λοιπὸν συμπληρώνει τὸν ἄλλον καὶ τὸν καθορίζει.

Οἱ ἴδιες σχέσεις — ἀλληλοσυμπληρώσεως — ὑπάρχουν μεταξὺ ψυχολογίας τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ ψυχολογίας τοῦ εργοστασίου. Ἡ ψυχολογία τοῦ ἐπαγγέλματος εἶναι ἕνας εἰδικὸς κλάδος τῆς ψυχολογικῆς ἐρεῦνης, πού σὰν σκοπὸ του ἔχει τὴν μελέτη τῶν ἐργατικῶν προϋποθέσεων καὶ τῶν ψυχικῶν ἀπαιτήσεων κάθε ἐπαγγέλματος χωριστά, προκειμένου νὰ βοηθηθῆ ὁ κάθε ἄνθρωπος στὴν ἐκλογή τοῦ ἐπαγγέλματος.

Συγκεφαλαιώνοντες: Οἱ τρεῖς κλάδοι, ψυχολογία τοῦ εργοστασίου, ψυχολογία

της εργασίας και ψυχολογία του επαγγέλματος, συμπληρώνουν, καθορίζουν και συνδέουν ο ένας τον άλλον. Ένας κλάδος ανεξάρτητος από τους άλλους και άσχετος προς αυτούς δεν δύναται να βοηθή.

Σταθμοί της ψυχολογίας του εργοστασίου.

Η «πρώτη» βιομηχανική επανάσταση μετέβαλε τις μέχρι τότε ισχύουσες οικονομικές, τεχνικές και κοινωνικές σχέσεις στον κύκλο της εργασίας. Η περίοδος αυτή διακρίνεται από μία καθαρά μηχανιστική αντίληψη και ανάλογη οργάνωση της εργασίας. Αποτέλεσμα της μηχανιστικής αυτής αντίληψως της εργοστασιακής εργασίας, ήτο η άρνητική στάσις του συνόλου των εργατών, οι οποίοι έβλεπαν στην ψυχολογία του εργοστασίου τον «μυστικό και άφρανη» συνεργάτη του εργοδότη, που σκοπό είχε την άζωμα μεγαλύτερη εκμετάλλευσί τους. Σύμφωνα με την γνώμη των εργατών της περιόδου αυτής, ο ψυχολόγος του εργοστασίου ενδιαφερόταν αποκλειστικά και μόνον για την αύξησιν της παραγωγής και όχι για το καλό του εργαζομένου. Ο καθηγητής J. G. Flugel, γράφει σχετικά: «Αν και πολλές από τις πρωτοποριακές αυτές εργασίες είχαν μεγάλη επιτυχία, εν τούτοις με εύκολία παραδέχεται κανείς σήμερα, ότι οι συγγραφείς τους είχαν μία πάρα πολύ μηχανιστική αντίληψη για τα προβλήματά τους. Το μεγαλύτερο βάρος το έβρισαν στον παράγοντα απόδοσι και κέρδος και έτσι προκάλεσαν την έχθρότητα απείρων εργατών, οι οποίοι στις καινούργιες μεθόδους είδαν τεχνάσματα των εργοδοτών που άποσκοπούσαν στην μεγαλύτερη άποδοτικότητα και παραγωγικότητα. Οι εργοδότες αντίθετα έμείωσαν τα έξοδά τους και μεγάλωσαν τα κέρδη τους». Ο «Homo Oeconomicus», είναι το πρότυπο, σύμφωνα με το όποιον η ψυχολογία του εργοστασίου της περιόδου αυτής προσπαθεί να διαπλάση τον εργαζόμενον άνθρωπο.

Το 1911 ο Muensterberg με τον όρο «ψυχοτεχνική» άνοιγει ένα καινούργιο κεφάλαιο στην ψυχολογία του εργοστασίου. Η «ψυχοτεχνική» διακρίνεται σε υποκειμενική και αντικειμενική ψυχοτεχνική. Πολλοί σύγχρονοι επιστήμονες θέτουν σαν

άρχη της ψυχολογίας του εργοστασίου τις εργασίες και μελέτες του Muensterberg.

Ένα καινούργιο πνεύμα αρχίζει να πνέη στην ψυχολογία του εργοστασίου με την μελέτη των «ψυχικών βιωμάτων». Δεν αρκεί πιά η μελέτη του ανθρώπου στη σχέση του με τα εργαλεία, τις μηχανές και γενικά τους έξωτερικούς όρους εργασίας. Η έρευνα ενδιαφέρεται κυρίως να διαπιστώση «πώς ζή και βιοί» ο άνθρωπος την εργοστασιακή εργασία με τα προβλήματα της. Μαζή με τα βιώματα αρχίζουν να μελετώνται και άλλες πλευρές της ζωής του στο εργοστάσιον εργαζομένου ανθρώπου. Η κοινωνική θέσις και οι κοινωνικές σχέσεις του άσχολουμένου με την εργοστασιακή εργασία ανθρώπου έγκνουν ιδιαίτερα το ενδιαφέρον της άμερικανικής ψυχολογίας του εργοστασίου από το 1930 περίου. Στην Εύρώπη, λόγω του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου και κατά την διάρκεια του σταμάτησε η εξέλιξις στον τομέα αυτόν, για να συνεχισθή μετά τον τερματισμό του πολέμου. Περισσότερον όμως επλήγη η γερμανική ψυχολογία του εργοστασίου από το 1933, με την άνάληψι της έξουσίας από τον Χίτλερ. Έτσι και σήμερα ακόμα συναντάμε Γερμανούς ειδικούς να ταυτίζουν την ψυχολογία του εργοστασίου με την «ψυχοτεχνική». Το μεγαλύτερον όμως μέρος των έρευνητών έχει ξεπεράσει αυτό το στάδιο και στρέφει την προσοχή του στην ολοκληρωμένη μελέτη του εργαζομένου ανθρώπου. Το ενιαίον, άνθρωπος, είναι το αντικείμενον έρευνής και μελέτης της συγγόνου ψυχολογίας του εργοστασίου.

Βεβαίως τα προβλήματα του εργαζομένου στο εργοστάσιον ανθρώπου δεν λύθηκαν και ούτε πρόκειται να λυθούν όλα ποτέ. Η τεχνική πρόοδος με τον ταχύ ρυθμόν εξέλιξέως της παρουσιάζει καθημερινώς και καινούργια προβλήματα. Ο σκοπός της σημερινής ψυχολογίας του εργοστασίου είναι η υπερπήδησις των δυσκολιών και η λύσις των καθημερινών προβλημάτων της εργοστασιακής εργασίας από τον άνθρωπο, στην διάθεσι του όποιου προσφέρει τις υπηρεσίες της, τα πορίσματα της και τους καρπούς της.

Γ. ΚΩΣΤΑΚΗΣ

ΑΚΤΙΝΕΣ ΜΑΡΤΙΟΣ 1970

Ο ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

Ἡ βιβλιογραφία γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη εἶναι μεγάλη. Ξεφυλλίζοντάς την κανεῖς διαπιστώνει πὼς, ἂν καὶ ἔχει πάρει τὴν θέση του ὁ συγγραφέας στὰ νεοελληνικά γράμματα, ἔξακολουθεῖ νὰ ἀποτελεῖ σημεῖον ἀντιλεγόμενον, τόσο γιὰ τὴν τεχνική του, ὅσο καὶ γιὰ τὴν πνευματικότητά του.

Ὁ Παπαδιαμάντης δὲν ἀγαπήθηκεν ὅσο ζοῦσε, παρ' ὅλη τὴ μοναδικὴ ἄλλωστε, ἐκδήλωσή του στὸν «Παρνασσὸς» γιὰ τὰ 25χρονά του. Τὸ ὅλο κλίμα του, ἡ θεματογραφία του καὶ ἡ γλῶσσα του, ἦταν ξένα γιὰ τοὺς κοιτικὸς τῆς ἐποχῆς του. Ὅμως εἶχε σεβαστὸ ἀναγνωστικὸ κοινό. Τὸ ἔργο του ἔχει τὸν χαρακτήρα τῆς ἐξομολογήσεως τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Ἐπειδὴ ἡ μνήμη καὶ ἡ ἀνάμνηση εἶναι βασικὲς ψυχικὲς λειτουργίες γιὰ ἓνα γνήσιο καλλιτέχνη, ἐπανερχεται νοσταλγικὰ στὴν παιδικὴν ἡλικία σὰν σὲ πηγὴ ἐμπνεύσεως καὶ σὰν σὲ καταφύγιο στὰ δύσκολα χρόνια τῆς ὄριμης ἡλικίας. Σ' αὐτὴν καταφεύγει ὄχι ὁ ρωμαντικὸς νοσταλγός, ἀλλὰ ὁ ἐραστής τῆς παιδικῆς ἀγνότητος πὺν φθείρεται στὴν καθημερινότητα (ὦ ἄς ἤμουν ἀκόμη βοσκὸς εἰς τὰ ὄρη, «ὄνειρο στὸ κῦμα»). Ἄλλο χαρακτηριστικὸ του εἶναι τὸ βιοματικὸ στοιχεῖο. Ὁ συγγραφέας ζῆ τὸ ἔργον του, σὲ εὐρύτερη ἔννοια, πρόκειται γιὰ μιὰ αὐτοβιογραφία. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη εἶναι γνήσια ρεαλιστής. Ὅντας καὶ αὐτὸς τέκνο τῆς ἐποχῆς του, ἐπηρεάσθηκε ἀπ' τὶς ἠθογραφικὲς μελέτες καὶ τὴν στροφή στὴν καθ' αὐτὸ Ἑλλάδα. Ἄφησε τὸ ἱστορικὸ μυθιστόρημα καὶ τὸν ἀνεδαρτικὸ ρωμαντισμὸ. Ἡ νοσταλγία του, ὁ ρωμαντισμὸς του, οἱ μνήμες του δὲν σχετίζονται μὲ τὸν ρωμαντισμὸ σὰν κίνημα. Ἡ πλειονότητα τῶν κοιτικῶν σήμερα τείνει νὰ ὑπερκεράσει τὶς ἀντίθετες γνώμες καὶ νὰ στήσει τὸν λογοτέχνη Παπαδιαμάντη στὸ πραγματικὸ

βάθος του, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τὶς περιπτώσεις Κάλβου καὶ Καβάφη. Ὁ πνευματικὸς Παπαδιαμάντης ἄς μᾶς ἀπασχολήσει γιὰ λίγο.

Ἄν καὶ δὲν δημιούργησε πνευματικὸ κίνημα καὶ σχολὴ καὶ στέκει μετέωρος στὰ νεοελληνικά γράμματα, μπορεῖ νὰ μελετηθεῖ καὶ νὰ σταθεῖ σὰν παράδειγμα. Σὰν ἄτομο ὁ Παπαδιαμάντης χαρακτηρίζεται ὡς ἰδιότροπος, ἐγωιστής, ἀριστοκρατικὰ ἀπομονωμένος καὶ μελαγχολικός. Καὶ τί προσπάθειες δὲν ἔγιναν γιὰ τὴν ἐρμηνεία τῆς συμπεριφορᾶς του, ξεκινώντας ἀπ' τὶς καταβολές του καὶ τὰ ψυχικὰ τραύματα τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Ἄλλοι πάλι εἶπαν πὼς ἀπὸ μικρὸς εἶχε τὴ φορὰ γιὰ ἀγνότητα καὶ ἀγιότητα ζωῆς. Δὲν χρειαζόταν νὰ κοιτάσει. Ὁ ἐγωισμὸς του, ἡ ἰδιοτροπία του ἦταν ἡ συναίσθηση τῆς ἀξίας του. Στὴν πραγματικότητα ἦταν ἓνας ἄνθρωπος μὲ ἐσωτερικὲς ἀντινομίες καὶ χρειαζόταν τὴν διαρκῆ πάλη γιὰ νὰ σταθεῖ. Μεγάλος ὁ ἐσωτερικὸς ἀγῶνας του γιὰ τελείωση. Ἡ ἀτομία του, τὸ ἀπόκοσμο τοῦ χαρακτήρα του καὶ ἡ νευρωτικοποιημένη, θὰ λέγαμε, συμπεριφορὰ του πηγάζουν ἀπ' τὴν ἀντίθεση τῆς ἐσωτερικῆς πάλης γιὰ τελειότητα μὲ τὶς βιοτικὲς ἀνάγκες καὶ ἀπαιτήσεις. Ἡ μελαγχολία του εἶναι ἡ «χαρομολύτη» συναισθανόμενον «πεπτοκότος» Ὁρθόδοξο. Μὲ ἔμφαση ἀναφέρεται ἀπὸ πολλοὺς ὁ φόβος τοῦ Παπαδιαμάντη πρὸς τὸ θάνατο. Καὶ πρῶτα, τίποτε τὸ παράδοξο σ' αὐτὸ τὸ φόβο, ἂν ὑπῆρχε. Ὁ θάνατος εἶναι κακό, εἶναι τιμωρία. Τὸν ὑπερνικᾷ ὁ Χριστιανὸς «ἐπ' ἐλπίδι ἀναστάσεως». Ἄς σκεφτοῦμε τὸν θάνατό του γιὰ νὰ καταλάβουμε τὴν ἀφομίωση τῆς ιδέας τοῦ θανάτου. Τονίζεται ἀπὸ πολλοὺς ἡ λαϊκὴ του θρησκευτικὴ καὶ χαρακτηρίζεται σὰν πολὺ συντηρητικὸς Ὁρθόδοξος καὶ ὁπαδὸς τοῦ κινήματος τῶν Κολλυβάδων. Δὲν θὰ

κατανοήσουμε ποτέ τὸν Παπαδιαμάντη, ἂν δὲν τοῦ ἀναγνωρίσουμε, ὅτι δὲν βλέπει τὸ ζήτημα τῶν Κολλυβάδων σὰν ἓνα τυπικό, λατρευτικό θέμα, ἀλλὰ σὰν μιὰ ἀντίδραση στὴ φράγκικη ἐπίδραση στὴν Ἐκκλησία· δὲν μένει στὸ τυπικὸ τοῦ πράγματος. Βλέπει τὴν Ὁρθοδοξία στήριγμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τὸν Ἑλληνισμό ὄχι στὰ στενὰ πλαίσια τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, ἀλλὰ τὸν συνταντίζει μὲ τὴν ἔκταση τῆς βυζαντινῆς ὀρθοδοξίας. Ὁ Παπαδιαμάντης δὲν εἶναι μὲ τὴν στενὴ σημασία μεγαλοϊδεάτης, ἢ τοῦλάχιστον ἔχει τὸ δικό του μεγαλοϊδεατισμό, συνταντισμένο μὲ τὴν Ὁρθοδοξία. Ἄπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη ἂν τὸν δοῦμε, δὲν εἶναι ἔθνικιστῆς, ἀλλὰ ἔθνικός. Πάνω σ' αὐτὸ στηρίζεται καὶ ἡ ἠθογραφία του ποὺ ὅμως δὲν εἶναι καθόλου ἐπιθερμική. Ἐπ' αὐτὴ τὴν ἔννοια ὁ Παπαδιαμάντης δὲν εἶναι παγανιστῆς, ὅπως συχνὰ εἰπώθηκε. Ἐκτὸς ἂν κάτω ἄπ' τὸν παγανισμό ἔννοοῦμε τὴν μυθολογία του, τὰ στοιχεῖα καὶ τὰ φαντάσματα. Μὴν ξεχνᾶμε ὅμως ὅτι τὸ περιεχόμενο τῆς νεοελληνικῆς λαογραφίας γεννιέται στὸ Βυζάντιο. Ἐπίσης, ἐκτὸς ἂν κάτω ἄπ' τὸν παγανισμό ἔννοοῦμε τὸν ἑλληνοχριστιανισμό. Μὰ τότε, εἶναι τόσο παγανιστῆς, ὅσο καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός. Ὁ Παπαδιαμάντης ἔχει ἓνα παιδικό, πρωτόγνωρο καὶ κυρίως πρωτογονικό μάτι γι' αὐτὸ φαίνεται παγανιστῆς. Ὁ Παπαδιαμάντης εἶναι πιὸ γνήσια ἔθνικός γιατί ξεκίνησε ἄπ' τὴν ἀντίστροφη πλευρά, ἴσια χωρὶς παραλείψεις καὶ ἄλλατα γιὰ τὴν ἀφομοίωση τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος: νέος Ἑλληνισμός, Βυζαντινός, κλασσικός, καὶ ὄχι ὅπως ἄλλοι, ποὺ θέλοντας νὰ ἀναστήσουν τὸ ἀρχαῖο κλασσικὸ πνεῦμα, ξέκοβαν τὴν

πορεία του πρὸς ἑμᾶς καὶ τὴν μεταμορφούμενην ἐξέλιξή του. Αὐτοὶ ποὺ παίρνουν τὸν Ἑλληνισμό ἄπ' τὴν Εὐρώπη καὶ εἰρωνεύονται κάθε τι τὸ ντόπιο, οἱ Γραικύλοι καὶ οἱ Φράγκοι ποὺ καταντᾶνε προδότες τῆς Ὁρθοδοξίας, παλιότερα ὁ Γεμιστός καὶ ὁ Βησσαρίων καὶ τώρα οἱ Φραγκολεβαντίνοι. Ἐνάντια σ' αὐτοὺς τοὺς Γραικύλους τῆς πλουτοκρατίας μάχεται καὶ καταδικάζει τὴν ἀδικη κοινωνία καὶ τὴν τότε ἀστική ζωὴ ποὺ περιφρουοῦσε τὸ λαὸ καὶ τὶς παραδόσεις του, γνήσια ἑλληνικῆς, καὶ ἀναθρέφονταν φράγκικα. Γιὰ τοῦτο εἶναι περισσότερο ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς ἔθνικός λογοτέχνης. Τὸ ἔργο του εὐρύτερα καταντᾶει ἓνα μοιρολόι γιὰ τὴν ἀδικία τοῦ κόσμου. Ὁ Παπαδιαμάντης στάθηκε πιστὸς Ὁρθόδοξος, ἔραστής τῆς ἀδόλης θρησκευτικότητος τῆς πρώτης χριστιανικῆς κοινωνίας. Αὐτὴν αἰσθάνεται πὺς τὴ βρίσκει στὸ λαό, γι' αὐτὸ ἔχει μιὰ λαϊκὴ θρησκευτικὴ καὶ εἶναι ἐχθρὸς στὸ γράμμα ποὺ θανατώνει τὸ πνεῦμα. Ἡ θρησκεία δὲν ἦταν γι' αὐτὸν ἀποκοῦμπι, ἀλλὰ μὲ τὸν δικό του τρόπο ταμπούρι. Καὶ αὐτὸς δὲν ἦταν ἀπλοϊκός, ὅπως ἴσως πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἠρωες τῶν διηγημάτων του, ἀλλὰ ἀπλός. Σ' αὐτὸν ὁ καλλιτέχνης καὶ ὁ θρησκευόμενος συμπορεύονται. Ποιὸς προηγεῖται καὶ ποιὸς ἀκολουθεῖ δὲν ἔχει σημασία. Σὲ τοῦτο μοιάζει μὲ τοὺς κλασσικοὺς Ἑλληνας ποιητές· ἐκεῖνοι μύστες καὶ ὄπαδοι τοῦ χοροῦ τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ τοῦ Διόνυσου, αὐτὸς τοῦ Χριστοῦ. Σὰν μεγάλος ποιητῆς δὲν χάνει τὸ ρόλο τοῦ μύστη. Σ' αὐτὸ στέκεται σὰν παράδειγμα.

ΔΗΜ. ΜΠΟΣΙΝΑΚΗΣ

Ἐλεύθεροι πολιορκημένοι

Δέν εἶναι μόνο οἱ κατακόμβες τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων καί οἱ νεομάρτυρες τῆς Τουρκοκρατίας. Ὑπάρχουν καί πιό σύγχρονοι μάρτυρες, οἱ μάρτυρες τῆς διασημικῆς ἐποχῆς, τῆς τελευταίας 30ετίας τοῦ 20οῦ αἰῶνος. Εἶναι οἱ πιστοί τῆς Ὁρθοδόξου Ρωσικῆς Ἐκκλησίας καί πιό εἰδικά, οἱ ἄνθρωποι τοῦ λόγου καί τῆς τέχνης, οἱ Ρῶσοι διανοούμενοι.

Δίπλα στά καταπληκτικά ἐπιτεύγματα τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, τίς μεταμοσχεύσεις καί τίς ἐξερευνήσεις τοῦ διαστήματος, οἱ κατηγορίες, οἱ ὕβρεις, οἱ διωγμοί, οἱ καταδίκες, τά κάτεργα συνεχίζονται νά ὑφίστανται στήν Ὁρθόδοξη Ρωσία. Τά πιό πιεστικά μέτρα, ἡ ὠμηθία καί ἡ στέρησις κάθε ἀνθρωπίνου δικαιώματος χρησιμοποιοῦνται κάθε τόσο.

Σύντομος ἀπολογισμός τοῦ περασμένου ἔτους εἶναι ἱκανός νά μάς δώσῃ μιᾶ σαφή εἰκόνα τοῦ δράματος τῆς ρωσικῆς διανοήσεως.

Μετά τόν Πάστερνακ, τόν Ντάνιελ καί τόν Σινιάφσκι, φτάνουμε στόν παγκοσμίου φήμης συγγραφέα Ἀλέξανδρο Σολζενίτσιν. Ὡς γνωστόν, τὸ περασμένο φθινόπωρο, ὁ Σολζενίτσιν διεγράφη ἀπό τήν Ἐνωσι Συγγραφέων τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως, μέ τήν κατηγορίαν, ὅτι περιέγραψε τήν ζωὴν στήν Σοβ. Ἐνωσι ἀπό τήν «μαύρην σκοπιάν» καί ὅτι δέν ἔλαθε ἐπαρκῶς τά μέτρα του, γιά νά παρεμποδίσῃ τήν δημοσίευσιν τῶν βιβλίων του στήν Δύσι. Μὲ τήν διαγραφή του ἀπό τήν Ἐνωσι τῶν Συγγραφέων ὁ συγγραφεὺς τῶν ἔργων: «Θάλαμος καρκίνου» καί «Πρῶτος κύκλος», ἔγραφαν πρόσφατα οἱ ἐφημερίδες, «δέν χάνει μόνο τά πλεονεκτήματά του ὡς συγγραφεὺς — σύνταξι, ἄδειες ταξιδίου κ.λ.π — ἀλλά καί τήν δυνατότητα νά

ἐκδίδῃ τὰ ἔργα του. Κανεὶς ἐκδοτικός οἶκος δέν θά τοῦ τὰ δημοσιεύσῃ, γιατί οἱ ἐκδοτικοὶ οἴκοι εἶναι κρατικοί. Μ' αὐτόν τὸν τρόπο καί ὁ οικονομικός του θάνατος θεωρεῖται βέβαιος, μέ ἐπιπτώσεις πού εἶναι εὐκόλο νά προβλεφθοῦν. Οἱ ἀστυνομικὲς ἀρχές δέν μποροῦν νά τοῦ κατάσχουν τὸ σπίτι του, γιατί εἶναι γραμμένο στὸ ὄνομα τῆς γυναικὸς του. Μποροῦν, ὅμως, νά τὸν θγάλουν ἐκεῖνον ἀπὸ ἐκεῖ. Ἐφ' ὅσον δέν θά ἔχη βιοποριστικὸ ἐπάγγελμα — καί θά εἶναι δύσκολο νά προσληθῆ ὅπουδήποτε, ἐφ' ὅσον θρῖσκεται ὑπὸ τὴν δυσμένειαν τοῦ κόμματος — ἡ ἀστυνομία μπορεῖ νά τὸν κατηγορήσῃ «ἐπὶ παρασιτισμῶ» καί νά ἐφαρμώσῃ τὸ μέτρο πού προβλέπει ὁ νόμος: νά τὸν στείλῃ ἐξορία στά θόρεια σύνορα ἢ στήν Σιβηρία».

Ἄλλ' ἄς ἀφήσουμε τὸν συγγραφέα νά μιλήσῃ ὁ ἴδιος: «Τυφλοί, ὄδηγοὶ τυφλῶν, στοὺς χρόνους αὐτοῦς τῆς κρίσεως, (λόγοι του κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς Ἐν. Συγγραφέων Νοέμβριος 1969), εἶστε ἀνίκανοι νά προτείνετε στήν κοινωνία μας, πού εἶναι θαρεῖα ἀρρωστη, τίποτε τὸ ἐπικοδομητικὸ, τίποτε τὸ καλὸ, ἐκτὸς τὸ μῖσος σας... Λέτε, «οἱ ἐχθροὶ θά μάς ἀκούσουν». Οἱ αἰώνιοι αὐτοὶ «ἐχθροὶ» εἶναι ἡ μόνη δικαίωσι τῆς υπάρξεώς σας. Τί θά κάνετε δίχως ἐχθρούς; Τὸ μῖσος εἶναι ἡ στείρα ἀτμόσφαιρά σας. Ἐτσι, ὅμως, χάνεται ἡ ἔννοια τῆς ἀκέραιης καί μοναδικῆς ἀνθρωπότητος καί τὸ τέλος τῆς πλησιάζει. Ἄν αὐριοὺς ἔλειωναν οἱ πάγοι τῆς Ἀνταρκτικῆς, ὅλη ἡ ἀνθρωπότης θά πνιγόταν. Καί τότε σὲ ποιοῦν τὸ κεφάλι θά σφηνώνετε τὴν ἰδέα τῆς «πάλης τῶν τάξεων»; Καί δέν μιλῶ γι' αὐτὸ πού θά συμβῆ ὅταν μερικὰ δίποδα ζωντανὰ θά πλανιῶνται πάνω στὴ Γῆ, μολυσμένη ἀπὸ ραδιενέργεια,

καί θά πεθαίνουν. Εἶναι καιρός νά θυμηθῆτε πῶς ἀνήκουμε πρῶτα στήν ἀνθρωπότητα, πῶς ὁ ἄνθρωπος ξεχώρισε ἀπό τὸ ζῶο μὲ τὴ σκέψι καὶ τὴ γλῶσσα. Καὶ πῶς οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ φύσι τους πρέπει νά εἶναι ἐλεύθεροι. Καὶ πῶς ἂν τοὺς ἀλυσοδέσουν, θά ξαναγουρίσουμε στὸ στάδιο τοῦ ζώου... Ἀφαιρέστε τὴν σκόνη ἀπὸ τὰ ὠρολόγια σας, γιατί πηγαίνουν αἰῶνες πίσω».

Καὶ ὁ ζωντανὸς καὶ ἀληθινὸς αὐτὸς λογοτέχνης κατέληξε θαρρετά: «Ναί. Εἶμαι ἔτοιμος νά πεθάνω γιὰ τὴν ἀλήθεια, ὄχι μόνο νά ἀποπεμφθῶ ἀπὸ τὴν Ἐνωσι τῶν Συγγραφέων. Ψηφίστε. Εἴσθε ἢ πλειοψηφία. Μὴν ξεχνᾶτε ὅμως ὅτι ἡ ἱστορία θά ἐνδιαφερθῆ κάποτε γιὰ τὴν σημερινή συνεδρίαση».

Ἐνας ἀκόμη λόγος τῆς ἐχθρότητος πού συνήντησε ὁ συγγραφεὺς εἶναι καὶ τὸ διαφοροτικό του στυλ στὸ γράψιμο. Ἐγραφε ὁ Σολζενίτσιν χαρακτηριστικά, τὰ ἐξῆς: «Ἡ λογοτεχνία δὲν εἶναι δυνατόν νά ἀναπτυχθῆ μεταξὺ δύο κατηγοριῶν, τῶν «ἐπιτρεπομένων» καὶ τῶν «ἀπαγορευμένων» θεμάτων. Ἡ λογοτεχνία πού δὲν ἀναπνέει τὸν ἴδιο ἀέρα πού ἀναπνέει ἡ κοινωνία, πού δὲν μπορεῖ νά μιλήσῃ γιὰ τοὺς πόνους καὶ τοὺς φόβους τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς της, πού δὲν ἔχει τὴν δυνατότητα νά ἐπισημαίνει τοὺς ἠθικοὺς καὶ κοινωνικοὺς κινδύνους πού ἀπειλοῦν τὰ μέλη τῆς κοινωνίας, δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νά λέγεται λογοτεχνία. Καὶ τὰ βιβλία της δὲν ἀξίζει νά διαβαστοῦν ἀπὸ κανένα. Δὲν εἶναι παρὰ χαρτί γιὰ πέταμα».

Καὶ ἐνῶ γίνονται ὅλα αὐτά, τὰ βιβλία τοῦ Ἄλ. Σολζενίτσιν κυκλοφοροῦν, διαβάζονται, ἢ νέα γενεὰ τὸν ἀντιγράφει, τὸν μιμεῖται καὶ ζῆ ἀπὸ τὴν πνοή του. Ἀκόμη πολλοὶ Σοβιετικοὶ φιλελεύθεροι συγγραφεῖς τάσσονται στὸ πλευρὸ του καὶ ζητοῦν τὴν ἀναθεώρησι τῆς διαγραφῆς.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνο ὁ Σολζενίτσιν πού ὑψίσταται τὸν διωγμὸ. Εἶναι καὶ ὁ Ἀνατόλυ Κουζνέτσωφ καὶ ὁ Ἀντρέι Βοζνεσένσκι.

Ὁ πρῶτος, πού διάλεξε τὴν ἐλευθερία καὶ κατέφυγε στὴν Ἀγγλία, καταθέτει πολὺ χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν ζωὴ καὶ τὰ προβλήματα τῶν Ρώσων συγγραφέων:

«Τὰ πράγματα, λέγει, δὲν εἶναι καθόλου εὐχάριστα. Οἱ σκεπτόμενοι ἄνθρωποι ὑψίστανται τὴν καταπίεσι τῶν κομματικῶν παραγόντων καὶ ὑποχρεώνονται νά ρυθμίζουν τὶς σκέψεις τους σύμφωνα μὲ τὶς κατευθύνσεις πού δίνει τὸ κόμμα. Ὑπὸ τὶς συνθήκες αὐτὲς εἶναι δύσκολο νά γίνῃ ὅποιαδήποτε πνευματικὴ ἐργασία». «Ἡ διαγραφή τοῦ Σολζενίτσιν εἶναι ἕνα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ τόσον τυπικὰ στὴν Ρωσίαν, πικρὰ παράδοξα. Ἡ σκέψις καὶ μόνον τῆς μοίρας τῶν μεγάλων Ρώσων συγγραφέων προκαλεῖ τρόπο. Ὁ Πούσκιν καὶ ὁ Λερμοντώφ ἐφονεύθησαν εἰς μονομαχίας, αἱ ὁποῖαι σκοπίμως εἶχαν προκληθῆ. Ὁ Ντοστογιέφσκι ἐστάλη εἰς στρατόπεδον καταναγκαστικῶν ἔργων... Ὁ Γκόρκυ ἐδηλητηριάσθη, ὁ Γκουμίλιωφ ἐξετελέσθη, ὁ Γιεσένιν, ὁ Μαγιακόφσκι καὶ ἡ Ταβettiάγεβα ὠδηγήθησαν εἰς αὐτοκτονίαν. Ὁ Πάστερνακ κατεστράφη διὰ τοῦ ἐπισημοῦ διωγμοῦ. Ἦμπορεῖτε νά προσθέτετε ἐπ' ἄπειρον ὀνόματα εἰς αὐτὸν τὸν κατάλογον...». Καὶ στὴν ἐρώτησι τῶν δημοσιογράφων, πότε τῆρε τὴν ἀπόφασιν, ὅτι δὲν μπορεῖ νά ζῆσῃ πιά στὴ Ρωσία, ὁ Κουζνέτσωφ, ἐξιτόρησε: «Σὲ ἡλικία 4 ἐτῶν... Ὅπως ξέρετε, γεννήθηκα στὸ Κιέβο τῆς Οὐκρανίας, ἀπὸ πολὺ φτωχοὺς γονεῖς. Ὁ παπποῦς μου ἦταν χωρικός, ἢ γιαιγιά μου ἦταν πλύστρα. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἔκαναν μεγάλες θυσίες γιὰ νά μορφώσουν τὴν κόρη τους (δηλαδὴ τὴν μητέρα τοῦ Κουζνέτσωφ). Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ἡ μητέρα μου νά γίνῃ δασκάλα. Ὅσο γιὰ τὸν πατέρα μου, αὐτὸς ἦταν παλῆος κομμουνιστής. Κατὰ τὸν ἐμφύλιο πόλεμο ἦταν ἀρχηγὸς πυροβολαρχίας. Εἶχα πάντοτε μεγάλο σεβασμὸ πρὸς τὴν γιαιγιά μου. Νά σὰς πῶ τὴν ἀλήθεια, αὐτὴ μὲ ἔκανε ἄνθρωπο. Μοῦ ἔδωσε τὰ καλύτερα μαθήματα ἀνθρωπιᾶς... Ἦταν πολὺ θεοφοβούμενη. Ἦταν μιὰ γυναῖκα ἀναλφάβητη. Μοῦ διδάξαε τὸ Χριστιανισμὸ χωρὶς νά τὸ κατα-

λάβη ὁ πατέρας μου. Ἐκείνος θεωροῦσε τρομερὸ ἔγκλημα νὰ εἶναι κανεὶς θρησκός».

Γιὰ τὸν δεύτερο, ποῦ θεωρεῖται τὸ «εἰδωλο» τῆς Ρωσικῆς νεολαίας γιὰ τὴν γοητευτικὴ του ποιητικὴ φλέβα, ἔγραφαν τὸ ἐξῆς περιστατικὸ τὸν περασμένο μῆνα οἱ ἔφημερίδες, σχολιάζοντας:

«Μιά μέρα ποῦ ὁ Βοζνεσένσκι ἐπρόκειτο ν' ἀπαγγεῖλι ποιήματά του στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Μόσχας, οἱ ὑπεύθυνοι ἀνακοίνωσαν ὅτι ἀρρώστησε. Οἱ φοιτητές, κορίτσια καὶ ἀγόρια, ἀπογοητεύθηκαν, ἀλλὰ κατάλαβαν τὸν πραγματικὸ λόγο τῆς ἀπουσίας του, γιατί ὁ Βοζνεσένσκι ἀποκαλεῖται πιά «ὁ καινούργιος Παστερνάκ». Εἶναι τριάντα πέντε χρόνων, γοητευτικὸς καὶ πεισματάρης.

Τὴν ἐπομένη, ὁ ποιητὴς ἀνεκοίνωσε στὶς ἔφημερίδες ὅτι δὲν εἶναι καθόλου ἄρρωστος, ἀλλὰ λίγο ἀποκαρδιωμένος. Οἱ λιγώτερο ἐξηρητημένες ἔφημερίδες δημοσιεύουν τὸ γράμμα του, ὅπου ἀποκαλύπτει πὼς οἱ ὀργανωτὲς τῆς ἀπαγγελίας τὸν εἶχαν παρακαλέσει νὰ μὴν ἔρθῃ στὸ Πανεπιστήμιο. Τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ εἰκονίζει τὴν κατάστασι ποῦ ζῆ ὁ Ἀντρέι Βοζνεσένσκι. Ἡ νεολαία τὸν λατρεύει. Οἱ διανοούμενοι παίρνουν τὸ μέρος του. Ἡ γραμμὴ τῶν ἐπισήμων ἀπέναντί του, ἂν καὶ μὲ κάποιες ἀποχρώσεις, τείνει στὸ νὰ περιορίσῃ τὴν παρέκκλισί του ἀπὸ τὴν κομματικὴ ὀρθοδοξία. Γιὰ κάμποσο καιρὸ τὰ ἔργα του δημοσιεύονται. Τὸ θεατρικὸ του «Ἀντίκοσμος», παίχθηκε στὸ πρωτοποριακὸ θέατρο «Ταγκάνκα», ποῦ διευθύνει ὁ διάσημος Λιουμπίμωφ, σκηνοθέτης ὁ ὁποῖος ξέρεي νὰ χρησιμοποῖῃ τεχνάσματα ὀπισθοφυλακῆς! Πλήθῃ ὀλόκληρα σπεύδουν νὰ δοῦν τὸ θέαμα, ποῦ μερικὲς βραδύες τὸ παρακολουθεῖ καὶ δραματογράφος.

Καὶ ξαφνικά, τὸ περιοδικὸ «Νέος Κόσμος» δημοσιεύει ἕνα ποίημα τοῦ Βοζνεσένσκι, ποῦ γιὰ ὅσους ξέρουν νὰ διαβάσουν, φανερώνει πὼς τὸ εἰδωλο τῆς νεολαίας εἶναι ξανὰ θῦμα τῆς λογοκρισίας. Ἡ ἀρχὴ τοῦ ποιήματος εἶναι ἀπερίφραστη:

«Περνῶ μιὰ κρίσι. Ἡ ψυχὴ μου ἔχασε τὸ λόγο.

Ὁ φίλος μου μὲ πολιορκεῖ:

Νὰ μὴ περνᾷ ἡμέρα δίχως ἕνα στίχο.

Ὅμως, δὲν ἔχω οὔτε στίχους, οὔτε μέρες.

Τὰ χωράφια μου εἶναι ἀκαλλιέργητα, τὰ ἔργαστάσι μου δίχως φῶς, ἡ ψυχὴ μου ἀπεργεῖ,

ἀδεια, σὰν φοβερὸ χασμουρητό.

Ὁ διώχτης μου κριτικὸς θὰ πῆ πὼς γεμάτος γκρίνια,

σ' ἕνα σύστημα δίχως ἀντιθέσεις εἶμαι ὁ μόνος ποῦ γυρεύω καυγάδες...».

Ἡ πρόχειρη αὐτὴ μετάφρασι δὲν μπορεῖ, βέβαια, ν' ἀποδώσῃ τὸν ἠλεκτρισμὸ τῆς τέχνης τοῦ Βοζνεσένσκι. (Στὴν Ἀμερικὴ, πέντε ἀπὸ τοὺς καλύτερους ποιητὲς καταπιάνθηκαν νὰ τὰ μεταφράσουν ἀγγλικά). Τὸ ποίημα αὐτὸ τελειώνει μὲ τοὺς ἀκόλουθους εἰρωνικοὺς στίχους:

«Μὰ ἔχω ἐμπιστοσύνη στὴν οἰκογένειά μου:

2515 ποιητὲς τοῦ Σωματείου μας θὰ γράψουν στίχους στὴ θέσι μου.

Αὐτοὶ δὲν γυρεύουν καυγάδες...».

Τὸ νόημα τοῦ ποιήματος εἶναι τόσο καθάριο, ποῦ ἀκόμα καὶ ἕνα ἄλογο θὰ τὸ καταλάβαινε: ὑπάρχουν τὰ κοπάδια τῶν ἐπισήμων ποιητῶν, ζῶα ὑπάκουα. Καὶ ἄλλοι, ἐλεύθερα πνεύματα ποῦ ἀποστρέφονται τὸ δῆθεν «μὴ ἀντιφατικὸ σύστημα» καὶ τὰ χαλοῦν μὲ τὸ καθεστῶς.

Ὁ «καινούργιος Παστερνάκ» ἐσπούδασε ἀρχιτεκτονικὴ. Στὰ 1958 πῆρε τὸ πρῶτο βραβεῖο γιὰ ἕνα σχέδιο ἐκθέσεως. Ἀλλὰ προτιμήθηκε ἄλλο γιὰ τὴν ἐκτέλεσι τῆς ἐκθέσεως γιατί ἡ θραεὶα καὶ κακόγουστη σταλινικὴ ἀντίληψι ἐξακολουθεῖ νὰ θασιλεύῃ στὴν ἀρχιτεκτονικὴ. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ, ὁ Βοζνεσένσκι ρίχτηκε στὴ ζωγραφικὴ. Καὶ ἐκεῖ συνάντησε τὴν ἴδια ἀντίδρασι, γιατί ἡ τεχνοτροπία του ἦταν ἱμπερσοιονιστικὴ. Τέλος, ὁ Βοζνεσένσκι τὰ ἐγκατέλειψε ὅλα καὶ στράφηκε στὴν ποίησι».

★ ★ ★

Ἄλλὰ δὲν εἶναι μόνο οἱ συγγραφεῖς. Ἡ περίπτωση τοῦ πιανίστα Βλαντίμιρ Ἀσκενάζου εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὴ. «Ὁ Ἀσκενάζου, πού ζοῦσε ἀπὸ πολὺ καιρὸ στὴ Δύση, ἀποφάσισε νὰ μὴ ξαναγυρῆσιν στὴν πατρίδα του. Καὶ αὐτός, ὅπως καὶ τόσοι ἄλλοι, ἀπέδωσε τὴν ἀμετάκλητὴ ἀπόφασίν του στὸν πόθο τῆς ἐλευθερίας. Ὁ μεγάλος Ρῶσος πιανίστας ἔγραψε μιὰ ἐπιστολὴ στὴν ἀγγλικὴ ἔφημερίδα «Γκάρντιαν». Ἀνέφερε ὅτι ἐπὶ πολλὰ χρόνια ἔπαιρνε δηγίτες ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖον Πολιτισμοῦ τῆς Μόσχας (ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐξαρτῶνται ὅλοι οἱ Σοβιετικοὶ καλλιτέχνες) καὶ ὕφιστατο πολλές πιέσεις ἀπὸ αὐτό... Ἔπειτα ἀπὸ ἕνα ταξίδι στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες, ἀπαγορεύθηκε στὸν Ἀσκενάζου ἐπὶ 3 χρόνια νὰ κἀν ἄλλο ταξίδι στοῦ ἐξωτερικοῦ. Ὁ λόγος: εἶχε μιλήσει στὴν Ἀμερικὴ ἔμπαινετικὰ γιὰ τὴν μοντέρνα τέχνη πού θεωρεῖται ὅτι δὲν ἔχει καμμιά θέσι στὴ Ρωσία. Ἀπὸ τὴν ἡμέρα αὐτὴ ὁ Ἀσκενάζου πού θεωρεῖται «πολιτικὰ νεκρὸς» στὴ Σοβ. Ἐνωσι, πῆρε τὴ μεγάλη ἀπόφασιν».

Ἐνας ἀκόμη σύγχρονος μάρτυρας εἶναι ὁ μαθηματικὸς Ἴλβεν Μπουρμίστροβιτς, ὁ ὁποῖος κατεδικάσθη σὲ φυλάκιον τριῶν ἐτῶν, διότι ἐδάνεισε σὲ φίλους του χειρόγραφα ἀπηγορευμένων ἔργων τοῦ Ἀντρέι Σινιάφσκου.

Καὶ φθάνουμε στοὺς Ἀντρέι Ἀμαρὶκ καὶ Ἰθάν Γιαχίμοβιτς. Γιὰ τὸν πρῶτο, εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸ αὐτὸ πού ἔγραφε κάποτε: «Ὁμιλεῖτε ἀδιακόπως διὰ τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ δὲν πρόκειται παρὰ περὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐλευθερίας — αὐτὴ ἢ ὁποῖα μᾶς περιβάλλει. Οὐδέποτε λέγεται κάτι διὰ τὴν ἐσωτερικὴν, τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πνεύματος. Ἡ ἐσωτερικὴ αὐτὴ ἐλευθερία καθορίζεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι αἱ Ἀρχαὶ ἡμποροῦν νὰ κάμουν ἕνα ἄνθρωπον νὰ ὑποφέρῃ πολὺ, ἀλλὰ δὲν ἡμποροῦν νὰ τὸν ἀποστερήσουν τῶν ἠθικῶν του ἀξιών».

Καὶ τὸν δεῦτερο πού ἦταν «ὑποδειγματικὸς Σοβιετικὸς πολίτης», μέχρι τῆς στιγμῆς πού δὲν ἔκρινε τίποτε, εἶναι γνωστὰ τὰ λόγια του, καθὼς καὶ τὰ σχετικὰ βουλευτικὰ τῆς «Λευκῆς Βίβλου».

Πολλοὶ εἶναι οἱ σύγχρονοι αὐτοὶ μάρτυρες. Πολλοὶ οἱ «διαφωνοῦντες» διανοούμενοι. Τὰ περιορισμένα ὅμως ὅρια ἐνὸς περιοδικοῦ, δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ἐπεκταθοῦμε περισσότερο. Θὰ ἀναφέρωμε ὅμως μερικὰ ἀκόμη ὀνόματα, ὅπως τοῦ φυσικοῦ Μπουρμιότροβιτς, τοῦ θεολόγου Κράσνοφ, τοῦ Ταλέντοφ, τοῦ διηγηματογράφου Βασίλι Ἀξένωφ, τοῦ θεατρικοῦ συγγραφέως Βίκτωρ Ροζώφ, τοῦ ποιητοῦ Εὐγκένι Γεφτουσένκο.

Ἄλλὰ δὲν εἶναι μόνο οἱ ἄνδρες διανοούμενοι, πού δίδουν καθημερινῶς τόσον ἐμπρακτὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀληθινῆς ἐλευθερίας. Εἶναι καὶ οἱ γυναῖκες ἡρωίδες, πού δείχνουν θάρρος καὶ γενναϊότητα, σταθερότητα καὶ ὑπομονήν. Χαρακτηριστικὸν παράδειγμα εἶναι ἡ Λαρίσσα Ντάνιελ, ἡ σύζυγος τοῦ γνωστοῦ Σοβ. συγγραφέως Γιούρι Ντάνιελ. Ἐγραφαν τὸ ἐξῆς σημαντικὸν πρὸ μηνῶν οἱ ἔφημερίδες: «Ἡ Λαρίσσα Ντάνιελ ὑπεχρεώθη καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ χειμῶνος, εἰς τὴν παγωμένην στέπαν τοῦ Τσοῦνα, ἔδρας τοῦ μεγαλύτερου ὕδρουλεκτρικοῦ συγκροτήματος τῆς Σιβηρίας, νὰ μεταφέρῃ ἀπὸ ἕνα δάσος εἰς τὸ ἐργοστάσιον κορμούς δένδρων, φορτωμένους πάγον. Εἰς μᾶτην ἡ ἀτυχῆς γυναῖκα ἐξήτησεν ἀπὸ τὴν τοπικὴν ἀστυνομίαν νὰ τῆς ἀλλάξῃ ἀπασχόλησιν, ὑπογραμμίζουσα ὅτι εἶναι διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας καὶ κάτοχος τεσσάρων ξένων γλωσσῶν. Τὴν κυρίαν Ντάνιελ ἐπεσκέφη ἕνας ἰατρός, ὁ ὁποῖος τὴν εὔρε τρομερὰ ἐξησθενημένην καὶ ἀπεφάνθη ὅτι ἐὰν συνέχιζεν ἀκόμη τὴν ἐξοντωτικὴν ἐργασίαν τῆς, θὰ ἀπέθνησκεν ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν».

Γιὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἥρωας τῆς πνευματικῆς ἀντιστάσεως ἐπιβάλλεται νὰ λειτουργῆ ἡ μνήμη μας. Ἄν δὲν τοὺς κάνουμε προτομές, ἂν δὲν τοὺς ὑψώνουμε ἀγάλματα καὶ τιμητικὰ στήλες, τοῦλάχιστον πρέπει νὰ στρέφεται πρὸς αὐτοὺς εὐλαβικὰ ἢ σκέψι μας κί ἢ προσευχὴ μας. Ἄν δὲν τοὺς πλέκουμε στεφάνια κάθε μέρα, ὅπως θάπρεπε,

ἄς τοὺς στεφανώνουμε ἔστω μὲ τὸ στο-
χασμό μας καὶ μὲ τῆς καρδιάς μας τὸν
πόνον.

Γιατί δὲν ἔχει πολλὰ πράγματα, γιὰ
τὰ ὅποια μπορεῖ νὰ καυχηθῆ ὁ πολιτι-
σμός μας. Δὲν ἔχουμε πολλές γομολά-
στιχες γιὰ νὰ σήσουμε τὰ αἴσχη τῶν
πυρηνικῶν μας κατορθωμάτων καὶ τῶν
θιενταμικῶν καὶ τῶν νιγηριανῶν ἀθλιο-
τήτων. Δὲν ἔχουμε πολλές παγκόσμιες
ἐκθέσεις πού μποροῦν νὰ ἐκθέσουν κάτι
σπουδαιότερο ἀπὸ τὰ σίδερα καὶ τ' ἄ-
λουμίνα.

Στὸ καμίνι τῆς Ρωσίας βγαίνει πολὺ
χρυσάφι. Τὸ δράμα τοῦ σοβιετικοῦ πα-
ραδείσου παράγει πολλὰ διαμάντια. Ἄν
ὕπάρχουν ἀκόμη μερικά ὀνόματα πού
ἀξίζει νὰ τὰ παραθέτουμε πλάι στὴ λέξι
"Ἀνθρωπος, αὐτὰ εἶναι τὰ παραπάνω
πεντέξη κύρια ὀνόματα τῶν ἐλευθέρων
πολιορκημένων.

Γι' αὐτοὺς ἄς μὴν παύη νὰ λειτουργῆ
ἡ Μνήμη. Αὐτοὺς δὲν πρέπει νὰ τοὺς ξε-
χάσῃ ποτὲ ἡ Δόξα.

ΧΡ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΣΤΟ ΣΟΛΩΜΟ

Είναι βασική για τις αντιλήψεις του ανθρώπου, για την κοσμοθεωρία και τη βιοθεωρία του, ή θέση που παίρνει μπροστά στο μεγάλο θέμα του θανάτου. Ίδιαίτερα, όταν αυτός ο άνθρωπος είναι ένας ποιητής και μάλιστα όταν ο ποιητής αυτός είναι ο Σολωμός, που σύμφωνα με το λόγο του Παλαμά: «Θά περάσουν τὰ χρόνια και οί καιροί, και ἡ Μοῦσα θά χρίση στήν Ἑλλάδα ναούς και λειτουργούς θάβρη ἀγνότερους, πιδ ἄξιους, πιδ ἔακουστούς» κι' ἀκόμα ὁ Σολωμός θά στέκεται στήν κορυφή, ζωντανή πηγή για τὴ νεώτερη ποίηση»⁽¹⁾.

Ἐντύπωση προξενεῖ ὅτι ἓνα πλῆθος ἀπὸ τὰ ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ εἶναι ἀφιερωμένα στο θέμα τοῦ θανάτου κι' ἀκόμα σὲ πολλὰ ἄλλα ἀναφέρεται σ' αὐτόν⁽²⁾, πράγμα που σημαίνει ὅτι ὁ ποιητής εἶχε μιὰ ἔντονη εὐαισθησία σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο κι' ἔνοιωθε πολὺ βαθεῖα τὸν πόνο που σκορπίζει ὁ θάνατος. «Συμμαθητὴς τῆς μικρῆς του ἡλικίας, διηγεῖται ὁ Πολυλάς, τὸν εἶδε νὰ κλάψη θεορὰ τὸν θάνατο ἐνὸς ὀμηλίκου»⁽³⁾. Καὶ στήν Τρελλὴ Μάννα, μᾶς δίνει ὁ ἴδιος ἀνάγνωρα ὅλο τὸ βαθὺ καὶ ἀμέτρητο πόνο που σιζίζει τὰ σπλάγχνα της γιὰ τὸ χαμὸ

τῶν δυὸ παιδιῶν της. Νοιώθει μέσα του ὁ Σολωμός ἔντονη τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς καὶ τὴ φρίκη τοῦ θανάτου. Στὸ ποίημα «Εἰς Μοναχὴν» ἓνας ἄγγελος λέει:

Φριχτὴ 'ναι ἡ ὄρα 'ποῦ ἄνθρωπος
Βαρὺν ψυχρομαχᾶ.

Καὶ στο πολὺ γνωστὸ καὶ ὑπέροχο ἀπόσπασμα τοῦ Λάμπρου, Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς, κλείνει τὴν πρώτη στροφή με τὸ στίχο:

Γλυκεῖα ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος μανρίλα.

Ίδιαίτερα, ὅταν ὅλη ἡ φύση γύρω μᾶς καλεῖ στὴ ζωὴ, ὅπως στους Ἐλεύθερους Πολιορκημένους (Σχεδίασμα Β')::

Μάγεμα ἡ φύσις κι' ὄνειρο στὴν ὠμορφίᾳ
καὶ χάρι,
Ἡ μαύρη πέτρα ὀλόχρυση καὶ τὸ ξερό
χορτάρι.
Μὲ χίλιαις βρῦσες χύνεται, μὲ χίλιαις
γλώσσαις κραίνει
ἽΟποιος πεθάνη σήμερα χίλιαις φοραῖς
πεθαίνει.

ἽΟμως, ὅσο πικρὸς κι' ἂν εἶναι ὁ θάνατος, εἶναι ἡ κοινὴ μοῖρα ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Θεός,

Μὲς τὰ κρυφία τῆς γνώσης του
Τὴν χρίσι ἐμελετοῦσε,
Γιὰ νὰ 'ναι τοῦ λιγόζωου
ἀνθρώπου ἡ κατοικία⁽⁴⁾.

Μπορεῖ νὰ ἀσχολῆται ὁ ἄνθρωπος με χίλια δυὸ πράγματα ἐδῶ στὴ γῆ, που τὰ

(1) Κ. Παλαμά: «Σολωμός, ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του» (Πρόλογος ἐκδ. Βιβλ. Μαρσαςλή).

(2) Τὰ κυριώτερα εἶναι τὰ ἐξῆς: Εἰς τὸν θάνατον τοῦ Λόρδου Μπαίρον, Ὁ Λάμπρος, Ἡ Φαρμακωμένη, Ὁ Θάνατος τῆς Ὀρφανῆς, Ὁ Θάνατος τοῦ Βοσκού, Ἡ Εὐρυκώμη, Ἡ Ψυχούλα, Πρὸς τὸν Κύρ. Γεώργιον Δε Ρώσση, Νεκρική Ὠδή, Ἡ Φαρμακωμένη στὸν Ἄδη, Τὰ δυὸ Μνήματα, Ὁ Πόρφυρας, Εἰς τὸν θάνατον Κυρίας Ἀγγλίδας, Εἰς τὸν θάνατον τῆς ἀνεμίας του, Εἰς τὸν θάνατον Αἰμιλίας Ροδόστομο.

(3) Διονυσίου Σολωμοῦ: ἽΑπαντα τὰ Εὐρισκόμενα (ἽΕκδ. Μαρῆ), σελ. 5.

(4) Εἰς Μοναχὴν.

κρίνουν οί ἄλλοι ἢ τὰ νομίζει ὁ ἴδιος σπου-
δαῖα καὶ σημαντικά, ἀλλά:

“Ὅλα ὄνειράτα ’ς τὸν κόσμον
Ναί, καὶ ὁ θάνατος τὰ λύει.

Πάντα ματαιότης τὰ ἀνθρώπινα. Πάντα
σκιᾶς ἀσθενέστερα. Πάντα ὄνειρων ἀπα-
τηλότερα.

Καὶ ἡ οὐσία τοῦ θανάτου; Εἶναι ἓνα ἐ-
πεισώδιο στὴ ζωὴ μας, χωρὶς σημασία;
Εἶναι ἡ λύτρωση ἀπὸ τοὺς πόνους καὶ ἡ
ἀρχὴ μιᾶς σίγουρης μακαριότητος; Εἶναι
τὸ τέλος ποὺ μετὰ ἀπ’ αὐτὸ δὲν ὑπάρχει τί-
ποτε; Ἡ γέφυρα ποὺ μᾶς ὀδηγεῖ «ἀπὸ τὸ
Μηδὲν στὸ Πουθενά»: Στὸν Ὕμνον εἰς
τὴν Ἐλευθερίαν, γράφει γιὰ τὴ μάχη τῆς
Τριπολιτσᾶς:

“Α! τί νύκτα ἦταν ἐκεῖνη
Ποῦ τὴν τρέμει ὁ λογισμός;
“Ἄλλος ὕπνος δὲν ἐγένη
Πάρεξ θανάτου πικρός.

Καὶ εἰς τὸ Θάνατο τοῦ Λόρδου Μπάι-
ρον, προπέμπει τὸν νεκρὸ Φιλέλληνα:

Σῦρε, Μπαίρον, ’ς καλὸ.
“Υπνος ἔξαφνα σ’ ἐπῆρε,
“Ποῦ δὲν ἔχει ξυπημιό.

Τὸ ἴδιο καὶ στὴν Τρελλὴ Μάννα, καὶ στὴ
Φαρμακωμένη, χαρακτηρίζει ὁ ποιητὴς τὸ
θάνατο ὡς ὕπνο. Ἐπίσης καὶ στὸ ποίημα
πρὸς τὸν κύριον Γεώργιον Δ. Ρώσση:

Θὰ σκορπίσουμε τὸ Μάϊ
“Πάνου ’ς ἄκακα τὰ στήθη,
Γιατὶ ἀπόψε ἀποκοιμήθη
Εἰς τὸν ὕπνο τοῦ Χριστοῦ.

Αὐτοὶ οἱ χαρακτηρισμοί, μᾶς θυμίζουν
τόσο πολὺ τὶς χριστιανικὲς ἐκφράσεις «κε-
κοιμημένοι» καὶ «ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ».

Στὰ Δυὸ Ἀδέλφια, γράφει:

“Ὁ Ἄγγελος ἴσως,
“Ποῦ παίρνει τὸ μίλημα,
Τῆς ἴπῃ με φίλημα
Γλυκὸ τὴν ψυχῇ.

Καὶ γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Λάμπρου: «Καὶ
ἐξεψύχησεν ὁ Λάμπρος μετὰ τὸ στόμα δά-
νοιχο, ὄχι εἰς τὴν ἀνάπασι τοῦ Κυρίου».

ΑΚΤΙΝΕΣ ΜΑΡΤΙΟΣ 1970.

Καὶ σὲ ἄλλα σημεῖα ὁρίζει τὸ θάνατο ὡς
χωρισμὸ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ σῶμα, ποὺ αὐ-
τὸ μόνο νεκρώνεται⁽⁵⁾, ἐνῶ ἡ ψυχὴ φεύ-
γει ἀπὸ τοῦτο τὸν κόσμον⁽⁶⁾. Γιὰ νὰ πῆ
ποῦ; Σ’ ἓναν ἄλλο κόσμον. Αὐτὸν ποὺ ξε-
σκεπάζεται στὸν ἑτοιμοθάνατο Λόρδο Βύ-
ρωνα καὶ ποὺ σ’ αὐτὸν ὀρκίζεται⁽⁷⁾. Αὐ-
τὸν ποὺ στὴν δόλοχρωση θύρα του,

Πνεύματα μύρια παλαιά, πνεύματα μύρια
νέα,
Σ’ ἀκαρτεροῦν γιὰ νὰ σοῦ ’ποῦν πῶς
ἀοργησες νὰ φτάσης⁽⁸⁾.

Εἶναι ὁ κόσμος τῶν πνευμάτων ὅπου κα-
θένας, ἀνάλογα μετὰ τὴ ζωὴ του καὶ τὰ ἔρ-
γα του, θὰ βρῇ τὴν ἀνταμοιβή του. Γιὰ τὸν
δίκαιο, εἶναι ὁ Οὐρανός⁽⁹⁾, ὁ Παράδει-
σος:

Γλυκὸ ’ναι τῆς Παράδεισος
νὰ μελετᾶς τὰ κάλλη⁽¹⁰⁾.

Γιὰ τὸν ἄδικο, εἶναι ἡ Κόλαση. Μᾶς
μιλάει γι’ αὐτὴν ὁ Λάμπρος, μ’ ἓνα τρόπο
συγκλονιστικό:

Κόλαση; τὴν πιστεύω εἶναι τὴ αὐξάνει,
Κι’ ὄλη φλογοβολαεῖ ’ς τὰ σωθικά μου

“Ἄλλοῦ⁽¹¹⁾ μιλάει γιὰ τὸν Ἄδη, χαρα-
κτηρίζοντας τὴν ἴδια κατάσταση.

Κι’ ἔρχεται ἡ Ἀνάσταση. Στὸ Λάμπρο
μιλάει καθαρὰ γιὰ τὸ Χριστὸ ποὺ ἀνα-
στήθηκε καὶ κατέβηκε στὸν Ἄδη γιὰ νὰ
ἐλευθερώσῃ τοὺς νεκρούς:

“Ὅταν ἡ Πύλη ἀκούστηκε νὰ σπάη
Τί χλαλοῇ ’ς τὸν κάτω κόσμον ἐγένη;
Χαίρεται μέσα ἡ ἄβυσσος καὶ ἀσπρίζει
“Ὁ περασμὸς τοῦ Λυτρωτῆ σφυρίζει.

(5) Ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, στρ. 38.

(6) Κρητικός, ἀπόσπ. XIX.

(7) Εἰς τὸν θάνατον τοῦ Λόρδου Μπαί-
ρον, στρ. 139, 143, 162-166.

(8) Εἰς τὸν θάνατον τῆς Αἰμιλίας Ρο-
δόσταμο, ἀπόσπ. II.

(9) Εἰς τὸν θάνατον τοῦ Λόρδου Μπαί-
ρον, στρ. 118 καὶ πρὸς τὸν Κύρ. Γεώργιον
Δε Ρώσση, στρ. 4.

(10) Εἰς Μοναχήν.

(11) Ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, στρ. 47.

Τὴν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ ἀκολουθεῖ
ἡ ἀνάσταση τῶν ἀνθρώπων γιὰ τὴν τελι-
κὴ κρίση:

Θὰ ξυπνήσῃ τὴν ὕστερη ἡμέρα,
Εἰς τὸν κόσμον ὀμπρὸς νὰ κριθῇ⁽¹²⁾.

Δὲν ἀφίνει καμμιά ἀμφιβολία γιὰ τὴν
ἡμέρα αὐτὴ τῆς Δευτέρας Παρουσίας. Ὁ
θάνατος εἶναι ὕπνος καὶ θὰ μᾶς ξυπνήσῃ
ἀπ' αὐτὸν ἢ σάλπιγγα τοῦ Ἀρχαγγέλου,
ποῦ θὰ σημάνη τὸν ἐρχομὸ τῆς φοβερῆς
ἡμέρας, ὅταν ὁ Κύριος θὰ ἔλθῃ «ἐν δόξῃ»,
«ἀποδοῦναι ἕκαστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ»:

Βλέπεις τούτους τοὺς τάφους; καμμιά
ἡμέρα

Ἔδω μέσα καὶ σὺ θὲ νὰ κοιμᾶσαι,
Ἔως ὅτου ἀπὸ ἡγῆλὰ θέλει βουίση
Ἡ σάλπιγγα ἢ στερνὴ νὰ σὲ ξυπνή-
σῃ⁽¹³⁾.

Καὶ στὸ σημεῖο ποῦ τὰ πεθαμμένα παιδιὰ
του κληρονομοῦν τὸ Λάμπρο, στ' ὄραμά του,
μέσα στὴν ἐρημὴ ἐκκλησιά, ἐκείνος ἀπο-
καωμένος, γεμάτος φρίκη, πέφτει μπρο-
στά τους γονατιστὸς καὶ τοὺς φωνάζει:

Σᾶς γνωρίζω· τί θέλετε; εἶστε δικά μου.
Τοῦ καθενὸς τὸ πρόσωπο μοῦ ἰμοιάζει·
Ἄλλὰ πέστε τί θέλετε ἔτσι κοντὰ μου;

Συχωρᾶτε, καὶ πᾶντε. — Ἀμέτε πέρα·
Δὲν εἶναι ἀκόμη Παρουσία Δευτέρα.

Ὁ κακὸς τὴν ἀποφεύγει. Ὁ δίκαιος τὴν
ἀναζητᾶ:

Τὰ κόκκαλα ἐβαρέθησαν
Ἐπὶ τὸ μνήμα καρτερῶντας,
Καὶ τοῖζονε ἀκατάπανστα
Τὴν Κρίση ἀναζητῶντας⁽¹⁴⁾.

Κι' ὁ ἄγγελος φέρνει τὴ χαρμόσυνη εἴ-
δηση:

Εὐπνα ἀδελφὴ! τὴ Σάλπιγγα
Τὴν ὕστερη ἀγροικῶ⁽¹⁴⁾.

Γιὰ τὴ μέρα αὐτὴ τέλος, μιλάει ἡ τελευ-
ταία στροφὴ τοῦ ποιήματος εἰς τὸν Μάρκο
Μπότσαρη:

(12) Φαρμακωμένη.
(13) Λάμπρος, ἀπόσπ. 11.
(14) Εἰς Μοναχὴν.

Παρόμοια ἡγῶ θὰ λαλήσῃ,
Τοῦ κόσμου τὴν ὕστερη ἡμέρα,
Παντοῦ ἔς τὸν καινούργιο αἴρα:
Παρόμοια τοὺς τάφους θὰ ἐμβῇ.
Νὰ κάμῃ καθέναν νὰ ἐβγῇ.

Ὁ θάνατος, κοινὴ, πικρὴ μοῖρα τῶν ἀν-
θρώπων. Ἄν κι' εἴμαστε προσωρινοὶ σ'
αὐτὴ τὴ γῆ, καὶ τὸ ξέρουμε, ὅμως εἶναι
ἀδύνατο νὰ συνηθίσουμε στὴν ἰδέα ὅτι μιὰ
μέρα θὰ φύγουμε. Τὸ πιὸ σίγουρο πράγμα,
κι' ὅταν τὸ δοῦμε νὰ πλησιάζῃ τὸ ὑποδεχό-
μαστε μὲ μιὰ ὀδυνηρὴ ἐκπλήξη καὶ προσπα-
θοῦμε νὰ τὸ ἀποφύγουμε. Ἐπάρχουν καὶ
οἱ ἐξαιρέσεις. Ἐκεῖνοι ποῦ ἐπιζητοῦν τὸ
θάνατο καὶ τὸν πλησιάζουν, κι' ἀπλώνουν
τὰ χέρια, πρῶτοι αὐτοί. Μερικοὶ τὸ εἶπαν
αὐτὸ ἠρωτικό. Ἄλλοι τὸ χαρακτηρισαν
φυγῆ. Ὁ Σολωμὸς μιλάει γι' αὐτὸ σ' ἓνα
ἀπὸ τὰ πιὸ ὁμορφα καὶ πιὸ γνωστὰ ποιή-
ματά του, τὴ Φαρμακωμένη. Ἐπειδὴ ἡ κό-
ρη εἶναι θύμα συκοφαντίας, μιλάει γι' αὐ-
τὴν μὲ πολλὴ συμπάθεια καὶ φυλάει τὰ
σκληρὰ λόγια γιὰ τὸν κόσμον, ποῦ εἶναι ὁ
ἠθικὸς αὐτουργός. Δὲν παραλείπει ὅμως
νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν πράξη καὶ νὰ τὴν κα-
ταδικάσῃ, μὲ τὸ στόμα τῆς ἰδίας τῆς Φαρ-
μακωμένης, ποῦ τὴν ἡμέρα τῆς Κρίσεως
ὁμολογεῖ μὲ συντριβὴ τὸ σφάλμα τῆς:

Κύττα μέσα ἔς τὰ σπλάχνα μου, Πλάστη!
Τὰ φαρμάκωσα, ἀλήθεια, ἢ πικρὴ,
Καὶ μοῦ ἔβγηκε ὄχ τὸ νοῦ μου, Πατέρα,
Ἦπὸν πλασμένα μοῦ τὰ χεῖς Ἐσύ.

Ἐκεῖνος ποῦδωσε τὴ ζωὴ, ἐκεῖνος μόνον
ἔχει δικαίωμα νὰ τὴν πάρῃ. Τὸ πλάσμα ἀ-
νήκει στὸν Πλάστη του. Κι' ὅτι δὲν μπο-
ρεῖς νὰ τὸ φρειαῖξῃς, δὲν ἔχεις δικαίωμα
νὰ τὸ χαλάσῃς.

Πικρὸς ὁ θάνατος. Κι' ὁ κάθε ἄνθρωπος
τὸν ἀποφεύγει. Εἶναι ὅμως στιγμὲς ποῦ
βρίσκεσαι στὸ δίλημμα, ποῖ ἀπ' τὰ δυὸ
νὰ προφυλάξῃς: τὴ ζωὴ σου ἢ ἄλλα ἀγαθὰ
πνευματικά; τὴν πίστι σου, τὴν τιμὴ σου,
τὴ λευτεριά σου; Ὁ Σολωμὸς δὲν διστάζει
οὔτε στιγμὴ. Ἡ ζωὴ εἶναι ἓνα ἀγαθὸ, δο-
σιμὸ ἀπ' τὸ Θεὸ γιὰ κάποιο σκοπὸ. Δὲν
εἶναι ὅμως τὸ ὑπέρογο ἀγαθὸ. Κι' ἂν μέ-
νοντας σ' αὐτὴν κινδυνεύει ὁ σκοπὸς ποῦ
γι' αὐτὸν ἔχει δοθῆ, τότε δὲν θὰ τὴ λογα-
ριάσουμε. Τὸ συγκλονιστικὸ παράδειγμα

τοῦ Χοροῦ τοῦ Ζαλόγγου, προβάλλει ὁ ποιητής εἰς τὸ Θάνατο τοῦ Λόρδου Μπαίρον (στρ. 101-104). Στὸ Λάμπρο, παρουσιάζει τὸν Μάρτυρα Ἱερέα πὺν ὑπομένει τὸ μαρτύριο νὰ σουβλιστῆ καὶ νὰ ψηθῆ ζωντανός, παρὰ ν' ἀλλαξοπιστήσῃ. Τέλος, στοὺς Ἐλεύθερους Πολιορκημένους διηγεῖται τὸ μαρτύριο καὶ τὴ δόξα τῶν Μεσολογιτῶν, πὺν χωρὶς ἐλπίδα πιά καμμιὰ, ὀργανώνουν τὴν ὕστερη ἀντίστασή τους, καταδικασμένη ἀπὸ πρῖν, καὶ προτιμοῦν νὰ χάσουν τὴ ζωὴ τους, παρὰ τὴν πίστη τους. Ἀλλὰ καὶ δλόκληρος ὁ Ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, τί ἄλλο εἶναι παρὰ ἡ προβολὴ ἑνὸς πνευματικοῦ ἀγαθοῦ πάνω ἀπὸ τὰ ὑλικά πράγματα καί, φυσικά, πάνω καὶ ἀπὸ τὴ ζωὴ; Γι' αὐτὴ τὴ Λευτεριά δὲν ξεσηκώθηκαν οἱ Ἕλληνες; Γι' αὐτὴ τὴ Λευτεριά δὲν τάβαλαν μὲ μιὰ δλόκληρη αυτοκρατορία πὺν τὴν ἔτρεμε ἡ Εὐρώπη; Θὰ νικοῦσαν; Δὲν μποροῦσαν νὰ τὸ ξέσουν. Τάπαιζαν ὅλα γιὰ ὅλα. Ἐλευθερία ἢ θάνατος, τὸ σύνθημά τους. Δὲν χωροῦσε μέση

λύση. Στὴ στροφὴ 15 τοῦ Ὕμνου, ὁ Σολωμὸς τὸ ἐκφράζει αὐτὸ μὲ τὴ σὴ ζωντάνια καὶ τὴ σὴ λιτότητα:

Ναί· ἀλλὰ τώρα ἀντιπαλεύει
Κάθε τέκνο σου μ' ὀρμή,
Ἵπὺ ἀκατάπανστα γυρεύει
ἽΗ τὴν Νίκη, ἢ τὴν θανή.

Πολλοὶ βρῆκαν τὸ θάνατο στὸν ἄνισον αὐτὸν ἀγῶνα. Δὲν μποροῦσε νὰ γίνῃ διαφορετικά. «Ἐάν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσῶν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει, ἐάν δὲν ἀποθάνῃ, πολὺν καρπὸν φέρει»⁽¹⁵⁾. Ποτὲ δὲν ὑπῆρξε μεγάλο ἔργο πὺν νὰ ἔγινε δίχως μεγάλες θυσίες. Καὶ ὁ θάνατος, σὰν ὑπερτάτη θυσία γιὰ ἕναν ἀνώτερο σκοπὸ, γίνεται πάντα πηγὴ ἀγαθῶν. Στὸ Σολωμὸ, ἔγινε τὸ Λίκνο τῆς Ἐλευθερίας.

ΗΡΑΚΛΗΣ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

(15) ἽΙωάν. ιβ' 24.

ΠΟΙΟΣ Ο ΛΟΓΟΣ...;

Σκληρά ερωτήματα προβάλλουν συχνά μπροστά σας:

— Ποιος ο λόγος να είμαστε δεμένοι γερά στην πίστι, στην αλήθεια, στα ιδανικά του Πνεύματος; Ποιος ο λόγος σήμερα, που τόσο χαμηλά πέφτουν οι πνευματικές αξίες, εμείς ν' αγωνιζώμαστε να τις κρατήσουμε ψηλά; Τώρα που ο αφανισμός απειλεί κάθε εκδήλωση ηθικής, γιατί να μένουμε πιστοί θεράποντές της;

Είναι τὰ ερωτηματικά που αναδεύουν στις ψυχές πολλών νέων, τώρα που μπαίνουν στη ζωή και με έκθαμπα μάτια αντικρύζουν την τόσο ηθικά πεσμένη κοινωνία. Μπαίνουν σ' ένα περιβάλλον που συχνά όχι μόνο δεν αναγνωρίζει το «πρωτεϊόν του πνεύματος», αλλά και θεοποιεί και λατρεύει την ύλη. Πνευματικές και ηθικές αξίες παραμερίζονται. Περιφρονούνται. Καταπατούνται.

Γι' αυτό, σ' αν στο δρόμο τους βρεθῆ κάποιος να τους δείξῃ τις κορυφές του πνεύματος, μιὰ πορεία υπερλογική, απαντούν με βαθὺ κάποτε αναστεναγμό:

— Ποιος ο λόγος να ζήσουμε μιὰ τέτοια ζωή...;

Ὅστόσο, φίλοι μου, σταθῆτε για λίγη ὥρα — τώρα που στὸ σταυροδρόμι τῆς ζωῆς σας βρίσκεσθε — και συλλογισθῆτε βαθειὰ και δεχθῆτε πὸς ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι μόνο σῶμα, δὲν ἔχει μόνο ὕλικές ἀνάγκες, ὅσο κι' ἂν ἡ ἐποχὴ μας ἔχει στραφῆ με ἀκάματο ζῆλο πρὸς τὴν ὕλη, και περιφρονεῖ τὴν πίστι και περιφρονεῖ κάθε ἠθικό νόμο. Ὑπάρχουν και οἱ ἀπαιτήσεις τῆς ψυχῆς, που ζητάει τὴν προσοχή σας, τὸ ἐνδιαφέρον σας, τὴν στοργή σας.

Και τὸ σῶμα και οἱ ἀνάγκες του, ἡ ἄ-

νετη κάπως ζωὴ, ἡ ψυχαγωγία, ἡ ἀνάπαυσις, τὰ σπὸρ ἔχουν τὴ θέσι τους. Καὶ τὴν ψυχὴ ὅμως με τὶς ἀπαιτήσεις της πρέπει νὰ ἀκοῦς. Ἄκου, τοῦ πνεύματος τὰ σημαντρα. Ἐγερτήριο σημαίνουν συνειδήσεων και σὲ προσκλητήριο καλοῦνε. Για τὸ ὑψηλὸ και τὸ ὠραῖο. Για τὸ ἠθικό και τὸ ιδανικό. Για μιὰ ζωὴ πίστεως, ἀγάπης, καλωσύνης, δικαιοσύνης.

Τί κι' ἂν σήμερα ἔχουν πέσει τόσο χαμηλά οἱ ἀξίες; Τί κι' ἂν ὁ αφανισμὸς τὶς ἀπειλεῖ; Θὰ μπορέσῃ μήπως δίχως αὐτὲς ὁ νέος ἄνθρωπος νὰ ἐπιζήσῃ;

Νὰ ἔνα φοβερὸ ερωτηματικὸ για κάθε σκεπτόμενο νέο. Μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ ζήσῃ, σ' ἀν ἄληθινὸς ἄνθρωπος, καταπατώντας τὴν πίστι, που ὁ Οὐρανὸς μᾶς ἀποκάλυψε, τὴν ἠθική που ὁ Κύριος μᾶς δίδαξε; Δὲν ἔχει ἀνάγκη τῆς θείας Βακτηρίας, τῆς πίστεως, σταν δοκιμασίες ἀντιμετωπίζῃ, φουρτοῦνες ἀπαντή στὸ διάβα τῆς ζωῆς του; Δὲν θὰ ἔχῃ πάντα τὴν ἀνάγκη νὰ δέχεται τῆς ἀγάπης τὴν θαλπωρὴ και νὰ δείχνῃ σ' ὅλους ἀγάπη; Νὰ νοιώθῃ δικαιοσύνη, τιμιότητα και νὰ δείχνῃ δικαιοσύνη, τιμιότητα εἰλικρίνεια στοὺς συνανθρώπου του;

Ἄν βέβαια, μέσα του σαλεύουν ἀκόμα τὰ θεῖα του φτερά... Ἄν δὲν ἔχῃ σιγάσι τῆς συνειδήσεως τὴν θεῖα φωνή!... Τότε ὅ,τι και νὰ κάνουμε, ὅσο και νὰ δεθοῦμε στὸ ἄρμα τῆς ἀρνήσεως, τῆς ὕλης, τῆς εὐζωΐας, τοῦ πλοῦτου, δὲν θὰ μπορέσουμε νὰ ξεφύγουμε τὴν ἀνάγκη τῆς πίστεως, τὴν ἀνάγκη τοῦ ρυθμοῦ στῆς καρδιάς μας τὸς παλμούς, ἂν εἴμαστε ἄξιοι τοῦ ὀνόματος, Ἄνθρωποι! Ἄν δὲν εἴμαστε; Ἄλλὰ τότε δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ συζητᾶμε, μιὰ και ὄλοι ξέροουμε, και πολλοὶ τὸ ζοῦνε, που ὀδηγεῖ ἡ καταπάτησις τῆς Πίστεως και κάθε ἠθικοῦ νόμου!...

ΝΕΟΥΣ

ΚΑΤΙ ΒΑΡΥ...

Και τώρα πού είσθε νέοι, μὰ περισσότερο ἀργότερα θὰ ἔρθουν περιστάσεις πού θὰ βρεθῆτε μπρὸς στὴν ἀνηφορική πλαγιά τῆς ἀρετῆς...

Ἔνα παράδειγμα:

«Ἐχεις πολλές φορές ἀκούσει τὴν ἀρετῆ, πού τὴν ὀνομάζουν ἐντιμότητα. Ἄπο μικρὸ παιδί ἀκοῦς νὰ σοῦ λένε: Νὰ εἶσαι τίμιος! Καὶ νομίζεις ἴσως ὅτι ἐντιμότητα εἶναι νὰ μὴν παίρνης κρυφὰ τὸ πορτοφόλι τοῦ ἄλλου, ἢ ἅμα ἔχεις δανεισθῆ, ἐγκαίρως νὰ ἐπιστρέφῃς τὰ ὀφειλόμενα. Ἔρχεται ὅμως ὥρα πού ξαφνικὰ ἀνακαλύπτεις ὅτι ἐντιμότητα εἶναι κάτι ἄλλο. Κάτι βαρὺ...». Σὰν ἐντιμὸς ἄνθρωπος δὲν θὰ πλουτίσῃς ἴσως, δὲν θὰ ἀνεβῆς ψηλά, θὰ μείνῃς στὴν θέσι γιὰ τὴν ὁποία εἶσαι.

Ἄλλο παράδειγμα:

«Νὰ εἶσαι σοῦ λένε ἀληθινός. Νὰ εἶσαι εἰλικρινής. Καὶ νομίζεις ὅτι ἀληθινός εἶσαι ὅταν ἐνημερώνης τοὺς πιστωτάς σου γιὰ τὴν πραγματικὴ οἰκονομικὴ σου κατάστασι, ἐκφράζεις στὸ φίλο τὰ πραγματικὰ αἰσθήματά σου, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Κάποτε ὅμως ἀνακαλύπτεις ὅτι ἡ ἀλήθεια εἶναι σταυρός· βαρὺς σταυρός». Σὰν εἰλικρινὴς ἄνθρωπος θὰ θυσιάσῃς «ἀναρριχήσεις», θὰ πονέσῃς σὰν βρεθῆς στὴν δύσκολη ὥρα τῆς ὁμολογίας.

Τέτοιες ὥρες, ὅταν ὀρθωθῆ ὀλόκληρο καὶ τραχὺ τὸ πρόβλημα μπροστά σου, θὰ πραγματοποιήσῃς τὴν ἀρετῆ. Ἡ ἀρετῆ, πού χρειάζεται νὰ ἀγωνία καὶ κόπο, μεγαλύτερη ἢ μικρότερη αὐταπάρνησι, κάποτε καὶ θυσία, εἶναι γνήσια, ἀληθινή.

Ἄξι σ' ἄλλες τὶς ὥρες τῆς ζωῆς σου,

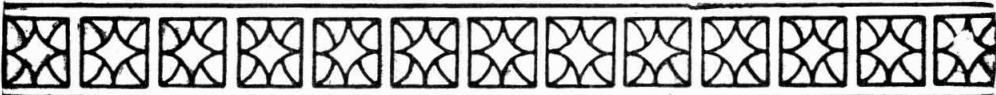
φίλε, παρατηρεῖ ἓνας σύγχρονος διανοητής, οὔτε στὶς κοινὲς ὑποθέσεις τῆς, ἀλλὰ στὶς κρίσιμες ὥρες, στὶς ὑποθέσεις τὶς πολὺ δύσκολες, δείχνεις τὸ μέτρο τῆς ἀρετῆς σου. Τότε φαίνεται ἀπὸ τί μέταλλο εἶναι καμωμένη ἡ ψυχὴ σου. Τότε πού παίζεται κορόνα - γράμματα ἢ ὕλική σου εὐτυχία ἢ ἡ προαγωγή σου.

Μπορεῖ νὰ περάσῃ κανεὶς τὴ ζωὴ του χωρὶς νὰ ἀξιωθῆ τὸν θρίαμβο ἑνὸς τέτοιου μαρτυρίου. Νὰ τὰ βγάλλῃ πέρα μὴ χαρὰ μὲ τὶς βολικὲς πράξεις τῆς Ἠθικῆς. Ὁραῖος βίος. Μὲ ἀνέσεις καὶ τιμές. Καὶ στὸ τέλος κηδεῖα μὲ στεφάνια καὶ παράσημα, μὲ νεκρολογίες στὸν Τύπο, λαμπρές. Τὴν ἄλλη ὅμως μέρα, σὲ λησιμονοῦν ὄλοι. Ἀπὸ μιὰν ἀποψὶ ὑπῆρξες τυχερός. Δὲν σὲ ἔρριξαν οἱ περιστάσεις, δὲν σὲ ἔβαλε αὐτὸ τὸ ἀγριοζῶο, πού μοναχρῖζει μέσα μας, μπρὸς σ' ἐκεῖνα τὰ μεγάλα καὶ σκοτεινὰ προβλήματα, πού πρέπει νὰ διαλέξῃς καὶ ν' ἀποφασίσῃς: Θὰ ἀκολουθήσῃς τὸ ρεῦμα τῆς ἐποχῆς, θὰ συνθηκολογήσῃς μὲ τὴν ἀδικία, ὅπως κάνουν οἱ πολλοὶ ἢ θὰ μείνῃς ἐντιμὸς στὴ δουλειά σου, ἀκέραιος αὔριο σὰν γιατρός, τίμιος καὶ ἀτεγκτος σὰν δικαστής, ἔστω κι' ἂν τοῦτα τὰ πληρώσῃς μὲ καθυστέρησι στὶς προαγωγές σου ἢ μὲ χαμόγελα εἰρωνικά;

Ὅταν ὅμως ἔρθῃ ἡ ὥρα αὐτῆς τῆς δοκιμασίας, τότε, ἀπὸ τὴν ἀπάντησί σου, θὰ δευχθῆς ἂν εἶσαι γνήσιος ἀγωνιστής στὸ στίβο τῆς ζωῆς!

Καὶ ἂς εἶναι ὁ στίβος τῆς ζωῆς, γρήγορα πολλοὺς γνήσιους ἀγωνιστάς ν' ἀποκτήσῃ.

I. Γ. Α.

Ἐπιστολαί

ΔΥΟ ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Κύριε Διευθυντά,

Ἐπιτρέψατέ μου νά σᾶς μεταφέρω δύο εἰδήσεις ἐκ τοῦ καθημερινοῦ τύπου: Ἐγράφη λοιπὸν πρὸ ἡμερῶν ἢ εἰδήσις, ὅτι 300 χιλιάδες νέοι εἰς τὴν Καλιφόρνιαν τῶν Η.Π.Α. συνεκεντρώθησαν, διὰ ν' ἀκούσουν τὸ συγκρότημα τῶν Ρόλλινγκ Στόουνς καὶ καὶ ὅτι ἐπὶ 8 ὥρας παρεδόθησαν εἰς ἓνα ξέφρενον παραλήρημα κί' ἐσημείωσαν παντὸς εἶδους ἀσχημίας. Τοῦτο φανερῶναι μίαν ὄψιν τῆς σημερινῆς νεολαίας. Εὐτυχῶς ὁμως ὅτι ὑπάρχει καὶ ἡ ἄλλη ὄψις. Ἐγράφη ὁμοίως εἰς τὸν τύπον, ὅτι εἰς τὸ Ματάμι τῆς Φλωρίδος τῶν Η.Π.Α. 30.000 νέοι καὶ νέαι παρήλασαν, διὰ νά διαμαρτυρηθοῦν, ὥστε νά τεθῆ φραγμὸς εἰς τὸ κύμα τῶν κακῶν θεαμάτων καὶ τὴν κυκλοφορίαν τῶν ρυπαρῶν ἐντύπων. Λέγεται, δὲ ὅτι τὴν ὅλην κίνησιν ἐνέπνευσεν ὁ 17χρονος μαθητῆς Μάικ Λεθέσκε. Νομίζω, ὅτι, αἱ δύο αὐταὶ εἰδήσεις εἶναι χαρακτηριστικά. Ὑπάρχει θεθαίως τὸ κακὸν ρεῦμα τῶν νέων, πού πρέπει νά μᾶς ἀνησυχῇ καὶ νά μᾶς παρακινήῃ, διὰ νά περιφρουρήσωμεν τὴν ἱδικὴν μας νεολαίαν. Ἀλλὰ διὰ νά μὴ νομίσωμεν, ὅτι ἀπωλέσθη τὸ πᾶν, ἄς θαυμάσωμεν καὶ τοὺς εὐγενεῖς αὐτοὺς νέους, πού ἠγήθησαν μίᾳς τόσοσιν ὥραιας προσπαθείας. Τὰ νεῖατα εἶναι πλασμένα διὰ τὰ μεγάλα καὶ ἥρωικά ἔργα εἶπεν ὁ πολὺς Claudel. Ὅταν εὐρεθοῦν ἀξιοὶ ἠγέται, νά τὰ τροφοδοτήσουν πνευματικῶς, καὶ νά τὰ παρακινήσουν εἰς ἔργα μεγάλα καὶ εὐγενικά πραγματικῶς θαυματουργοῦν. Ἄς τὰ ἐνθαρρύνωμεν λοιπὸν εἰς τοιαῦτα ἔργα ἄξια τῶν μεγάλων τους δυνατοτήτων.

Μετὰ τιμῆς

ΒΑΣ. ΣΚΙΑΔΑΣ

ΜΙΑ ΑΡΧΗ

Κύριε Διευθυντά,

Τελειώνοντας τὸ Πανεπιστήμιο, ἐπιθυμῶ νά καταθέσω τὴν ἀτομικὴν μου πείρα πᾶν στὰ θέματα τῆς γενιάς μας, σὺν συμβολῇ στὴν ὅλη προσπάθεια τοῦ περιοδικοῦ σας.

Παρακολούθώντας τὴν ἀρθρογραφίαν τοῦ I. Γ. Α. στὸ περιοδικὸν σας καὶ τώρα τελευταία ξεφυλλίζοντας τὸ βιβλίον «Νιῖατα στὸν

20ὸν αἰῶνα», ἐνοιῶσα ὅτι ὁ πνευματικὸς ἀγὼν εἶναι ἓνα ὕψος, ὅπου χρειάζεται νά παραμείνουμε σταθεροί. Νά μὴ ζαλιστοῦμε. Νά προσέξουμε. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι δὲν θά πέσομε ἢ ὅτι δὲν θά διαπράξομε σφάλματα στὴ ζωῆς μας. Σὰν ἄνθρωποι θά πέσομε, ἀλλὰ θά σπεύσομε νά σηκωθοῦμε. Θά ἀνεβαίνομε τὰ σκαλοπάτια τοῦ πνευματικοῦ ἀγῶνος ἀργά, ἀλλὰ σταθερά. Τὸ τελευταῖο ἔχει καὶ τὴ μεγαλύτερη σημασία.

Ὅστοςὸ ὅταν παρατηροῦμε τοὺς συναδέλφους μας καὶ τοὺς φίλους μας γύρω, διακρίνομε ὅτι τὰ σύγχρονα νιάτα δὲν ἔχουν ὀριμᾶσει πνευματικά καὶ γι' αὐτὸ ὀπισθοχωροῦν στὴν πρώτη «παιδίσκη».

Εἶναι γεγονός ὅτι ζοῦμε σ' ἓνα περιβάλλον κλονισμένο, χωρὶς ἀρχές καὶ ἠθική. Νοιώθουμε ὅμως ὅτι τὸ καθήκον μας εἶναι στὶς πανεπιστημιακὲς αἰθουσες, στὰ ἐργαστήρια, παντοῦ νά παρουσιάσομε ἓνα σταθερὸ χαρακτήρα. Θά τὸ πετύχομε αὐτὸ μὲ τὸ νά ἀνοιξώμε τὴν πόρτα τῆς ψυχῆς μας στὸν Χριστό.

Μετὰ τιμῆς

N. BETTAS

Η ΣΤΡΑΤΕΥΜΕΝΗ ΝΕΟΛΑΙΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΝ ΔΙΑΤΩΤΙΣΙΝ

Ἄγαπητῆ Σύνταξις,

Ἀνέγνωσα τὴν ἐπιστολὴν τοῦ κ. Λ. Κοκολιού, ἥτις ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμ. 307 τεῦχος τοῦ ἀξιολόγου περιοδικοῦ «Ἀκτίνες», ἀναφορικῶς μὲ τὸ νεοεκδοθὲν βιβλίον τοῦ Ἰνστιτούτου Ψυχολογίας καὶ Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς «Ἡ σεξουαλικὴ σφαῖρα καὶ ὁ νέος ἄνθρωπος» καὶ ὁμολογῶ ὅτι μὲ κατέπληξεν ἡ ἀντικειμενικότης τῶν ἀπόψεων τοῦ συναργάτου σας.

Ἐμελέτησα τὸ βιβλίον καὶ ἐχάρηκα καθαρότητα νοημάτων καὶ γλαφυρότητα ἐκφράσεως.

Εἰσηγοῦμαι τὴν προβολὴν καὶ μαζικὴν διοχέτευσιν τοῦ ἐντύπου τούτου εἰς τὸν στρατόν—κατόπιν σχετικῆς ἀδείας, ἀσφαλῶς—καθ' ὅτι πιστεύω ἀκραδάντως ὅτι ἐμεῖς οἱ στρατευμένοι νέοι ἔχομεν ἄμεσον ἀνάγκην πεφωτισμένης καθοδηγήσεως ἐπὶ φλεγόντων προβλημάτων, ὡς εἶναι ὁ σεξουαλικὸς «βίος» τοῦ ἀνθρώπου, γενικῶς, καὶ ἡ ἀντιμετώπισις τῶν σεξουαλικῶν ἀνησυχιῶν τῶν νέων, εἰδικῶς, ὑπὸ τὸν φακὸν τῆς συγχρόνου σκέψεως.

Εὐχαριστῶν

ΑΝΤ. ΣΤΥΛΙΑΝΑΚΗΣ

ΑΚΤΙΝΕΣ ΜΑΡΤΙΟΣ 1970

Κύριε Διευθυντά,

Ἐπιτρέπατέ μου νά ἀπασχολήσω τὰς στήλας τῶν «Ἀκτίνων», μὲ ἓνα θέμα παλαιὸν καὶ συνάμα ἐπίκαιρον εἰς τὴν διαλεκτικὴν τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Νόμον βιολογικόν, ἴδιον γνῶρισμα τῆς ζωῆς ἀποτελεῖ τὸ φαινόμενον τῆς φθορᾶς, τὸ ὁποῖον τόσον ἀποφασιστικὸν ρόλον διαδραματίζει ἐν τῇ πορείᾳ παντὸς ἐμβίου ὄντος, ἰδιαίτατα δὲ τοῦ ἀνθρώπου. Φυσικὸς ἀκόλουθος τῆς ζωῆς, τὸ ἴδιο «παλιὰ» ὅσον ἐκείνη, «σαρώνει» ἀκατάπαυστα τὰ ἴχνη τῆς διαβάσεώς της χωρὶς κανένα οἶκτο, χωρὶς κανόνες καὶ ἐξαιρέσεις. Δύο δυνάμεις τοποθετημένες σὲ κοινὸν σημεῖον ἐφαρμογῆς, σκοπῆμος ἀπὸ τὴν φύσιν, προσπαθοῦν τὸ σημεῖον τοῦτο νά τὸ διατηροῦν σὲ θέσιν ἰσορροπίας χωρὶς ἐν τούτοις ποτὲ νά τὸ κατορθώνουν. Τὴν στιγμὴν ποὺ φαίνεται νά ὑπερισχῆ ἡ μία, τείνουσα νὰ παρασύρῃ τὸ σημεῖον ἐφαρμογῆς της, ἐπεμβαίνει ἡ ἄλλη, τείνουσα νά τὸ ἐπαναφέρῃ ἐν τῇ τάξει. «Σκόπμιος καὶ σαφῆς ἐνέργεια τῆς θείας Προνοίας καὶ φαινόμενον σύνηθες καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἀνθρώπου: Ὅσακις ἓνας λαὸς ἀπέκτησεν δυνάμεις πέραν τοῦ δέοντος, ἀνεφάνη ὁ ἀντίποιος: Στὴν ἀρχαίαν Ἀθήνα ἡ Σπάρτη, ἐν τῇ Ρώμῃ ἡ Καρχηδῶν, εἰς τὸ Βυζάντιον ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία κ.ο.κ. Μὲ βάσιν τὶς σκέψεις αὐτῆς θὰ μπορούσε κανεὶς νά ἀποδεχθῆ μὲ περισσότερα ἄνεστιν, ἓνα φαινόμενον, ἓνα γεγονός τὸ ὁποῖον θέτει τόσα διλήμματα, τόσα ἐρωτηματικὰ ἐν τῇ πορείᾳ τοῦ ἀνθρώπου. Μὲ μίαν προσπάθειαν μετασηδῆσεως ἀπὸ τὴν θέσιν τῆς μοιρολατρικῆς ἀποδοχῆς, εἰς τὸ ἐπίπεδον μιᾶς λογικῆς ἐξηγήσεως, θὰ ἠδύνατο κανεὶς νά δώσῃ μίαν ὀλιγώτερον ἐνωϊστικὴν χροιάν εἰς τὸ φαινόμενον τοῦ «διαχωρισμοῦ», ὕλης καὶ ζωῆς καὶ τὴν συνέπειαν αὐτῆς τῆς «ἀπομονώσεως» (Halhierung). Ἡ ζῶη, οὕτως ἢ ἄλλως, ὑφίσταται ἀκεραία καὶ ἀναλλοίωτος καὶ τὸ ὑπόστρωμά της, ἡ ὕλη μὲ τὴν ὁποῖαν τόσο ἀκατάλυτα (;) διαπλέκεται, ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν τῆς φθορᾶς. Ὀλιγώτερον ρεαλιστικὰ, περισσότερον συναισθηματικὰ σκεπτόμενος κανεὶς διαλογίζεται, κρατώντας στὰ χέρια του τὸν γλυκόχυμον καρπὸν, τὸ ὁποῖον ἓνα τμήμα ἔχει ἀχρηστευθῆ λόγω τοῦ φθοροποιῦ αἰτίου: Αὐτὸ τὸ θεῖον δημιουργημα, αὐτὸ τὸ σύνολον ἀπειρῶν φυσικοχημικῶν ἀντιδράσεων, αὐτὸ τὸ «ἄθροισμα κυττάρων», αὐτὸ τὸ κάλλιτον τὴν ὄψιν ζῶν κατασκευάσασα, τοῦ ὁποῖου ὁ ἀνθρώπος, οὔτε ἐν ἐλάχιστον τμήμα δὲν ἠμπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ, μὲ πόσῃν εὐκολίαν, μὲ πόσῃν «ἀπονιά» ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν τῆς καταστροφῆς! Ἡ φιλοσοφικὴ, ἡ θεολογικὴ καὶ ἡ φυσικὴ ἀπάντησις

ΑΚΤΙΝΕΣ ΜΑΡΤΙΟΣ 1970

νομίζομεν, ὅτι, ἐδῶ τοῦλάχιστον ταυτίζονται: Ἡ φύσις καταστρέφει διότι γνωρίζει νά δημιουργῆ. Τὴν θέσιν τοῦ ὄργανισμοῦ, ὁ ὁποῖος ὑπέστη μερικὴν ἢ ὀλικὴν φθοράν, θὰ καταλάβῃ ἓνας ἄλλος νεώτερος καὶ περισσότερον ἱκανὸς ν' ἀμύνεται κατὰ τῆς φθορᾶς (κανὼν ἐπιλογῆς). Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δημιουργεῖται μία παλίνδρομος κίνησις τῆς ζωῆς μεταξὺ ἐνὸς σημείου δημιουργίας καὶ ἐνὸς φθορᾶς, ἐν τῇ προσπάθειᾳ νά ἐφευρεθῆ ἓνα σημεῖον ἰσορροπίας. Τὰ πράγματα ἀσφαλῶς διαφέρουν διὰ τὸν ἀνθρώπον. Δημιουργημα καὶ αὐτὸς δὲν ἠδύνατο νά ἀποτελέσῃ ἐξαιρέσιν, ἀφοῦ ἄλλωστε εἶναι φορεὺς ζωῆς, φορεὺς ψυχῆς. Ἀποστρεφόμεθα τὴν φθοράν καὶ θρηνοῦμεν ὅταν μιᾶς ἐπισκέπτεται, διότι τὴν φθοράν ἀκολουθεῖ ὁ πόνος, ἡ συμφορὰ. Λαμβάνομε ὅλα τὰ προφυλακτικὰ μέτρα καὶ γυμνάζομε τὰ σώματα ἐν τῇ προσπάθειᾳ νά τὰ διατηρήσωμε ἐν ἀκμῇ. Ὅπωςδῆποτε ὁμως ἡ φθορὰ θὰ ἐπέλθῃ μίαν ἡμέραν, ἐνωρίτερον ἢ ἀργότερον ὀλικὴ ἢ μερικὴ καὶ ἓνας ὄργανισμὸς ὁ ὁποῖος τώρα σφύζει ἀπὸ ὑγείαν, τότε θὰ ὑποστῇ τὶς συνέπειές της. Τὸ γνωρίζομεν ὅλοι αὐτὸ καὶ καθένας παίρνει ἀπέναντι τῆς ἐφιαλτικῆς πραγματικότητος τὴν θέσιν ποῦ θεωρεῖ πλέον ἀνετη. Ἄλλοι ἀρκοῦνται εἰς τὸ παρόν, εἰς «τὴν τρέχουσαν ἀρίστην κατάστασιν», θαυμάζουν τὴν καλὴν σωματικὴν των διάπλασιν καὶ αἰσθάνονται μίαν ἐσωτερικὴν ἱκανοποίησιν διότι «ὅλα πάνε καλά». Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ μέλλον, τὸ τόσον βεβαίως ἐφιαλτικὸν γι' αὐτοὺς, αὐτὸ εἶναι ἓνα «ξένο» ζήτημα. Σὲ κάθε σκέψη συνδεδεμένη μὲ αὐτὸ κατεβάζουν ἀκαριαίως τὰ δρῦσασκα γιὰ νά ἀνακόψουν τελεῖωσιν τὴν κυκλοφορίαν της καὶ ἡ «γραμμὴ» νά μείνῃ ἐλεύθερη γιὰ νά κυλᾷ ἄνετα ὁ αἶφουνας - σурμός της τωρινῆς ἡδονικῆς πραγματικότητος. Ἐπιπεπτώσις ἀνώριμος, παιδική, μία «κακὴ ἐπιχειρήσις». Εἰς τὸ ἔδαφος μιᾶς τέτοιας τακτικῆς ὑπάρχει ἡ ρίζα τῆς νευρώσεως. Ὑπομονετικὰ, περιμένει νά φυσήξῃ ὁ ἀνεμος τῆς παρακμῆς γιὰ νά τινάξῃ τὰ πρῶτα της θλασάτρια. Τότε ἀρχίζει τὸ ἐσωτερικὸν, τὸ ἀβάστακτον πολλὰς φορὲς ψυχικὸν δρᾶμα τὸ ὁποῖον ἀρχίζει νά παίζεται εὐθὺς ὡς τὸ ἄτομον κληθῆ διὰ μίαν προσαρμογὴν (adaptation) εἰς τὴν νέαν κατάστασιν. Ἀποτελεσμα μίᾶς κακῆς προσαρμογῆς εἶναι ἀσφαλῶς ἡ μεταβολὴ τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ἀτόμου τὸ ὁποῖον ἐμφανίζει ἀντιδράσεις, καταθλίψεις, μονώσεις, ἀρνήσεις ἢ καὶ ἐεγέρσεις ἀκόμη. Τὸ λεχθὲν ὑπὸ τοῦ Ahurira-gueira, ὅτι «τὸ ἄτομον γηράσκει κατὰ τὸν τρόπον ποῦ ἐξῆσεν», ἐπιβεβαιοῦται πλήρως. Μὴ ἔχοντας τί ἄλλο νά σκεφθῆ, ἐνθυμεῖται «τὸ γλυκὸ πουλὶ τῆς νεότητος», τὸ ὁποῖον ἐπέταξε ἀνεπιστρεπτῶ συμπαρασύροντας ἔνανι ὀλόκληρον κόσμο ἀπὸ φιλοδοξίας, δνεῖρα, προσμονές. Ἄς θυμηθοῦμε τὸν Φαουστ. Ἔτσι εἶναι. Ἡ ὕλη δὲν ἔχει τίποτε ἄλλο νά

ALEC DICKSON ΙΔΡΥΤΗΣ ΜΙΑΣ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ

Ο Alec Dickson είναι διευθυντής της: «Community Service Voluntaire, την οποίαν ίδρυσε το 1962, δια να επιτρέψει εις τους νέους να καταταχθούν εις κάθε περίστασιν, δια μίαν περίοδον θητείας προς ανακούφισιν τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν τῆς Μ. Βρετανίας.

Τὸ 1958 ἴδρυσε τὸ Sercice Voluntaire d'ontremier», τὸ ὁποῖον ἐπιτρέπει εις τοὺς νέους νὰ προσφέρουν, τὴν βοήθειάν τους εις τὰς ὑπὸ ἀνάπτυξιν χώρας καὶ διηύθυνε τὴν ὀργάνωσιν μέχρι τὸ 1962.

Ἐπὶ 11 ἔτη ἐργάσθηκε εις τὴν Ἀνατολικὴν Ἀφρικὴν καθὼς καὶ εις τὴν Δυτικὴν Ἀφρικὴν εις τὸν τομέα τῆς κοινωνικῆς ἀναπτύξεως καὶ εις τὴν ὑπηρεσίαν τῆς κοινότητος (βοήθειαν τῆς κοινότητος=Sercice Communautaire).

Υπῆρξε ἐπικεφαλῆς τῆς ἀποστολῆς τε-

χνικῆς βοήθειάς τῆς Οὐνέσκο εις τὸ Ἰράκ κατὰ τὸ 1955-56.

Τὸ περασμένον ἔτος ὑπηρετήσε ὡς σύμβουλος εις τὰς κυβερνήσεις τῶν Ἰνδιῶν καὶ τοῦ Kong-Kong ἐπὶ τῆς στρατεύσεως τῶν νέων εις τὴν ὑπηρεσίαν τῆς κοινότητος.

Τὸ τελευταῖο καλοκαίρι ὅπως καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1961 ὑπῆρξε σύμβουλος τοῦ Σώματος τῆς Εἰρήνης εις τὴν Washington.

Τώρα ἀσχολεῖται μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν εις τὰ σχολικὰ προγράμματα τῆς «ὑπηρεσίας εις τὴν κοινότητα» (Sercice Communautaire), ὥστε οἱ νέοι εις τὸ σχολεῖον νὰμποροῦν νὰ ἀποκτοῦν ἰκάποια πείρα προσφορᾶς βοήθειάς εις τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην, ὡς στοιχεῖον ὀλοκληρώσεως τῆς ἐκπαιδεύσεώς των.

σὰς προσφέρει πέραν μιᾶς ἀναλαμπῆς ὁμορφιάς, ποὺ διαρκεῖ μόνον ὅσον ὁ δεσμός της μετὰ τὴν ζωὴ εἶναι στενός καὶ ἄρρηκτος. Ὁταν αὐτὸς ὁ δεσμός, αὐτὴ ἡ μυστήρια, ἡ ἀνεξήγητη, θεία πλοκὴ ἀρχίση νὰ χαλαρώνη, τότε μοιραίως παραδίδεται στὸ ἀποικοδομητικὸν ἔργον τῆς φθορᾶς, μετὰ τελικὸν ἀποτέλεσμα τὸ σφράγισμα τοῦ θανάτου, ποὺ σημαίνει τὴν ὀριστικὴν ἀπόδρασιν τῆς ζωῆς ἀπὸ μίαν κατοικίαν της, τὴν λύσιν ἑνὸς «συμβολαίου» ποὺ ἀρχισε καὶ ἐτελείωσε σὰν μιά συνηθισμένη ἱστορία...

Οἱ Ρωμαῖοι, γιὰ κάθε καινούργιον καὶ ὡς γνωστὸν αὐστηρὸν στρατιωτικὸν νόμον, ἔλεγον: «Dura lex sed lex» - σκληρὸς νόμος, ἀλλὰ νόμος. Σκληρὸς καὶ ὁ νόμος τῆς φθορᾶς, ἀλλὰ νόμος. Τὸ νὰ υἰοθετήσῃ κανεὶς μοιρολατρικὰ μίαν τέτοια ἱστορία θὰ ἐσήμαινε αὐτομάτως τὴν ἦττα του, τὴν πλήρη ὑποταγὴν εἰς τὴν μοῖρα του, τὴν ἀδυναμίαν του νὰ ἐπιβραβεῖ ἀποτελεσματικὰ τὴν κατάστασιν. Ἀπέναντι σὲ μιά τέτοια τακτικὴ πρέπει κανεὶς νὰ ἀναζητήσῃ ἄλλοῦ σανίδα σωτηρίας. Ὑπάρχει ἀσφαλῶς καὶ ὁ

ἄλλος πόλος. Ὑπάρχει ὁ οὐρανὸς ὁ ὁποῖος ὑπόσχεται τὴν ριζικὴν τροποποίησιν τῶν πραγμάτων. Ὑπάρχει καὶ ἄλλο πλῆρον μόνιμο, πλῆρον σταθερὸ, πιὸ ἀληθινὸ. Φτάνει νὰ τὸ γνωρίσῃ κανεὶς αὐτὸ «τὸ κάτι ἄλλο», φτάνει νὰ κινηθῇ πρὸς τὰ ἐκεῖ. Πάνω ἀπὸ τοὺς αὐστηροὺς φυσικοὺς καὶ βιολογικοὺς νόμους τοῦ πλανήτου μας ὑπάρχει ἡ ἀπεραντοσύνη τῆς αἰωνιότητος, ἔτοιμη νὰ ἐξαλείψῃ τις ἀνωτέρω ἀπαισιόδοξες σκέψεις καὶ νὰ χαράξῃ εἰς τὴν ψυχὴ τοῦ καθενὸς σὰν ἀνεξίτηλες ἐγγραφές, τις δικές της ὑποσχέσεις. Μέσα εἰς τὸ νέο περιβάλλον ἡ ζωὴ ξαναβρίσκει ὁμορφίαν καὶ ἐνδιαφέρον, ὁ ἄνθρωπος γνωρίζει γιὰ τὴν ζῆ καὶ ὁ ἥλιος τῆς ζωῆς τοῦ καθενὸς μας ποὺ ἀνέτειλε καὶ δύει μιά μέρα, μᾶς ὑπόσχεται τόσο γλυκὰ, τόσο πειστικὰ ὅτι θὰ ξανάρθῃ, θὰ ξανάρθῃ ἀσφαλῶς...

Μετὰ τιμῆς

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΝΔΥΛΑΣ

ιατρός

ΑΚΤΙΝΕΣ ΜΑΡΤΙΟΣ 1970

Τὰ βιβλία

Π. Πρεβελάκη: ΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ. Ἐκδόσεις τῶν φίλων 1969.

Ὁ συγγραφέας τοῦ «Κρητικοῦ» μᾶς παρουσιάζει τὸ ποιητικὸ τοῦ ἔργο, παραγωγῆς 1933-1945.

Ἡ ποίησή του ἔχει ἔντονο προσωπικὸ χρῶμα σὲ γλῶσσα δημοτικῆ, λαϊκῆ, πλούσια σὲ εἰκόνες καὶ λέξεις (κάπου γράφει: «τί δάσος πουλιά πού εἶναι οἱ λέξεις»).

Ὁ στίχος του κυλάει ἐλεύθερος, ρωμαλέος, ἀπροσποίητος. Ὁ ἐνθουσιασμός του σὲ συνεπαίρνει στοὺς κόσμους του. Ὁ αὐθορμητισμός του μπορεῖ νὰ παραβληθεῖ μὲ τὸν διονυσιασμό τοῦ Σικελιανοῦ, χωρὶς ὅμως τὴ μεγαλοστομία ἐκείνου.

Τὰ ποιήματά του ξεχειλίζουν ἀπὸ φυσιολατρικὰ βιώματα, εὐωδιάζουν θυμάρη καὶ σκίνο, ἀγναντεύεις πύρινες δύσεις, ἀστροφεγιές, θάλασσες φουρτουσιασμένες. Ὅλες οἱ παρομοιώσεις καὶ μεταφορές του εἶναι παρμένες ἀπ' τὴ φύση.

Στὴ συλλογὴ αὐτῆ, κυριαρχεῖ μιὰ ἔξαρση συναισθηματικῆ, φυσικῆ στὴν πρὶν 30 χρόνια ἡλικία τοῦ ποιητῆ, χωρὶς ὅμως πνευματικὲς ἢ μεταφυσικὲς ἀνησυχίες.

Τὸ πρῶτο μέρος τῆς συλλογῆς «Ἡ Λυρική Ἀγάπη» εἶναι ἕνας ὕμνος Πινδαρικός, μέσα σ' ἕνα παραλήρημα αἰσθημάτων, γιὰ τὸ πλάτανι τὸ βουερό καὶ πολύφυλλο τῆς ποίησης.

Ἀλλὰ τὸ δραματικὸ στοιχεῖο βρίσκεται ἔντονο στὸ δεύτερο μέρος τῆς συλλογῆς «Στὰ Ἀναστάσιμα» καὶ ἰδιαίτερα στὰ πολυστίχα ποιήματα «Τὸ Ἀναστάσιμο Μοιρολόγι» καὶ τὸ «Ἀναστάσιμο Ὀνειρο». Καὶ τὰ δυὸ εἶναι ἐπικὴ ἐξιστόρηση ἀπὸ προσωπικὰ ἐπεισόδια τῆς ζωῆς τοῦ ποιητῆ, μὲ ἔντονο τὸ τοπικὸ χρῶμα τῆς πατρίδας του τῆς Κρήτης. Θαρρεῖς πῶς διαθάζεις ἀπόδοση ἀπὸ Ὀμηρικὸ ἔπος.

Στὸ τελευταῖο μέρος «Ἡ πιὸ Γυμνὴ Ποίηση», ὁ π. τραγουδάει τὴν Ἑλλάδα πού κάθε τόσο ἀνεβαίνει στὰ χεῖλη του τ' ὄνομά της καὶ δονεῖται ἀπὸ συγκίνηση:

Ἄν δὲν εἶχαμε μνήμη,
δὲ θάχαμε ἴσως πατρίδα.
Τώρα εἴμαστε ἕνα,

ἀκούω τ' ὄνομά της κι' ἀνατριχιάζω.
Πόσο μεγάλη εἶναι ἡ ἱστορία μου!

(Γράμμα σὲ ξενιτεμένη)

Ξαφνιάζεται κανεὶς μὲ τὶς ἡμερομηνίες τῆς δημιουργίας. Πραγματικά, ἡ ὥραία ποίηση τοῦ κ. Πρ. εἶναι καὶ σήμερα μοντέρνα, ὅπως καὶ στὴν ἐποχὴ πού γράφτηκε.

Τ. Σ. Ἐλιοτ: «ΔΕΚΑ ΧΟΡΙΚΑ ΑΠ' ΤΟ ΒΡΑΧΟ» Εἰσαγωγή - Μετάφραση - Σχόλια, ἀπ' τὸν Εὐάγγελο Ν. Μόσχο, «Ἐκδόσεις τῶν Φίλων», 1969.

Ἐνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ποιητικὰ ἔργα τοῦ Ἐλιοτ μᾶς παρουσιάζει ὁ κ. Μόσχος σὲ μιὰν ἐπιμελημένη καὶ πολὺ προσεγμένη μεταφραστικὴ του ἐργασία.

Πρὶν ἀπ' τὸ κείμενο, ὑπάρχει μιὰ πλατειὰ εἰσαγωγή τοῦ μεταφραστῆ, πού εἶναι ἀξιοπρόσθετη, γιὰτὶ δίνει πολυτιμες πληροφορίες στὸν ἀναγνώστη, σχετικὰ μὲ τὸ ἔργο τοῦ Ἐλιοτ καὶ εἰδικότερα γιὰ τὴν ὑπόθεση τοῦ Βράχου. Κατατοπιστικὴ εἶναι ἡ ἀνάλυση καθενὸς ἀπ' τὰ χορικά πού γίνεται στὴν εἰσαγωγὴ καθὼς καὶ τὰ σχόλια τοῦ μεταφραστῆ πού θρῖσκονται στὸ τέλος τοῦ βιβλίου. Χωρὶς τὴν εἰσαγωγὴ καὶ τὰ σχόλια αὐτά, πολὺ λίγα πράγματα θὰ μπορούσε νὰ ἐννοήσει κανεὶς ἀπ' τὸ διάβασμα τῶν χορικῶν μόνον.

Στὰ χορικά τοῦ «Βράχου» καὶ σὲ τις κατοπινὲς ἀπ' τὴν «Ἐρημὴ Χώρα» (1922) δημιουργίες του, ὁ Ἐλιοτ, παρουσιάζεται ποιητὴς μὲ χριστιανικὴ πίστη καὶ πνευματικὴ ἐμβάθυνση.

Τὰ χορικά του ἀπηχοῦν τὴν βαρύτητα τῶν χορικῶν τῆς ἀρχαίας τραγωδίας. Ἐδῶ ἡ θεματογραφία (τὸ χτίσιμο μιᾶς ἐκκλησίας) δίνει τὴν εὐκαιρία στὸν ποιητὴ νὰ καυτηριάσει τὴ σύγχρονη κοινωνία, πού ἔχει παραμερίσει τὴν πνευματικὴ τῆς ζωῆ καὶ ἀσχολεῖται ἀποκλειστικά μὲ τὴν ὕλη, ὅπως στοὺς στίχ. 17-18: «Οἱ ἐποχές τ' Οὐρανοῦ, μὲς' στοὺς εἴκοσι αἰῶνες—Μᾶς φέρνουν μακρὰ ἀπ' τὸ Θεὸ καὶ κοντίτερα πρὸς τὸ χῶμα», κι' ἄλλου στίχ. 464: «Φύγετε μακρὰ ἀπ' ἐκείνους πού ἀξία δίνουν στοῦ φιδιοῦ τὰ χρυσὰ μάτια».

Ἡ ποίηση τοῦ Ἐλιοτ ἔχει μιὰ μυστικὴ χάρη. Τὸ θέλητρό τοῦ θρῖσκει στὴν ἀπλότητα τῆς ἔκφρασης τῆς καὶ στὸ φιλοσοφημένο βάθος τῆς. Πολὺ συνηθίζει νὰ

παραθέτει αντίθετικά νοήματα ή παραπλήσιες σκέψεις και αίσθηματά, δίνοντας έτσι ιδιαίτερη ένταση στον ποιητικό του λόγο. Από άποψη μορφής λογαριάζεται σαν πρόδρομος και εισηγητής της μοντέρνας ποίησης, που δεν κατόρθωσε όμως να ακολουθήσει την πνευματική του πορεία. Γιατί ο Έλιοτ είναι στοχαστικός ποιητής. Ο κάθε στίχος του σε θυθίζει σε συλλογή περισσότερο παρά σε συγκίνηση.

Ο κ. Μόσχος στην εργασία του αυτή, κατόρθωσε επιτυχημένα, να μάς δώσει το βαθύτερο πνεύμα του Έλιοτ, που θεωρείται «δύσκολος» ποιητής. Ιδιαίτερα πρέπει παρατηρηθεί η εύστοχη χρησιμοποίηση απ' τον μεταφραστή ενός πλούσιου λεξιλογίου, που δίνει πραγματική ζωντάνια στο κείμενο. Πρόκειται για μια αξιέπαινη προσφορά του κ. Μόσχου στην Έλληνική Λογοτεχνία, υπόδειγμα πραγματικής ποίησης με περιεχόμενο πνευματικό.

Γ. Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ

★ ★ ★

Ραούλ Φολλερώ: ΜΟΝΑΔΙΚΗ ΑΛΗΘΕΙΑ Η ΑΓΑΠΗ, Τόμοι 3, Μετάφρασις Άμαλίας Μασσίνα - Φίλια, Έκδόσεις «Κιβωτός», Αθήνα 1970.

Είναι δύσκολο, όταν θέλη κανείς σε λίγες γραμμές να παρουσιάσει το τρίτομο έργο «Μοναδική αλήθεια ή αγάπη» του Ραούλ Φολλερώ. Όχι μόνο γιατί είναι τρίτομο, (με σύνολο 600 τόσες σελίδες), μα περισσότερο γιατί είναι ο άπολογισμός μιας μεγάλης, άκαταπόνητης ζωής: της ζωής και της πολύμορφης δράσεως του «Τυχοδιώκτου της Αγάπης». Γραμμένο σε ύφος προσωπικό, με θεληματικές επαναλήψεις τονίζοντας τα συνήματα, που έρριξε σε παγκόσμια κλίμακα, τα σαράντα τόσα χρόνια, προσφέροντας άφθονα ντουκουμένα της άπηχήςσεως των μηνυμάτων του, το το έργο, δοσμένο και με περίσσεια λογοτεχνική χάρη, είναι ένα αξιόλογο έργο, όπου ύμνείται η Ά γ ά π η.

Σύνθημα και κεντρικό μοτίβο του βιβλίου είναι το «χωρίς αγάπη, τίποτα δεν είναι δυνατόν» με την αγάπη τίποτα δεν είναι αδύνατον». Τουτό πιστεύοντάς το θεαθείά ο Ρ. Φολλερώ με τις όμιλίες του, τα άλλεπάλληλα ταξείδια του, τα βιβλία του, τις άκκλήσεις στον Ο.Η.Ε. και στους Άρχηγούς των μεγάλων κρατών, προώθησε και προκάλεσε έναν παγκόσμιο ένθουσιασμό αγάπης. Σημειώνει ο Άρχιεπίσκοπος Άθηνών κ. Γερόνυμος στον πρόλογό του: «Τά πύρινα λόγια του βιβλίου αυτό έκτηγδοούν από την πυρίνην, την φλεγόμενην από αγάπην καρδιά του, από εκεί, όπόθεν

πρό 40 περίπου έτών έξεχούθησαν με παλμόν και με όρμην οί κρουνοί της άστέιρευτης στοργής του διά να άπλωθούν επάνω εις την κατάξερην γήν μας και να φθάσουν έως τά πέρατα της οικουμένης: «Έως τά θάθη της Άφρικής και από εκεί έως την Σενεγάλην, την Ταϊτήν και την του Έλεφαντόδοντος Άκτήν, έως τό Περού και την Βολιβίαν... έως τό ιδικόν μας Νοσοκομείον Λοιμωδών Νόσων Άγ. Βαρβάρας, διά να δροσίουν και να γλυκάνουν τόν πόνον των πιδ πονεμένων άδελφών μας, άφ' ένός των Χανσενικών και άφ' έτέρου εκείνων, που μέσα εις την σημερινήν άφθονίαν των ύλικών άγαθών πεθαίνουν από πείνα».

Γνωστό είναι τό έργο του Φολλερώ σ' όλο τόν κόσμο. Και πιδ γνωστό γίνεται με τουτό τό τρίτομο έργο του—τόν άπολογισμό της ζωής του—που είναι ένα άληθινό «ποίηση», όπως «ποίηση» υπήρξε κάθε λόγος και κάθε πράξις και γενικά όλόκληρη ή ζωή του συγγραφέως του, ό όποίος όπου παρουσιάζεται ξεσηκώνει συναγεγμό. Γεμάτοι οί τρείς τόμοι του, με γεγονότα συγκινητικά, που δείχνουν την αγάπην πλουσίον, μα περισσότερο των πτωχών στους περισσότερο δυστυχισμένους. Άπό όλον τόν κόσμο του στέλνουν έπιταγές, κοσμήματα, είδη για τους Χανσενικούς του. «Άπό τους φυλακισμένους της κεντρικής φυλακής της Σ... 1000 φράγκα». «10 νέα φράγκα: Δώρο ένός παραλυτικού για ένα λεπρό» κ.λ.π.

Άκούραστα επάλαψε έναντίον των παράλδων προκαταλήψεων και του έγκληματικού ένγαίσιμου της εποχής μας. Έκανε πολλές φορές τό γύρο του κόσμου για να δημιουργήσει περισσότερη άλληλεγγύη μεταξύ των ανθρώπων. Έκανε παντού έπιτροπές και ίδρυσε την Παγκόσμια Ημέρα των Λεπρών, που την γιορτάζουν κάθε χρόνο περισσότερες από εκατόν είκοσι χώρες στον κόσμο. Το άποτέλεσμα της αξιόλογης αυτής σταυροφορίας ήταν ή άφύπνις των συνειδήσεων και ή καλύτερευσις της καταστάσεως των Χανσενικών, όπως άνάγλυφα παρουσιάζονται στους τρείς τόμους του έργου του «Μοναδική αλήθεια ή αγάπη».

Οί ευχαριστίες μας, που δόθηκε και στη γλώσσα μας τουτό το έργο, άπειθούνονται τόσο στον ίδιο τόν συγγραφέα, που αγάπησε πολύ τη χώρα μας και θέλησε να μάς τό χαρίση με την σόηθεια του ιδρύματος Φολλερώ, όσο και στην καθηγήτρια κ. Άμαλία Μασσίνα - Φίλια, που φιλοτέχνησε την μετάφρασι, αλλά και στις έκδόσεις «Κιβωτός» για την καλλιτεχνική εμφάνισι του έργου.

A.

★ ★ ★

«Μοιάζει σάν παραμύθι πού μαγεύει τήν φαντασία ή παράξενη ιστορία του 'Αγκόρ»!

Έτσι, αρχίζει τόν πρόλογο στο βιβλίο του ό κ. Ι. Βασιλείου, «ΑΓΚΟΡ - μιá ξωτική πολιτεία», τού κυκλοφόρησε από τό «Βιβλιοπωλείο τής Έστίας». 'Αλλά άν ή παράξενη ιστορία του 'Αγκόρ, τής ξωτικής πολιτείας, πού ξεκίνησε τή ζωή της τούς πρώτους μ.Χ. αιώνες μέσα στην καρδιά τής 'Ινδοκίνας, μαγεύει τήν φαντασία, τό βιβλίο του κ. Βασιλείου αίχμαλωτίζει τόν ανάγνωστη από τήν πρώτη κιόλας σελίδα του, ή πιό σωστά, άπ' τή στιγμή πού θά τό πιάσει στά χέρια του. Πρόκειται γιά μιá έκδοσι—κομψοτέχνημα, με 129 εικόνες—φωτογραφίες παρμένες οι περισσότερες άπ' τόν ίδιο τόν συγγραφέα και τρία σχέδια.

Ο κ. Βασιλείου σέ μαγεύει με τήν άφθαστη περιγραφική του δύναμη, τό βαθύ στοχασμό του, τόν γνήσιο λυρισμό, τήν κομψότητα στη φράσι, πού μοιάζει σάν μακρινός μουσικός αντίλαλος. Με άλλα λόγια, με τή δύναμη πού έχει νά όρθώνει μπροστά σου όλοζώντανα τά μνημεία, τόν Ναό 'Αγκόρ Βάτ, πού, όπως γράφει «είναι τό πιό μεγάλο, τό πιό ύπέροχο άρχιτεκτονικό άριστούργημα, από τά τόσα πού άφνει κληρονομιά στην άνθρωπότητα ή θαυμαστή τέχνη τών Κιμέρ».

Έδώ, στο 'Αγκόρ, τήν ξωτική πολιτεία, όπως και σέ κάθε πολιτεία με άληθινό πολιτισμό όλα ξεκίνησαν και έγιναν από τήν επιθυμία τής ανθρώπινης ψυχής νά επικοινωνή με τόν πλάστη της. «Ο άνθρωπος—πολύ σωστά τονίζει ό συγγραφέας—πολύ πριν άρχίσει νά στέλνεται με πυραύλους στο διάστημα, είχε έντονα αισθανθή τή διάθεσι, νά λυτρωθεί από τά δεσμά του, ν' άποκτήσει κάποια σχέσι και έπαφή με τόν κόσμο του σύμπαντος. 'Από τούς προϊστορικούς χρόνους, προσπάθησε νά δημιουργήση μιá μαγική επικοινωνία με τό υπερπέραν, νά πετάξη στο άπειρον. 'Οχι όπως σήμερα, πού άνοίγει τά φτερά του και προσπαθεί με τεχνικές δυνάμεις και διαστημόπλοια νά φτάσει στ' άστρα. Τότε ξεδιπλώνε τά φτερά τής ψυχής του και κλείνοντας μέσα του τήν ιδέα του Θεού πήγαινε ψηλά, πολύ ψηλά, στον ούρανό. Σάν σταθμούς γιά τό ξεκίνημα αυτό, ύμνεσε σ' όλες τες εποχές ναούς Μεταφορικό μέσο, γιά τή φυγή αυτή είχε διαλέξει τήν ξερασι με τήν προσευχή. Κανείς δέν ξέρει, άν νοιώσανε στην ψυχή τους περισσότερη άνάτασι οι άστροναύτες πού φτάσαν στο φεγγάρι, τες όρες πού έμειναν εκεί», (σελ. 134).

Κι' είναι τόση ή μαγεία, πού ξεπηδάει από κάθε σελίδα του βιβλίου, έτσι πού υπερδεύεσαι άν αυτό έρχεται κατ' ευθείαν από τήν ξωτική πολιτεία ή από τό μύχια τής ψυχής του συγγραφέα, πού γεύτηκε

αυτούσια τή μυστάγωγία τής τέχνης τών Κιμέρ με τήν επίσκεψή του στο 'Αγκόρ. Τό βέβαιο είναι πώς, αυτή ή μαγεία σέ συνεπαίρνει, σέ μπάζει στην ξωτική πολιτεία, σάν σέ παραμύθι, έτσι πού στο τέλος νά είσαι βέβαιος πώς κι' έσύ έχεις ταξιδέψη στο 'Αγκόρ, έχεις ιδεί τόν ναό 'Αγκόρ Βάτ με τες «πάνω από δυό χιλιάδες πέτρινες γοητευτικές χαρεύτεριες», πού «είναι όλες διαφορετικές ή μιá από τήν άλλη», τόσο διαφορετικές πού «δέν μπορεί νά θρεθούν δυό όμοιες στα χαρακτηριστικά, τες κινήσεις, τό χτένισμα, τά κοσμήματα», και τούς «Χίλιους Βούδες», έχεις περιπλανηθή σ' όλόκληρη τήν πόλι, έχεις ζήσει με τούς μοναχούς του Καμπού, έχεις ζωντανές άναμνήσεις άπ' τά έθιμα του 'Αγκόρ, έχεις παρακολουθήσει τό θαυμάσιο μπαλέτο, έχεις περιπλανηθή στα βασιλικά άνάκτορα κι' έχεις άκούσει τά καμποτζιανά τραγούδια.

Δέν είναι μόνον τό μάκρος, είναι και ή ποιότητα, πού σέ κάνει νά θαυμάζεις τήν είκοσάχρονη πορεία του Νίκου Τουτουτζάκη στον ποιητικό χώρο, όπως τήν βρίσκουμε άτόφια, άποθησαυρισμένη, συγκεντρωμένη στη «ΛΥΡΙΚΗ ΖΩΗ» ('Αθήνα, 1969), μιá ποιητική συλλογή με αντιπροσωπευτικά άποσπάσματα άπ' όλες τες προηγούμενες συλλογές του ποιητή. Έδώ δέν παρακολουθείς μιá όποια έξελικτική ποιητική πορεία, αλλά τήν πνευματική άνέλιξη ενός ποιητή, πού έχει συναισθησι τής ευθύνης του σάν πνευματικού άνθρώπου. Σεβάστηκε άπόλυτα τόν εαυτόν του κι' έκλεισε στους στίχους του τούς κραδασμούς τής ανθρώπινης ψυχής, «τό δράμα του άνθρώπου πού μόνος του έκλεισε του παραδείσου τες πύλες», γιά νά θυμηθούμε τή φράσι του 'Ανδρέα Καραντώνη. Κι' ένας ποιητής πού σέβεται τόν εαυτόν του, είναι σχεδόν βέβαιο πώς θά τόν σεβάσθι και ό χρόνος. Και «ό Τουτουτζάκης—κατά τόν Χρήστο Σολομωνίδη, με του όποιου τήν άποψι συμφωνώ με άνεπιφύλακτα—με τήν ήρεμη χριστιανική του βίωσι και τό ευεργετικό και ύποβλητικό στίχο του έδωσε ό,τι καλύτερο μπορεί νά δώση ένας ποιητής».

Η «Λυρική Ζωή» του Νίκου Τουτουτζάκη μάς δίνει τήν πιό γνήσια αισθητική άπόλαυσι και μάς προβληματίζει με τό μεταφυσικό και φιλοσοφικό της ύπόβαθρο. Πάνω άπ' όλα, ή ποιότητα, μάς κάνει νά σταθούμε με σεβασμό μπροστά στο μάκρος τής είκοσάχρονης πορείας του ποιητή.

Και δέν μπορούμε νά κρύψουμε τή χαρά μας, όταν σκεφτώμαστε πώς ό Τουτουτζάκης πολλά ποιήματά του παρουσίασε άπό τες «'Ακτίνες».

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ

ΟΡΛΩΦ

Ἡ ὄπερέττα εἶναι τὸ λυρικό ἐκεῖνο εἶδος τὸ ὁποῖον ἀπευθύνεται μὲν σὸ πλεονέκτερο κοινὸ λόγῳ τῆς «ἐλαφροτέρας» κατασκευῆς του ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὄπερα, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν θά πῃ ὅτι ἡ φρεσκάδα τῆς μουσικῆς, τῶν διαλόγων, τοῦ διάκοσμου τῆς φάρσας καὶ ὄλων γενικῶς τῶν στοιχείων ποὺ συνθέτουν τὴν ἔννοιά της ἡμποροῦν νὰ τὴν μειώσουν ὡς μουσικὸν εἶδος.

Ἐάν δεχθοῦμε ὅτι ἡ ὄπερα ἀντιπροσωπεύει τὴν σκηνικὴ μουσικὴ σοβαρότητα καὶ σκέψη, ἡ ὄπερέττα ὀφείλει νὰ εἶναι ἡ χάρις καὶ ἡ σκηνικὴ μουσικὴ εὐδαιμονία. Σὲ τίποτε λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ ὑστερῇ ἐξ ἐπόψεως προετοιμασιῶν τῆς ὄπερας. Μπορεῖ θέβαια ὡς κατασκευὴ ἡ ὄπερα νὰ ἔχη περισσότερη καὶ πλέον ὑπεύθυνη δουλειά, ἡμπορεῖ ὡς μνημεῖον τέχνης νὰ εἶναι θαυμαστότερον, ἀλλὰ καὶ ἡ χάρις δὲν εἶναι τόσο εὐκόλο νὰ θρεθῇ καὶ ἀκόμη νὰ ἀποδοθῇ.

Ἔτσι ἡ ὄπερέττα — ὀμιλῶ γιὰ τὴν καλὴ ὄπερέττα — ἐάν παρουσιάσῃ αἰχμὲς «καλοῦ γούστου» γιὰ τὸν σκηνοθέτη, τὸν μασέτρο, τὸν σκηνογράφο κ.λ.π., οἱ αἰχμὲς καὶ οἱ δυσκολίες πολλαπλασιάζονται προκειμένου νὰ γίνῃ ἡ διανομὴ ρόλων. Ἐδῶ τὰ σκηνικά ἰδίως προσόντα τῶν ἠθοποιῶν πρέπει νὰ εἶναι ὄλων ἐξαιρετικά.

Ἐικινῶντας λοιπὸν ἀπ' αὐτὲς τὶς θέσεις δὲν πρέπει νὰ εἴμεθα ἱκανοποιημένοι οὔτε ἀπὸ τὴν ἐκλογὴν τοῦ «Ὀρλώφ» ἀπὸ τὴν ΕΛΣ, οὔτε ἀπὸ τὴν παράσταση. Ὅταν ὑπάρχουν τόσες ὄπερέττες εἰς τὸ διεθνὲς ρεπερτόριον, οἱ ὁποῖες ἔχουν παγκοσμίως κριθῆ καὶ ἐπιβληθῆ ὡς ἀντιπροσωπευτικά ἔργα τοῦ εἴδους, γιατί νὰ καταφεύγουμε στὰ ἐπουσιώδη καὶ χωρὶς μάλιστα κανένα ἰδιαίτερο λόγο ἔργα;

Ἐνθυμοῦμαι παλαιότερα τὸν «πτηνοπώλη» καὶ μερικούς ἄλλους τρόπους ὄπερετῶν ποὺ κατὰ καιροὺς μᾶς ξάφνιασε ἡ ΕΛΣ σὰν νὰ εἶχαν ἐξαντληθῆ πλέον τὰ ἔργα προσκηνίου καὶ ἄρχισε τὴν ἔρευνα τῶν... ραφιῶν.

Ἡ παράσταση παρουσίασε πολλὰς ἀντινομίες. Ἡ ὄρχηστρα ἄλλοτε ἦταν καλὴ ἄλλοτε θουερὴ κι ἄλλοτε ἄρρυθμη. Τὰ

κοστούμια ἦσαν ὄμορφα, ἡ σκηνοθεσία σπασμωδική. Γιατὶ ὄλ' αὐτά;

ΟΡΧΗΣΤΡΑ ΔΩΜΑΤΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

Ἡ ὄρχηστρα δωματίου τοῦ Μονάχου ἐκτὸς ὄλων τῶν ἄλλων ἐπαλήθευσε γιὰ ἄλλη μιὰ φορά τὴν γνώμη ὅτι «μουσικὴ» δὲν κάνει κανεὶς μόνο γιὰ τὰ μεγάλα συγκροτήματα. Ἰδίως μάλιστα τὰ ἔργα. Χάδυν, Μότσαρτ κ.λ.π. εἶναι προτιμότερον νὰ ἐκτελοῦνται ἀπὸ μικρότερα σύνολα παρὰ ἀπὸ μεγάλα. Τὰ λίγα ὄργανα ποὺ τὰ χειρίζονται φυσικά καὶ καλοὶ ἐκτελεσταὶ προσδίδουν μιὰ εὐλυγισία στὴν ἀγωγή, μιὰ ἐλαφρότητα στὸν ἦχο καὶ μιὰ εὐγένεια στὸ ἄκουσμα, πράγμα ποὺ ταιριάζει περισσότερο μὲ τὴν ὕψη καὶ τὸ στυλ τῆς μουσικῆς αὐτῆς.

Ἡ ὄρχηστρα ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ 22 μουσικοὺς μᾶς ἔδωσε ὄρατες ἐρμηνεῖες ἔργων συμφωνικῶν καὶ γιὰ ὄρχηστρα ἐγχόρδων. Στὴ «Σερενάτα» μόνον τοῦ Τσαϊκόφσκυ θά προτιμοῦσα ἡ «Ελεζὺ» καὶ τὸ φινάλε νὰ ἐδίδοντο μὲ περισσότερο πάθος καὶ τὸ «Βάλς» μὲ περισσότερη χάρι καὶ λεπτότητα.

Ἡ ἐκτέλεσις τῶν «Τέσσαρων Τεμπεραμέντων» (θέμα καὶ τέσσαρες παραλλαγές) γιὰ πιάνο καὶ ὄρχηστρα ἐγχόρδων τοῦ Χίντεμυθ ἦταν πολὺ καλὴ. Δὲν παραλείπω καὶ τὴν ὄραία ἀπόδοση τῆς Συμφωνίας τοῦ Μότσαρτ σὲ λά μείζονα.

Ὁ Διευθυντὴς τῆς ὄρχηστρας κ. Χάνς Στάντμαϊρ ὠδήγησε τὴν ὄρχηστρα μὲ σιγουριά μεταδίδοντας στὸν ἐκτελεστὴ ὄλες τὶς προθέσεις τοῦ συνθέτου. Οἱ σολιστ κ. κ. Γιοχ. Μπύλερ (βιολοντσέλλο) καὶ Γκ. Ζίνμπερ (πιάνο) ἀπέδωσαν τὰ μέρη τους ἐκφραστικώτατα.

ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Ἱστορικὴ, ἄκρως συγκινητικὴ, ἀπολύτως ἀρμόζουσα πνευματικῶς ἑορταστικὴ προσφορὰ πρὸς τὴν μορφήν καὶ τὸ κύρος τοῦ Προκαθημένου τῆς Ὁρθοδοξίας ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς 21ης ἐπετείου τῆς ἐνθρονήσεώς του εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρξεν ἡ μεγάλη μουσικὴ συγκέντρωσις ἐκκλησιαστι-

κῶν χορωδιῶν, ἡ ὁποία ἐπραγματοποιήθη εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ΕΛΣ παρουσία πολιτικῶν καὶ ἰδίως θρησκευτικῶν ἀρχῶν, πολλῶν χριστιανικῶν ὁμολογιῶν καὶ μεγάλου πλήθους κόσμου. Μετέσχον τοῦ κοινῶν ἑορτασμοῦ οἱ χορωδίες τοῦ Ρωσικοῦ ναοῦ, τοῦ Ρωμαιοκαθολικοῦ, τῆς Α' Εὐαγγελικῆς ἐκκλησίας Ἀθηνῶν, τῶν ὀρθοδόξων Ἀρμενίων καὶ τοῦ Πατριαρχικοῦ Βυζαντινοῦ χοροῦ.

Ἀπ' ὅτι γνωρίζω εἶναι ἡ πρώτη φορά πού μαζεύονται ὅλων τῶν ὁμολογιῶν οἱ χριστιανοὶ γύρω ἀπὸ μιὰ ἑορταστικὴ μουσικὴ τράπεζα, γιὰ νὰ συνορτάσουν ἕνα δικό τους προσωπικὸ καὶ διὰ χριστιανικὸ γεγονός. Καὶ εἰμῶθα ὅλοι θέβαιοι ὅτι «Ἐκεῖνος» εἰς τὸν ὁποῖον οὔτε οἱ διχόνοιες οὔτε τὰ μίσση ἄρρασαν, βλέποντας ἀπὸ τὸν θρόνον τῆς δόξης Του τοὺς Χριστιανοὺς μὲ χαμογελαστὸ στόμα καὶ καθαρὸ μάτι νὰ συνορτάζουν ὕστερα ἀπὸ τὸσον καιρὸ, ἀσφαλῶς μὲ ἀνακούφιση, θὰ ἀπέσυρε τὸ ἀγωνιώδες θλέμμα Του καὶ θὰ τὸ ἀφήσει νὰ ἀναπαυθῆ ἡρεμώτερος στὴν ἀπεραντήσυνή τῶν πλάσμάτων καὶ τῶν κόσμων Του...

Τὸ γεγονός τῆς συγκεντρώσεως ἦταν κυρίως ἑορταστικὸν καὶ λιγώτερον καλλιτεχνικόν. Ἡ παρουσία σκοπὸν εἶχε νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν ἔξαρσιν τοῦ γεγονότος ψάλλοντας μὲ τὴν δική τους μουσικὴ γλώσσα, ὅπως ἀκριβῶς ψάλλουν στὸ γῶρον τῆς λατρείας.

Συνεπῶς δὲν χωρεῖ κριτικὴ ὑπὸ τὴν γνωστὴν τῆς ἔννοια, παρά μόνον διατυπώσεις ὀρισμένων σκέψεων οἱ ὁποῖες μπορεῖ νὰ εἶναι χρήσιμες γιὰ ἄλλη φορά.

Ἡ χορωδία τοῦ Ρωσικοῦ Ναοῦ, ἔχει ἔμπειρα προετοιμασθῆ ἀπὸ τὸν κ. Δημήτριεφ. Ἐπέτυχεν ὀραίους χρωματισμούς (σημειῶν ἰδιαίτερως τὰ «πιανίσσιμα») καὶ ἀπέδωσε γενικῶς ἐναργέστατα τὸ στῦλ τοῦ ρωσικοῦ τρόπου, χορωδιακῆς τεχνικῆς. Οἱ ὕμνοι ἂν καὶ ἀπὸ τοὺς ἀπλούστερους μελωδικῶς καὶ ἁρμονικῶς τοῦ ὕμνολογίου τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς φιλολογίας, ἀπεδόθησαν μὲ κατάνυξη καὶ ἐδημιούργησαν τὴν μουσικὴν ἐκείνην ὑποβολὴν τὴν ὁποῖαν ἀπαιτεῖ ὁ ρωσικὸς ναός. Ἀξιόλογος ὁ «προφόντο Μπάσσο» τῆς χορωδίας μὲ τὶς θαυμάσιες θαθεῖες του νότες. Χάρις στὴν πείρα ἀσφαλῶς τῶν μελῶν ἡ χορωδία διεσώθη τονικῶς πολλὰς φορές ἐξ αἰτίας μιᾶς ἀρκετᾶ «χαμηλῆς» Σοπράνο.

Ἡ χορωδία τοῦ Ρωμαιοκαθολικοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγ. Διονυσίου ὑπὸ τὸν κ. Μ. Κορνέλλον, ἀδικήθηκε τελείως ἀπροσδόκητα ἀπὸ κακοῦ ἀσφαλῶς ὑπολογισμούς, εἰλικρινῶς πρὸς μεγάλην λύπην τοῦ ἀκροατηρίου τὸ ὁποῖον ἀνέμεινε ἀπὸ τὴν χορωδία νὰ ἀκούσῃ «Μουσικῆ». Ἡ ἔκλογὴ τῶν ὕμνων τοῦ προγράμματος ἀπὸ μου-

σικῆς πλευρᾶς ἦσαν κάθε ἄλλο παρά ἀντιπροσωπευτικοὶ τῆς θαυμάσιας ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Στεῖροι μελωδικῶς, μονότονοι ἁρμονικῶς δυνατὰ τραγουδιζόμενοι, μὰς ὑπεχρέωσαν συνεχῶς νὰ διερωτώμεθα γιατί νὰ ἀγνοηθῆ ἡ ἀσύγκριτη καλλιτεχνικὴ κληρονομία τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων πού ἔγραψαν εἰδικῶς γιὰ τὴν ἐκκλησίαν ἐπὶ αἰῶνες μεγάλοι καὶ μικροὶ μουσουργοὶ μὲ γλυκύτατες μελωδίες, εὐκόλη ἁρμονία, πραγματικὰ ὑπέροχες μουσικῆς προσευχῆς γιὰ τὴν «ἀκρίστη» ἀστοχὴ αὐτῆς ἔκλογῆς.

Τὸ σόλο τοῦ «Σάνκτους» ἀφοῦ εἶναι γραμμένον γιὰ τενόρο γιὰτὶ νὰ τὸ τραγουδήσῃ σοπράνο ἀφοῦ ἦταν τόσο ψηλὴ ἢ «Τεσοιτούρα;» Τὸ ἁρμόνιον ἐνῶ μποροῦσε νὰ διαδραματίσῃ ἕναν ἐντυπωσιακὸ ρόλο γιὰτὶ ἔπαιξε τόσο ἄχρωμα καὶ τόσο δειλὰ; Οἱ πρῶτοι ὕμνοι τῆς χορωδίας γιὰτὶ νὰ μὴν «τρανσπορταρισθοῦν» ἕνα τόνο χαμηλότερα γιὰ νὰ μὴν ἀναγκάζονται τὰ φιλότιμα ἐκεῖνα παιδάκια νὰ «τσιρίζουν» γιὰ νὰ θγάλουν τὶς ψηλές νότες; Κρίμα, μιὰ χαμένη εὐκαιρία...

Ἡ χορωδία τῆς Α' Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τὸν κ. Δ. Ἀλγάγιαλ ἦταν μιὰ πολὺ εὐγενικῆς παρουσίας, σεμνῆ, νοικοκυρεμένη προπάντων, χωρὶς προσπάθειες δεξιούσης. Οἱ ἄπλοι μελωδικοὶ καὶ ἀπέρριτοι ὕμνοι, φτιαγμένοι τόσο ἄπλᾶ, ὥστε νὰ μπορῆ νὰ τοὺς μάθῃ καὶ νὰ τοὺς ψάλλῃ ὀλόκληρη ἢ σύναξις τῶν πιστῶν, ἐπέδοθησαν ἀπὸ τὶς συμπαθητικῆς φωνῆς τῶν παιδιῶν ὑπὸ τὴν σωστὴν καθοδήγησιν τοῦ κ. Ἀλγάγιαλ, μὲ προσοχὴ, εὐγένεια καὶ ζῆλο. Ἡ προσπάθεια καὶ ἡ καλὴ διάθεσις τῶν καλῶν αὐτῶν παιδιῶν ἦταν ὀλοφάνερη. Μπράβο τους. Νὰ προσέχουν μόνον νὰ μὴν κόβουν τὶς λέξεις στὴ μέση γιὰ νὰ πάρουν ἀναπνοή.

Ὁ χορὸς τῶν Ὀρθοδόξων Ἀρμενίων «Κιλικία» ὑπὸ τὸν κ. Χοβάννες Ντουμανιάν μὰς ἔδωσε δείγματα τῆς ἄκρως ἐνδιαφέρουσας ἁρμενικῆς ἐκκλησιαστικῆς ὕμνωδίας. Ἡ ἁρμενικὴ Μούσα θαυμάσια ἐπιπρασμένη ἀπὸ τὴν κακὴ μοῖρα τοῦ ἀτυχοῦ καὶ συμπαθέστατου αὐτοῦ λαοῦ χαρακτηρίζεται ἀπὸ μιὰ μουσικοπάθεια, ἀπὸ ἕνα γνήσιο λυρισμὸ, ἕνα ἔντονον γενικὸν συναισθηματισμὸν ὁ ὁποῖος συγκινεῖ καὶ ὑποβάλλει μὲ τὴν γνησιότητα καὶ τὸν αὐθορμητισμὸ του. Δείγματα τῆς μουσικῆς ἁρμενικῆς μούσας μὰς εἶχε δώσει παλαιότερα μὲ μεγάλη ἐπιτυχία ὁ ἐξαιρετος ἁρμενιὸς μουσικὸς κ. Παπαζιάν. Τί νὰ ἀπέγινε ἀραγε καὶ ὁ ἴδιος καὶ ἡ μουσικὴ του! Ἡ ἐπίδρασις τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς εἶναι φανερὴ ἰδίως στοὺς ὕμνους ἐκεῖνους οἱ μελωδίες τῶν ὁποίων τηροῦνται εἰς τὰ πλαίσια τοῦ πλαγίου δευτέρου.

Ἐκεῖ ἡ πολυφωνική ἀνάγκη ὑποχρεώνει τὸν συνθέτη νὰ δώσῃ τέτοιες λύσεις, ὥστε καὶ τὴν πολυφωνία νὰ μὴν ζημιώῃ οὔτε τὴν τροπικότητα τῆς μελωδίας νὰ προδίδῃ. Ἡ ἐμφάνισις τῆς χορωδίας μὲ τὶς ἐκκλησιαστικὰς ἐνδυμασίας ἐνίσχυσε τὴν φροντισμένη μουσικὴν ἐργασία τῆς χορωδίας εἰς τὴν δημιουργίαν κλίματος κατανήξεως.

Ἡ ἐργασία τοῦ κ. Στανίτσα μὲ τὸν Βυζαντινὸν Πατριαρχικὸν χορὸν εἶναι ἀναμφισβήτητα μίᾳ ἀξιόλογῃ συμβολῇ εἰς τὰς καταβαλλομένας προσπάθειάς γιὰ τὸν ὀρθὸν τρόπον ἀποδόσεως τῆς Βυζαντινῆς ὕμνωνδίας. Εἶναι μίᾳ προσπάθειᾳ ἡ ὁποία ὅπωςδήποτε πρέπει νὰ ἐνισχυθῇ γιὰ νὰ συνεχίσῃ τὴν ἐργασία τῆς ἀνεξαρτήτως τοῦ ἑάν ὑπάρχουν ὁποσδήποτε ἀντιρρήσεις ἐπὶ σημείων μουσικολογικῶν.

Βέβαια ὁ φανατισμὸς καὶ ἰδίως ὁ ἐγωϊσμὸς ἐπὶ ἐπιστημονικῶν θεμάτων καὶ μάλιστα ἀρκετὰ σκοτεινῶν ὁδηγεῖ μοιραίως στὴν «δοκησιοφία» μὲ ἀποτελέσματα ἀνασχετικὰ ἐπὶ τῆς ἐργασίας καὶ προπάντων καταστροφικὰ.

Νομίζω ὅτι πρωτίστως αὐτὸ πρέπει νὰ προσέξῃ στὶς ἔρευνές τῆς ἡ ὁμάδα τοῦ κ. Στανίτσα.

Σημειῶνω τὴν πειθαρχίαν τῶν ψαλτῶν ἐπὶ τῆς ὁμαδικῆς ἐκτελέσεως, τὸν σαφῆ

καὶ καλομελετημένον τρόπον ἀποδόσεως τοῦ μουσικοῦ κειμένου, τὴν καλὴν ἄρθρωσιν, τὴν ὀρθὴν ρυθμικὴν ἀγωγή. Τὸ πλεον ἐνδιαφέρον σημεῖον τῆς ὅλης ἐργασίας τοῦ κ. Στανίτσα εἶναι ἡ ποικιλία τῶν ἰσοκρατημάτων. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου πρέπει νὰ στρέψῃ ὅλη του τὴν προσοχή.

Εὐρίσκεται ἐπὶ τοῦ κρισιμωτέρου σημείου. Ἄς μὴν θασίζεταὶ ἀπολύτως ἐπὶ τῆς γνώμης ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ὑποστηρίζουν ὅτι δὲν ὑπῆρχε πολυφωνία ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς. Ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι ἐπιστήμονες ἐξ ἴσου καλοὶ καὶ ἄξιοι οἱ ὁποῖοι ὑποστηρίζουν ὅτι ὑπῆρχε μίᾳ μορφή πολυφωνίας, ἀλλὰ ὄχι βέβαια ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τὴν σημερινήν. Τὰ ἰσοκρατήματα, πιστεύω ἀκραδάντως, ὅτι ὁδηγοῦν στὴν ἀλήθειαν. Πρέπει ἀκόμη νὰ ἐπιμείνῃ (μέχρις ἐνὸς σημείου τὸ ἔχει κατορθώσει) νὰ ἀποβάλλουν οἱ ψάλται τὴν ρινοραλυγγικὴ συνήθεια τοῦ ψαλίσματος. Εἶναι καὶ ἀφύσικη καὶ κακὴ καὶ ἡ ὀρθόδοξος ὕμνολογία στηρίζεται σὸ λόγον καὶ ὁ λόγος πρωτίστως πρέπει νὰ προβάλεται. Πολλὰ ἀσφαλῶς ἔχει καθεὶς ἀκόμη νὰ ἐπαινήσῃ ἀπὸ τὴν ἐργασία τοῦ Πατριαρχικοῦ χοροῦ ὅμως καὶ πολλὰ νὰ ὑποδείξῃ. Ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ γιὰ μίᾳ ἄλλῃ φορᾷ.

Κ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ

Μηνιαῖον Περιοδικὸν «ΑΚΤΙΝΕΣ». Ἐκδοσις Χριστιανικῆς Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Ἀκαδημίας 45, Ἀθήναι 135 (Τηλ. 624-233). — Θεσσαλονίκης: Ἁγίας Σοφίας 39. — Ὑπεύθυνος: Γ. Δ. Ἰατροίδης, κατοικία Δημητρακοπούλου 13 Ἀθῆναι (403). Ὑπεύθυνος Τυπογραφείου: Βλ. Σταματοπούλος, Ἴπποκράτους 189 Ἀθῆναι (708). Ἐτησίᾳ συνδρομὴ δρχ. 70, ἔξωτ. \$ 5. Χειρόγραφα, δημοσιεύμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.